

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TİCARİ BANKALARDA KREDİ MALİYETLERİNİN HESAPLANMASI VE KREDİ FİYATLAMASI

112783

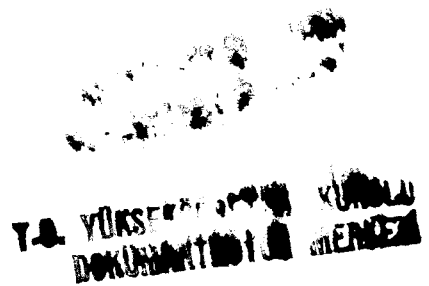
**Belit GÜLTEKİN
1171545**

**Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Yönetimi Yüksek Lisans Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Güler ARAS

İSTANBUL, 2001

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ŞEKİL LİSTESİ.....	i
TABLO LİSTESİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA FON KAYNAKLARI ve FON KULLANIMLARI

1.1	TİCARİ BANKALARIN FON KAYNAKLARI.....	3
1.1.1	Özkaynaklar	3
1.1.1.1	Özsermaye	4
1.1.1.2	Yedek Akçeler	5
1.1.2	Yabancı Kaynaklar	5
1.1.3	Bankalarda Fonların Oluşumu.....	6
1.2	TİCARİ BANKALARIN FON KULLANIMLARI.....	7
1.2.1	Likit Aktifler	8
1.2.2	Donuk Aktifler.....	8
1.2.3	Krediler	10
1.2.4	Diğer Fon Kullanım Alanları.....	11
1.3	TÜRKİYE'DE TİCARİ BANKALARIN YILLARA GÖRE KREDİ GELİŞİMİ ..	11
1.4	TİCARİ BANKALARDA AKTİF KALİTESİ VE KÂRLILIK	12

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİLER

2.1	KREDİNİN UNSURLARI	14
2.1.1	Kredilerin Yapısal Elementleri	14
2.1.2	Kredi Verilme Amaçları	15
2.1.3	Kredilerin Yararları	15
2.2	TİCARİ BANKALARDA PLASMAN POLİTİKALARI	16
2.2.1	Plasman Politikalarını Etkileyen Faktörler	17
2.2.2	Kredi Politikalarının Kalkınmaya Etkileri.....	19
2.2.3	Kredilerin Emniyeti	20
2.2.4	Kredilerin Akıcılığı.....	21
2.2.5	Kredilerin Verimliliği	21
2.3	KREDİLENDİRME PRENSİPLERİ.....	21
2.4	KREDİ YAPILANDIRILMASINDA UYGUN KOŞULLARIN SEÇİMİ	23
2.4.1	Kredi Portföyünün Büyüklüğünün Tespit Edilmesi	23
2.4.2	Kredi Çeşitlerini Belirleyen Politikalar	24
2.4.3	Kredilerin Vadesini Etkileyen Faktörler.....	25
2.4.4	Kredilendirmede Organizasyon Yapısı.....	26
2.4.5	Kredi Analizi ve Kredi Sözleşmeleri.....	26
2.5	KREDİ ÇEŞİTLERİ	29
2.5.1	Vadelerine Göre Krediler	29
2.5.1.1	Kısa Vadeli Krediler	29
2.5.1.2	Orta Vadeli Krediler	33
2.5.1.3	Uzun Vadeli Krediler.....	33
2.5.2	Niteliklerine Göre Krediler.....	34
2.5.2.1	Nakdi Krediler	34
2.5.2.2	Gayrinakdi Krediler	35
2.5.3	Krediyi Alan İşletme veya Kişinin Faaliyet Konusuna Göre Krediler.....	35
2.5.4	Kullanılma Amacına Göre Krediler.....	36
2.5.5	Verilen Teminata Göre Krediler.....	37
2.5.6	Kredi Veriliş Yetkilerine Göre Krediler	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA KREDİ MALİYETLERİNİN HESAPLANMASI

3.1	BANKALARIN KARAR İŞLEMLERİNDE MALİYETLER	39
3.2	TİCARİ BANKALARDA KREDİ MALİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ..	41
3.2.1	Mevduat Maliyeti.....	41
3.2.1.1	Umumi Disponibilite	41
3.2.1.2	Mevduat Munzam Karşılıkları (Zorunlu Karşılıklar)	43
3.2.1.3	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri.....	44
3.2.2	Özsermaye ve Likidite Maliyetleri	44
3.2.3	Kredi Riski Maliyetleri	46
3.2.4	Genel Maliyetler	47
3.3	MALİYET DEĞİŞKENLİĞİ	48
3.3.1	Sabit Maliyetler	48
3.3.2	Değişken Maliyetler.....	48
3.3.3	Yarı Değişken Maliyetler	49
3.3.4	Sabit ve Değişken Maliyetlerin Toplam Maliyete Etkisi	49
3.3.5	Birim Maliyetler	50
3.4	KREDİ MALİYETLEME MODELLERİ	51
3.4.1	Tarihi (Fiili) Maliyetleme	52
3.4.2	Standart Maliyetleme.....	53
3.4.3	Marjinal Maliyetleme	53
3.4.3.1	Tek Kaynak Maliyeti	54
3.4.3.2	Ağırlıklıklandırılmış Marjinal Maliyet	55
3.4.4	Direkt Maliyetleme	56
3.4.4.1	Geçmiş Dönem Ortalama Maliyetleri.....	57
3.4.5	Tam Maliyetleme.....	63
3.4.6	Farklılaşan Maliyetleme	65
3.4.7	Çok Fonlamalı Havuz Yaklaşımı.....	66
3.4.8	Fonların İçeriklerinin Değiştirilmesi	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KREDİLERİN FİYATLANDIRILMASI

4.1	FİYATLAMA KAVRAMI.....	68
4.2	KREDİ FİYATLAMA AMAÇLARI	71
4.2.1	Kâr Maksimizasyonu	72
4.2.2	Ürün Kalitesinde Liderlik	72
4.2.3	Kapasite Sürekliliği	72
4.3	KREDİ FİYATLAMA SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	73
4.3.1	Banka Hedefleri ve Alternatif Yatırım Alanları	73
4.3.2	Bankaların Kaynak Maliyeti	74
4.3.3	Ticari Bankalarda Ortaya Çıkabilecek Riskler	76
4.3.3.1	Likidite Riski	76
4.3.3.2	Faiz Oranı Riski	77
4.3.3.3	Müşteri Riski	78
4.3.3.3.1	Müşteri Kârlılık Analizi ve Kredinin Risk Derecesi	79
4.3.3.3.2	Müşterilerin Bankada Bulundurması Gereken En Düşük Mevduat / Kredi Limiti	82
4.3.3.4	Kredi Riski	83
4.3.3.5	Açık Pozisyon Riski	84
4.3.4	Kredinin Vadesinin Fiyatlamaya Etkileri	85
4.3.5	Geri Ödeme Koşullarının Fiyatlamaya Etkileri	86
4.4	KREDİ FİYATLAMA YÖNTEMLERİ.....	86
4.4.1	Maliyet Artı Kâr Fiyatlaması	87
4.4.2	Marjinal Fiyatlama.....	89
4.4.3	Başabaş ve Kâr Etkisi Amaçlı Fiyatlandırma	90
4.4.4	Cari Değer Üzerinden Fiyatlandırma.....	91
4.4.5	Piyasa Oranına Göre Fiyatlandırma.....	92
4.4.6	Müşteri İle Olan İlişkilere Göre Fiyatlandırma	93
4.4.7	Piyasaya Girmek Amacıyla Fiyatlandırma	95
4.4.8	Piyasanın Kaymağını Almak Amacıyla Fiyatlandırma	95
4.4.9	Finansal “Future” ile Fiyatlama.....	96

4.5	KREDİ PORTFÖYÜNÜN FİYATLANDIRILMASI.....	96
4.5.1	Ticari Krediler	97
4.5.2	Tüketici Kredileri.....	98
4.5.3	Diğer Kredi Türlerinde Fiyatlandırma ve Alınan Teminatların Değeri.....	99

BEŞİNCİ BÖLÜM

X BANKASI A.Ş. KREDİ MALİYETİ HESAPLAMA ve KREDİ FİYATLANDIRMA ÖRNEK MODELİ

5.1	X BANKASI KAYNAK MALİYETLERİ	101
5.1.1	TL Mevduat Maliyeti.....	102
5.1.2	YP Mevduat Maliyeti	105
5.1.3	Yurtiçi Bankalardan Alınan Krediler.....	106
5.1.4	Yurtdışı Bankalardan Alınan Krediler.....	107
5.1.5	Özkaynaklar ve Diğer Kaynaklar	108
5.2	DİĞER MALİYETLER.....	109
5.3	KREDİNİN FİYATLANDIRILMASI	110
5.3.1	Firmaların Karşılaştırmalı Analizi ve Risk Derecelerinin Belirlenmesi.....	111
5.3.2	Kredi Fiyatının Hesaplanması	114
6	SONUÇ.....	117
7	KAYNAKLAR.....	120
8	EKLER	123
EK 1	X BANKASI A.Ş. 31.12.2000 ÖZET BİLANÇO	123
EK 2	X BANKASI A.Ş. 01.01.2000-31.12.2000 TARİHLİ ÖZET GELİR TABLOSU ..	124
EK 3 /A	A VE B FİRMALARINA AİT 2000 YILI ÖZET BİLANÇOLAR.....	125
EK 3 /B	A VE B FİRMALARINA AİT 2000 YILI ÖZET BİLANÇOLAR.....	126
EK 3 /C	A VE B FİRMALARINA AİT ÖZET GELİR TABLOLARI	127
EK 4	A VE B FİRMALARINA AİT FON AKIM TABLOSU.....	128
9	ÖZGEÇMİŞ	129

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1 : Toplam Maliyet Bileşimi.....	49
Şekil 3.2 : Birim Maliyet Bileşimi.....	51
Şekil 3.3 : Katkı Payı Kavramı	60
Şekil 3.4 : Başabaş Grafiği	61
Şekil 3.5 : Daha Düşük Bir Maliyetin Etkisini Yansıtan Başabaş Grafiği	62
Şekil 4.1 : Başabaş ve Kâr Etkisi Amaçlı Fiyatlandırma.....	90
Şekil 4.2 : Müşteri İlişkileri Açısından Kredi Fiyatlaması	93

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Yıllar İtibariyle Donuk Aktiflerin Dağılımı	9
Tablo 4.1 Ticari Kredilerin Fiyatlandırılması.....	98
Tablo 5.1 Mevduat Yükümlülükleri Tablosu	102
Tablo 5.2 TL Mevduat Maliyeti Hesaplaması	103
Tablo 5.3 Pazarlanabilir Mevduat Oranının Hesaplanması	104
Tablo 5.4 YP Mevduat Maliyeti Hesaplaması.....	105
Tablo 5.5 Yurtdışı Banklardan Alınan Krediler	107
Tablo 5.6 TL Kaynak Maliyeti	109
Tablo 5.7 YP Kaynak Maliyeti	109
Tablo 5.8 2000 Yılı Oran Analizi	112
Tablo 5.9 A Firması ile B Firmasının Karşılaştırmalı Analizi	113
Tablo 5.10 A Firması İçin Belirlenen Fiyat Unsurları.....	115
Tablo 5.11 B Firması İçin Belirlenen Fiyat Unsurları	116

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ticari bankalarda kredi maliyeti ve kredi fiyatlaması süreçlerinin açıklanmasıdır. Bankaların temel faaliyet konusu; gerek mevduat, gerekse diğer bankacılık işlemleri sonucunda topladıkları fonları, üzerine belli bir kâr marjı koyarak, kredi isteyen ve kredi almak için uygun bir mali yapıya sahip tüm müşterilerine satmaktır. Kredilendirme kararı almadan önce banka, yapısına en uygun yöntemlerle fon toplama ve faaliyet maliyetlerini belirlemelidir. Ancak bu şekilde, belli bir oranda kâr elde etmesini sağlayacak fiyatı saptama imkanı bulacaktır.

Bu çalışmanın kredi maliyetlerinin hesaplanması ile ilgili bölümünde maliyet-hacim-kâr ilişkilerinin görülebilmesi amacıyla başabaş analizi kullanılmış, bankaların dönem maliyetlerinin incelenmesinde ise geçmiş dönem ortalama ve marjinal maliyetleri dikkate alınmıştır.

Maliyetlerin kredi fiyatlamada en belirleyici etken olmasına karşın bankalar, alternatif yatırım alanları, müşterinin durumu ve risk derecesi, kredinin süresi ve geri ödeme koşullarını da dikkate alarak fiyat politikalarını belirlemektedirler. Çalışmada fiyatlama yöntemleri içerisinde öncelikle maliyet artı kâr fiyatlaması, marjinal fiyatlama ve kâr amaçlı fiyatlama yöntemleri anlatılmıştır. Bankalar yeni bir ürünle piyasaya girmeyi ya da belli bir müşteri kitlesini hedeflediklerinde farklı fiyatlama yöntemleri de kullanmaktadırlar.

ABSTRACT

In this research work, it is aimed to give brief information about the cost and valuation process of loans in commercial banks. The main activity of a commercial bank is; to sell the funds, collected as a result of deposits, and other banking functions by setting profit margins to all customers having appropriate financial capability for getting loan. Before the credit lending decision, a bank should determine fund collection and activity costs using the most convenient methods suitable to its structure. However only in that way, it will have the opportunity to fix the price, providing a certain profit rate.

In the section that is related to the calculation of loan cost; break-even analysis is used to see the cost-volume-profit relations and in the term cost research of banks, the average and the marginal cost of loans are taken into consideration.

Although the cost is the most important factor of credit valuation, banks determine their valuation policy by considering alternative investment tools, the position of the customer and his/her risk degree, the term of the loan and repayment conditions in valuation methods. In these methods, cost plus profit valuation, marginal valuation and profit seeking valuation methods are priorly described. Banks also use different kinds of valuation methods when their target is having new customers and getting into the market with a new product.

GİRİŞ

Ülke ekonomisinin ve mali sektörün en önemli unsurlarından biri olan ticari bankalar da, son yıllarda tüm sektörlerde kendini hissettiren değişim sürecinden etkilenmektedir. Artan rekabet ortamının da etkisiyle bankalar, faaliyetlerini çeşitlendirmek amacıyla yeni ürün ve hizmet arayışlarına girmekte ve bunun yanısıra eski ürünlerini müşterileri için daha cazip hale getirme çalışmaları yapmaktadırlar.

Bankacılık sektöründe son yıllarda yoğunlaşan rekabet ortamı bankaları, mümkün olan en düşük maliyetle fon elde etmeye ve bu fonları optimal şekilde kullanmaya zorlamaktadır. Bankalar bir yandan piyasadaki paylarını arttırarak müşterilerinden topladıkları mevduat miktarını arttırmaya; diğer yandan topladıkları mevduatları maksimum getiri sağlayacak şekilde kullanmaya çalışmaktadırlar.

Bankaların fon kullanımları, krediler ve menkul kıymet yatırımları olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Bankalar doğal olarak, fon kullanım alternatiflerinden elde edecekleri getirinin, fonu elde etmek için katlandıkları maliyetten yüksek olmasını ve mümkün olan en yüksek miktarda kâr elde etmeyi hedeflerler. Ancak bu amaca ulaşmak amacıyla, mevduat müşterilerine düşük faiz vererek, kredi müşterilerine yüksek faizden kredi satmaları mümkün değildir. Bunun nedeni, piyasadaki bankalara yatırılacak toplam mevduat miktarının sınırlı olması ve birçok bankanın ülkedeki toplam mevduattan pay almaya çalışmalarıdır.

Böyle bir ortamda bir bankanın piyasa payını koruması veya arttırabilmesi, fonlarının maliyet ve fiyatını doğru bir şekilde belirlemesinden geçmektedir. Banka üst yönetimi, bankanın kredilendirme politikalarını belirlerken fon toplama ve kredi maliyetlerini etkileyen faktörleri dikkate almalıdır. Çünkü subjektif unsurlara göre kredi fiyatlaması yapan bankalar, hem faaliyetlerinden zarar etme, hem de piyasada tutunamama tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Kredi maliyetini doğru olarak belirleyen banka, kendi mali yapısına ve izleyeceği stratejiye uygun bir fiyatlama politikası seçmeli, bu politikayı rakiplerine üstünlük sağlayacak şekilde geliştirmelidir.

Ticari Bankalarda kredilerin fiyatlandırılmasını ve fiyatlandırmayı etkileyen en önemli faktör olan kredi maliyetlerinin yapısını inceleyen bu çalışma, beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ticari bankaların faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla kullandıkları fonların elde edildiği kaynaklar ve bu fonların kullanım alanları incelenmiştir. İkinci bölümde, fon kullanım alanları içerisinde en büyük paya sahip olan krediler hakkında genel bilgi verildikten sonra, üçüncü bölümde ülkemizde faaliyet gösteren ticari bankaların yıllar itibariyle kredi gelişim sürecine değinilmiştir.

Dördüncü bölümde öncelikle kredilerin unsurları ve kredilendirme süreci ile bankaların plasman politikaları ile ilgili bilgi verilmiş olup; çok çeşitlilik gösteren ve bankadan bankaya farklılaşan kredi çeşitleri anlatılmıştır.

Son bölüm ise çalışmanın konusunu teşkil eden, ticari kredilerin maliyeti ve fiyatlaması konusuna ayrılmıştır. Öncelikle bankalarda maliyet sistemi yaklaşımlarına ve kredi maliyetlerini etkileyen faktörlere ilişkin açıklamalar yapılmış; maliyetlerin hesaplanması konusu araştırılmıştır. Tez çalışması, bankaların izlediği kredi fiyatlama politikaları ve yöntemlerinin incelendiği bölümle sona ermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA FON KAYNAKLARI VE FON KULLANIMLARI

Ticari bankalar piyasadan topladıkları fonları çeşitli şekillerde kullanmak veya plase etmek zorundadırlar. Bu nedenle, elde ettikleri fonların maliyetlerini karşılama ve buna ek olarak belli bir marjda kâr etme amacıyla faaliyet gösterirler. Bankaların ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmeleri için fon maliyetlerini düşürmeleri ve fonları etkin olarak kullanmaları gerekmektedir.

Yaşanan finansal gelişim sürecinde Türk bankacılık sektörü öncelikle fon kaynakları açısından etkilenmiştir. Bankaların yeterli sermaye ile çalışamamaları nedeniyle, finansal serbestleşme ile görülen fon bulma ve kullandırmaya yönelik rekabet, bankaların fon kaynak maliyetini arttırmış ve dolayısıyla faaliyet risklerini de yükseltmiştir¹.

Diğer firmalar gibi ticari bankalar da kârlarını arttırma amacını güderken, banka yöneticilerinin önemle üzerinde durmaları gereken nokta, güvenlik ve likiditeyi kaybetmeden kâr fırsatlarını kaçırmamaktır. Ancak bir varlığın likiditesi ne kadar yüksekse, o kadar az gelir getireceği unutulmamalıdır. Ödeme gücünü yitirmemek için bir banka, pasiflerinin sabit değerini aşacak tutarda aktive sahip olmalıdır. Bu nedenle bir banka yöneticisi bankanın faaliyetlerini sürdürebilmesi amacıyla; risk faktörünü belli sınırlar içinde tutmalı, bankanın aktif yapısına uyumlu yeterli düzeyde likidite sağlamalı ve kâr elde etmelidir².

1.1 TİCARİ BANKALARIN FON KAYNAKLARI

Ticari Bankalarda Fon Kaynakları özkaynaklar ve yabancı kaynaklar olarak iki ana başlık altında toplanmaktadır.

1.1.1 Özkaynaklar

Bankalar için özkaynak; ödenmiş sermaye, yedek akçeler ve dağıtılmayan kar toplamıdır. Ödenmiş sermaye ise; bankaların hesap özetlerindeki fiilen ödenmiş sermayelerinden,

¹ Tezer Öçal, Ömer Faruk Çolak, Selahattin Togay, Kadir Eser, **Para Banka**, Ankara: Gazi Kitabevi, 1997, s.176-183

² David R. Kamerschen, **Money and Banking**, 8th Edition, Georgia: South Western Publishing Co., 1984, s.96

bilançoda görülen zararın yedek akçelerle karşılanamayan kısmı ile yabancı ülkelerdeki şubelerine ayırdığı sermaye düşüldükten sonra kalan bakiyedir. Henüz kurulmakta olan bir bankada, ne yedek akçe, ne de bilanço zararı sözkonusu olmayacağından özkaynak, aslında taahhüt edilen sermayenin fiilen ödenmiş kısmından oluşacaktır.

Bankaları mal ve hizmet üreten diğer işletmelerden ayıran en önemli fark, bilançolarının pasifinde mevduat ve diğer alacaklar hesabının banka sermayesine; aktif tarafında ise banka kredi ve plasmanlarının sabit değerlere göre çok büyük olmasıdır.

1.1.1.1 Özsermaye

Ticari bankalar toplam kaynakları içinde özkaynakları küçük yer tutan kuruluşlar olup, özsermayeleri mudilere ve diğer alacaklılara karşı teminat fonksiyonu niteliğindedir. Sermayenin ilk işlevi, kuruluş ve faaliyete geçiş için gereken tüm giderleri karşılamak ve sabit değerlere sonradan yapılacak ilavelerin mali kaynağını oluşturmaktır. Sermayenin diğer bir işlevi, bankanın iflas etmesi ya da tasfiye yoluna gitmek zorunda kalması durumunda alacaklıların, özellikle mevduat sahiplerinin uğrayabilecekleri kaybı en düşük düzeye indirmektir.

Sermayenin başka bir işlevi ise, banka için fon kaynağı olmasıdır. Sermaye bankadan borç olarak alınmak istenen fonlarla, bankanın borç olarak verebileceği fonlar arasındaki farkı kapatmaya yarayan bir kaynaktır. Sıkı para politikasının izlendiği dönemlerde, yabancı kaynak / sermaye oranı büyük olan bankalar, Merkez Bankası'ndan yeterince borç alamayacakları için likiditesi yüksek olmayan plasmanlarını azaltma yoluna gidebilirler. Böylece bir yandan Merkez Bankası kaynağının maliyetindeki artış, öte yandan likiditeye verilen ağırlık, banka kârlarının azalması sonucunu yaratır. Böyle bir sonuçla karşılaşmamak için bankaların, sıkı para politikasının uygulandığı dönemlerde, sermayelerini arttırmaları doğaldır.

Mali sistemde ortaya çıkan kriz dönemlerinde, bankaların sermaye tabanlarının güçlülüğü büyük bir öneme sahiptir. Sermaye yeterliliği, aktif büyüklüğüne uygun olmayan bankalar kriz döneminde piyasadan çekilmek zorunda kalabilmektedirler.

1.1.1.2 Yedek Akçeler

Bir emniyet fonu olarak olası zararlarını karşılamak amacıyla kârdan ayrılan yedek akçeler bankaların diğer bir kaynağını teşkil eder. Yedek akçelerin oranı sabit tutulmamakta, gerekli durumlarda değiştirilmektedir.

Yedek akçe ayırma zorunluluğu, ayrılan karşılıklar toplamı, ödenmiş sermayenin tamamına eşit olana kadar devam eder ve bir zarar halinde bu karşılıktan yapılacak mahsuplar karşılanana kadar yeni karşılık ayrılır. Bankalar bu tutarı yıllık bilançolarının genel kurullarınca onaylanmasını izleyen 15 gün içinde kanuni karşılık olarak T.C. Merkez Bankası nezdinde Hazine adına açılacak “Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı Devlet Tahvili Hesabı”na yatırmak zorundadırlar.

1.1.2 Yabancı Kaynaklar

Bankaların fon kaynakları arasında yer alan yabancı kaynaklar, günümüz ticari bankacılığında banka için birincil öneme sahiptir. Bankaların fon kaynak yapılarının hangi oranda yabancı kaynağa dayanacağı faaliyet gösterdiği ülke ve ekonomiye göre değişmektedir³.

Mevduat: Mevduat para piyasalarında işlem gören, yabancı bir fon kaynağıdır. Toplam pasifler içinde mevduatlar ağırlıklı paya sahiptir. 1995-2000 dönemi içerisinde mevduatların pasifler içindeki payı 1996'da % 69 ile en yüksek seviyesine ulaşmış olup⁴, 2000 yılında bu oran % 66 olarak gerçekleşmiştir⁵.

Tahvil İhracı: Daha çok yatırım ve kalkınma bankaları için önemli bir fon kaynağıdır. Özellikle sermaye piyasalarının geliştiği ülkelerde, yatırım ve kalkınma bankalarının uzun vadeli kredilerini, tahvil ihracı suretiyle temin ettikleri fonlarla karşıladıkları görülmektedir. Ülkemizdeki bankaların toplam kaynakları içinde tahvil ihracı suretiyle sağlanan fonlar büyük bir önem taşımamakta olup, bankalar tarafından ihraç edilen tahvillerin büyük bir kısmı yatırım ve kalkınma bankaları ile T.C. Ziraat Bankası, İş Bankası ve Emlak Bankası'na aittir.

Merkez Bankası Kredileri: Merkez Bankası, bankaların geçici likidite ihtiyacını karşılamak amacıyla reeskont ve avans şeklinde kısa vadeli kredi açar. Özellikle kalitatif kredi politikası uygulanan ülkelerde Merkez Bankası'nın reeskont politikası önemli bir araçtır.

³ Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.176-183

⁴ <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/eylul2000/grup/default.asp>, 21.02.2001

⁵ Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 2000**, İstanbul: 2001, s. II-8-9

Diğer Krediler: Bankalar, yurtiçi ve yurtdışı bankalardan kısa veya orta vadeli kredi olarak kendilerine kaynak yaratabilirler. Son yıllarda izlenen kur politikası nedeniyle Türkiye'deki ticari bankalar, kısa vadeli yabancı para cinsinden kredi kullanımına hız vermişlerdir⁶. Ancak 2000 yılının Kasım ve Şubat aylarında yaşanan ekonomik krizler sonucunda dalgalı kur sistemine geçişle birlikte, dövizin TL karşısında aşırı değerlenmesi sonucunda, bankaların yabancı para cinsinden kredi kullanımı yavaşlamıştır.

1.1.3 Bankalarda Fonların Oluşumu

Bankaların, fonlarının oluşumunu ve maliyetlerini sürekli olarak izlemeleri gerekmektedir. Çünkü fonların oluşum aşamasında gelişebilecek değişimler –ki bunlar faiz oranlarının ve/veya yeni gelen fonların vade yapısındaki değişikliklerdir– bankaların fon kaynak maliyetini ve likiditesini etkileyebilecek niteliktedir.

Fon kaynak maliyetindeki dalgalanmalar kâr marjlarını korumaya çalışan bankaların plasman fiyatlarında, bir başka deyişle aktif getirilerinde de dalgalanmalara neden olmaktadır. Türk bankacılık sisteminde son yıllarda bu dalgalanmaların boyutları önemli ölçüde büyümüştür.

Faiz oranlarının kontrol altında tutulduğu, yabancı para tutmanın yasak olduğu 1980 öncesinde bankalar pasif yönetiminde çok büyük zorluklarla karşılaşmamaktaydı. Bu dönemden sonra alternatif yatırım alanlarındaki çeşitliliğin artması sonucunda, risk alan yatırımcı tipi hızla yaygınlaşmıştır. Bankalar açısından ise faiz oranlarındaki kontrollerin önemli ölçüde ortadan kalkmış olması belirleyici etken olmuştur. Böylece bankalar çeşitli vade ve faizlerle yeni ürünler geliştirme olanağına kavuşmuşlardır. Ancak bu gelişme benzer ürün ve hizmetleri sunan birçok finansman kurumunun ortaya çıkmasına, dolayısıyla gerek sektör içi, gerek sektör dışı rekabetin artmasına da neden olmuştur.

Müşterinin hızla bilinçlendiği 1980'li ve 1990'lı yıllar, bankaların pasiflerini faize daha duyarlı hale getirmiştir. Artık faizlerdeki küçük bir değişim, fonların dengesinde önemli oynamalara neden olmaya başlamıştı. Bu dönemde bankalar açısından olumlu sayılabilecek bir değişim, yurtdışı kredi ve interbank gibi alternatif fon olanaklarının ortaya çıkmasıdır. Ancak toplam pasifler içindeki payları açısından bakıldığında mevduat dışındaki kaynakların payı oldukça düşük kalmaktadır.

⁶ Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.176-183

1980'li yıllardan sonra ortaya çıkan bir diğer olgu da, mevduat sahiplerinin daha kısa vadeli mevduata yönelmeleridir. Özellikle 1994 krizi ile birlikte bu, sistemin en karakteristik özelliği haline gelmiştir. Yüksek enflasyon sonucu ortaya çıkan belirsizlik, faiz oranlarındaki aşırı dalgalanmalar ve döviz kurlarındaki artışlar, mevduat sahibini kısa vadeye yönelterek faiz risklerinden önemli ölçüde korurken, yabancı para tercihleri de başka bir savunma mekanizması olarak ortaya çıkmıştır.

Bankalar açısından ise; pasiflerin faize duyarlılığının artması ve fonların kısa vadeli hale gelmesi, net faiz marjlarını yönetmek için aktif fiyatlaması (plasman fiyatlaması) yapılmasını güçleştirirken, faiz ve likidite ve risklerini de arttırmaktadır⁷.

1.2 TİCARİ BANKALARIN FON KULLANIMLARI

Bankalar piyasadan topladıkları fonları, çeşitli şekillerde plase etmek ve kullanmak zorundadırlar. Bankaların temel yatırım alanlarından birisi krediler ve hizmet gelirleri, diğeri ise menkul kıymet yatırımlarıdır. Bu iki temel alan, birbirinden önemli farklılıklar göstermektedir. Herşeyden önce bankanın esas faaliyeti, toplamış olduğu fonları krediye dönüştürmek ve bu alandan gelir sağlamaktır. Menkul kıymetlere ve diğer alanlara yapılan yatırımlar ise, yetersiz kredi talebinin bulunduğu zamanlarda atıl rezervlerin değerlendirilmesi amacıyla ya da zorunlu rezervlerin yetersiz kaldığı durumlarda hemen paraya dönüştürebilecekleri varlıkların bulunması amacıyla yapılmaktadır. Bu sebeple bankalar, çeşitli kaynaklardan sağladıkları fonların büyük bir kısmını kredi olarak kullanmak durumundadır⁸.

Bankaların topladıkları fonların bir maliyeti söz konusu olduğundan, bu maliyetleri karşılamaları ve belli bir marjda kâr elde etmeleri gerekmektedir. Fon kullanımları 4 başlık altında incelenebilir:

- Likit Aktifler
- Donuk Aktifler
- Krediler
- Diğer Fon Kullanım Alanları

⁷ Sadi Uzunoglu, "Bankalarda Kaynak Maliyeti ve Kredi Fiyatlaması", *Finans Dünyası*, Temmuz 1997

⁸ Güler Aras, *Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi*, 2.Baskı, Ankara: SPK Yayın No: 30, 1996, s.106

1.2.1 Likit Aktifler

Bir işletme olarak bankaların da acil gereksinimlere ilişkin işlemleri veya nakit gerektiren diğer işlemleri yürütebilmeleri için, para veya paraya çevrilebilmesi kolay olan varlıklara sahip olma zorunluluğu vardır. Bankalar borç ve taahhütlerini zamanında veya istenildiğinde yerine getirmek için likit değerlere ihtiyaç duyarlar. Ayrıca kısa vadeli bir fon kaynağı olan vadesiz mevduat çekilişlerini karşılamak için de yeterli nakit bulundurmak zorundadırlar⁹.

Kredi olarak kullandırılan fonlar genellikle mevduatla ve kredi geri ödemeleriyle karşılanmaktadır. Kredilerin geri dönüşü uzun zaman alabilir, bu yüzden bankanın rezervleri de dahil olmak üzere, başka kaynaklardan da fon elde etmesi gerekmektedir. Ancak bankanın rezervlerinin yüksek olması likiditesinin olduğunu göstermez¹⁰.

Likit aktifler; nakit değerleri, bankalar hesabını, bankacılık sektörünün kamu kesimine verdiği kredi anlamına gelen kamu kağıdı alımlarını ve menkul değerler hesabını içermektedir.

Reel bazda likit aktifler, 1976-1980 döneminde sürekli olarak yaklaşık % 10 oranında bir hızla büyümüştür¹¹. 1981 sonrasında likit aktiflerin yapısı önemli bir değişikliğe uğramış ve likit aktifler içinde bankalar hesabının ve menkul değerler cüzdanının payları artmış; mevduat munzam karşılıkları, nakit değerler ve diğer likit aktiflerin paylarında azalma meydana gelmiştir.

1990 yılında toplam aktifler içinde % 32.8 paya sahip olan likit aktifler, 1993 yılında en yüksek oranına ulaşarak % 41.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıldan itibaren likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payı azalarak¹², 1999 yılında % 35.9'a kadar gerilemiş, 2000 yılında ise % 32 olarak gerçekleşmiştir¹³.

1.2.2 Donuk Aktifler

Donuk aktifler genel olarak; takipteki alacaklar, iştirakler, bağlı değerler ve sabit kıymetleri kapsamaktadır. 1986-1990 yılları arasında oldukça yüksek bir oranda artış gösteren donuk aktiflerde 1991-1997 döneminde reel bazdaki artış eğilimi azalmıştır.

⁹ Erol Bektaş, *Ticari Bankalarda Fon Kaynak Kullanım Etkinliği ve Ticari Kredilerin Fiyatlandırılmasına İlişkin Bir İnceleme*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 1991, s.49-50

¹⁰ Meir Kohn, *Money, Banking and Financial Markets*, 2nd Edition, The Dryden Press, 1993, s.92

¹¹ Bektaş, a.g.e., s.49-50

¹² Türkiye Bankalar Birliği, *40.Yılında TBB ve Türk Bankacılık Sistemi*. 1998.

¹³ Türkiye Bankalar Birliği, *Bankalarımız 2000*, İstanbul: 2001, s. 11-8-9

Tablo 1.1 Yıllar İtibariyle Donuk Aktiflerin Dağılımı

	(Milyar TL)			
	1997	1998	1999	2000
Takipteki Alacaklar	86.532	566.198	886.026	1.431.230
İştirakler	66.144	146.176	461.576	1.905.672
Bağlı Değerler	349.375	749.060	3.210.848	8.776.698
Sabit Kıymetler	790.342	1.436.195	2.187.228	3.278.521
Donuk Aktifler	1.292.393	2.897.629	6.745.678	15.392.121

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/eylul2000/grup/default.asp>

Takipteki Alacaklar: 1980 sonrası bankacılık sistemini en çok etkileyen olaylardan birisi takipteki alacaklardaki artış olmuştur. Hem pozitif reel faiz politikası hem de bu dönemde yaşanan yüksek enflasyon sonucu kur ve faiz riskinin artması, bankaların kaynak maliyetlerini arttırmış; kredi faizlerinin de bu nedenle artması sonucunda düşük riskli plasman olanakları azalmıştır. Bankaların takipteki alacaklar için yeterli karşılık ayırmalarını sağlamak amacıyla Karşılık Kararnamesi çıkarılmış, ve takipteki alacakların teminatlara göre gruplandırılması uygulaması getirilmiştir.

1991-1997 döneminde takipteki alacakların toplam aktiflere oranı % 1.4'ten % 0.6'ya, kredilere oranı ise % 3.2'den % 1.3'e gerilemiştir. Bu gerilemenin en önemli nedenleri bankaların daha seçici bir kredi politikası uygulamaları, yasal düzenlemeler sonucu daha gerçekçi karşılık ayırmaya başlanması ve ekonomideki büyümenin kredilerin geri dönüşü üzerine yaptığı olumlu etkidir. Son yıllarda ise bu oran yeniden artış göstermeye başlamış, 1999 yılında % 1.2,¹⁴ 2000 yılında ise % 1.4 düzeyinde gerçekleşmiştir¹⁵.

İştirakler ve Bağlı Değerler: 1960-1980 yılları arasındaki planlı dönemde sermaye birikimini hızlandırmak amacıyla bankaların sanayi kuruluşlarına iştirak etmeleri özendirilmiş ve bu uygulamanın ülkemizin sanayileşme sürecine önemli katkıları olmuştur. 1980 sonrası dönemde ise banka kaynak maliyetlerinin artmasına bağlı olarak iştirakler bankalar için kârlı bir plasman alanı olmaktan çıkmış, 1986 yılından başlayarak bankalar iştiraklerini satma eğilimine girmişlerdir.

¹⁴ <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/eylul2000/grup/default.asp>, 21.02.2001

¹⁵ Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 2000**, İstanbul: 2001, s. II-8-9

Donuk aktifler içinde iştiraklerin payı 1999 yılında % 6.8'e kadar gerilemiş, 2000 yılında ise % 12.4'e yükselmiştir. Son yıllardaki banka iştiraklerinin önemli bölümünü mali iştirakler oluşturmakta olup, bankaların bilançolarında iştirakler adı altında gösterilen yatırım faaliyeti çok çeşitli alanları kapsamaktadır. Bankalar ticari, mali ve sınai amaçlı iştirakler kurabilirler. Mali iştirakler bankalarca kurulan sigorta ve reasürans şirketleri ile bankacılık iştiraklerini kapsamaktadır. İştirak sermayelerinin sanayi dallarında birikmesine yasal bir sınırlama getirilmiş ve iştiraklere ayrılan sermayenin, bankaların kullanılabilir özellikteki özkaynakları ile karşılanması uygun görülmüştür¹⁶.

Sabit Kıymetler: Donuk aktiflerin içinde sabit kıymetlerin payı özellikle son yıllarda önemli oranda artmıştır, bu artışın en önemli nedeni 1987 yılında getirilen uygulama ile bankaların arsa dışındaki sabit kıymetleri için enflasyon oranında yeniden değerlendirme yapmalarına izin verilmesidir. Donuk aktifler içinde sabit kıymetlerin payı, 2000 yılında % 21.3 düzeyinde gerçekleşmiştir¹⁷.

Bankaların uluslararası ilişkilerinin artmasıyla sağlam mali bünyeye sahip olmanın önemi artmış, donuklaşmaya giden kredilerin zamanında teşhis edilerek, bunların tahsili için çalışmalara ağırlık verilmesiyle sistemin genelinde bir iyileşme göze çarpmıştır. Bu konudaki diğer gelişmeler ise bankaların tüketici kredilerine ağırlık vererek mali bünyelerini güçlendirmeleri ve müşterilerin güvenilirlik derecesine göre faiz farklılaştırması yapmalarıdır¹⁸.

1.2.3 Krediler

Kredi; belirli bir süre sonra ödeme vaadi ile; mal, hizmet ve para cinsinden satın alma gücünün sağlanması veya var olan satın alma gücünün belirli bir zaman sonra geri alınmak üzere başka bir kimseye devredilmesi şeklinde tanımlanabilir.

Başka bir deyişle kredi; bir bankanın yapacağı istihbarat sonucunda gerçek veya tüzel kişilere yasalar, iç politikaları ve kendi kaynakları gözönünde bulundurularak teminat karşılığı ve teminatsız olarak para, teminat veya kefalet vermek şeklinde tanınmış olan olanak veya limit şeklinde tanımlanabilmektedir¹⁹.

¹⁶ Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.202-204.

¹⁷ Türkiye Bankalar Birliği, *Bankalarımız 2000*, İstanbul: 2001, s. II-8-9.

¹⁸ Zeynep Ada, *Faiz Politikası ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri*, Ankara: DPT Yayın No: 429, 1992, s. 98.

¹⁹ Aras, a.g.e., s.3-4.

Bankalar, değişik kaynaklardan topladıkları fonları büyük bir oranda kredi olarak kullanırlar. Konsolide sektör bilançosu incelendiğinde aktif tarafının, 1999 yılında % 30'unu, 2000 yılında ise % 33'ünü kredilerin teşkil ettiği görülmektedir²⁰.

Kredi işlemlerinde önemli unsurlardan biri risk unsurudur. Risk, verilen kredide, sözleşme ile sağlanan her türlü tedbir ve teminata karşın, kredi alanın taahhüdünü zamanında yerine getirip getirememesi olasılık derecesidir.

Kredi ülkenin veya ülkelerarası ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesinde önemli bir faktör olup; servet değişimini ve dağıtımını kolaylaştırarak daha fazla üretim ve refah artışı sağlanmasını olanaklı kılar. Krediden faydalanan kimseler piyasada taleplerini, kullanabildikleri kredi oranında artırma imkanı bulurlar. Ancak bu, krediden faydalanan kişi ve işletmelerin satınalma güçlerinin sürekli yükselmesi demek değildir. İşletmeler bu artışı verimli bir şekilde değerlendirebildikleri ölçüde başarılı olabilirler²¹.

1.2.4 Diğer Fon Kullanım Alanları

Bankalar kaynaklarının bir kısmını diğer firmaların tahvillerine ve hisse senetlerine plase edebilirler, müşterilerin tahvil ve hisse senetlerini muhafaza ve idare ederler, tahvil ve hisse senetlerine açtıkları kredilere teminat olarak kabul edebilirler.

Günümüzde özellikle sermaye piyasasının geliştiği ülkelerde bankaların kısa vadeli kaynaklarını tahvillere plase etmeleri, kısa vadeli kredi talebinin yetersiz olduğu durumlarda zorunlu olarak kabul edilmektedir. Banka kredi talebinin az olduğu zamanlarda tahvil satın alarak ve talep arttığı zamanlarda bunları paraya çevirerek kredi arzını genişletebilir. Tahvillere yapılan plasman bu şekilde kredi talebindeki dalgalanmaları karşılamaya yardımcı olur²².

1.3 TÜRKİYE'DE TİCARİ BANKALARIN YILLARA GÖRE KREDİ GELİŞİMİ

1980 sonrasında uygulanmaya başlanan ekonomi politikalarının bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinden birisi kaynak maliyetlerinde meydana gelen hızlı artış olmuştur. Bu dönemde serbest faiz uygulamasına geçilmesinin ardından mevduat ve kredi faizlerinin artması ve ekonomideki istikrarsız gelişmeler, kamu tasarruflarının kullanımında etkinliğin sağlanması

²⁰ Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 2000**, İstanbul: 2001, s. II-8-9

²¹ Bektaş, a.g.e., s.52-53

²² Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.202-204

ile ilgili mali reformların tamamlanamamasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak kamu açıklarının artması ve bu nedenle enflasyonun yüksek düzeylerde seyretmesinin yarattığı faiz ve kur riskleri, banka işletme giderlerindeki artış, kaynakların vade yapısının kısılması, mevduat munzam karşılıkları ve disponibilite oranları ile bankacılık sektörüne uygulanan bazı fon, prim ve kesintilerin yüksekliği kaynak maliyetini yükselten başlıca etkenler olmuştur.

Yükselen kaynak maliyeti nedeniyle kredi riskinde meydana gelen artış bankaları aktif ve pasif yönetimde daha dikkatli davranmaya ve yeni bankacılık ürünleri geliştirmeye yöneltmiştir. Bu dönemde sürekli genişleyen kamu finansman açıkları artan oranda iç borçlanma yoluyla finanse edilmiştir. Kamu açıkları enflasyonun en önemli kaynağı olmuş, enflasyon nedeniyle faiz oranları yüksek kaldığı ve banka kaynaklarının vade yapısı kısaldığı için bankacılık kesimi bu durumdan son derece olumsuz etkilenmiştir. Bankalar kaynaklarını artan ölçülerde devlet iç borçlanma senetlerine plase etmiştir. Bu nedenle, toplam aktifler içinde kamu kağıtlarını da içeren likit aktiflerin payı artmıştır.

Krediler kalemi, bankacılık sektörünün kamu kesimine verdiği kredi anlamına gelen kamu kağıdı alımlarını içermemekte, bu alımlar likit aktifler içindeki menkul değerler cüzdanı kaleminde yer almaktadır.

Krediler yıllar itibariyle toplam aktiflerin önemli bir kalemi olma özelliğini korumuştur. 1988 yılından itibaren verilmeye başlanan tüketici kredileri, tüketici piyasasındaki yüksek talebin de etkisiyle kısa zamanda önemli miktarda artış göstermiş ve bu yolla bankalar kredi risklerini dağıtma imkanı bulmuşlardır.

1990'lı yıllarda banka kaynaklarının yapısında yabancı para kaynakların payının artması, kredilerin TL, YP dağılımını da etkilemiştir. 1994 yılında YP kredilerin payında bir artış meydana gelmiş ve bu pay % 48 olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda da YP krediler oran olarak 1994 yılındaki seviyesini korumuştur.

1.4 TİCARİ BANKALARDA AKTİF KALİTESİ VE KÂRLILIK

Türk Bankacılık Sistemi'nin etkinliği incelenirken krediler, tahsili gecikmiş alacaklar, aktif kalitesi ve likidite gibi konuların üzerinde durulmalıdır.

1995-1997 yılları arasında bankacılık sektörü aktifleri içinde toplam kredilerin sahip olduğu pay, en yüksek seviyesine % 45 ile 1997 yılında ulaşmıştır. 1998 ve 1999 yıllarında bu oran

% 38'den % 30'a düşmüş²³, 2000 yılında ise % 33 olarak gerçekleşmiştir. Özel sermayeli bankalarda ise bu oran dalgalanma göstererek 2000 yılında % 31'e gerilemiştir²⁴.

Bankaların potansiyel kredi talebi; sektördeki rekabetin artmasıyla, yeni yatırım araçlarının ve tekniklerinin oluşmasıyla ve sermaye piyasasının gelişmesiyle daralmaya başlamıştır. Kredi faizinin belirlenmesinde en önemli etken olan fon kaynaklarının (mevduatın) maliyetinin artışı, işletmeler için krediyi pahalı hale getirmiştir. Böylece kredi talepleri faize duyarlı hale gelmişlerdir. Bankacılık sektöründe atıl kalan paranın stoklanma imkanı bulunmadığından dönemsel olarak kredilerin getirileri azalmıştır²⁵.

Türk Bankacılık Sisteminde takipteki alacakların kredilere oranı 2000 yılında % 4.2 olmuştur. Özel sermayeli bankalarda ise takipteki kredilerin toplam kredilere oranı aynı seyri izlemiş, 2000 yılında % 4.5 oranında gerçekleşmiştir.

Bankacılık sektöründe kredilerin mevduata oran son yıllarda oldukça hızlı düşüş kaydetmiş olup, 2000 yılında % 50'ye kadar gerilemiştir. Özel sermayeli bankalarda ise 1999 yılında % 53 olan bu oran 2000 yılında % 45.4'e gerilemiştir²⁶.

Türk Bankacılık Sistemi'nde son iki yıl verilerine bakıldığında bankaların dönem net kârında reel bir azalma olduğu göze çarpmaktadır. 1999 yılında toplam aktifler içinde net dönem kârının oranı % 0.4 iken, 2000 yılında % -3.2 olarak gerçekleşmiştir. Toplam kredilerin aktiflere oranının da 1997 yılında % 46 iken, 2000 yılında % 33'e düştüğü gözönünde bulundurulursa, kârdaki azalmanın önemli bir nedeninin kredilerdeki azalma olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sözkonusu yıllarda sektörün toplam net kârında görülen bu azalış, özel sermayeli bankalarda da etkisini göstermiştir. Net Dönem Karı / Toplam Aktifler oranı 1998 yılında % 5.6 iken, 1999'da % 0.8'e, 2000'de ise % -2.6'ya düşmüştür. 2000 yılında kredilerde görülen artışa rağmen dönem net kârında azalış gerçekleşmesi, kredilerin etkin ve verimli bir şekilde kullanılamadığını göstermektedir.

²³ <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/eylul2000/grup/default.asp>, 21.02.2001

²⁴ Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 2000**, İstanbul: 2001, s. II-8-9

²⁵ Betül Akdil, **Ticari Bankalarda Verimlilik ve Etkinlik Analizi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 1993, s.68

²⁶ Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 2000**, İstanbul: 2001, s. II-8-9

İKİNCİ BÖLÜM

KREDİLER

2.1 KREDİNİN UNSURLARI

Bankacılık sisteminde krediler, bankaların topladıkları fonların en iyi şekilde değerlendirilmesinde büyük öneme sahiptirler. Kredilendirme sürecinde, açılacak kredilerin kullanım amaçlarının ve bu kredilerden elde edilecek yararların analizi gerekmektedir.

2.1.1 Kredilerin Yapısal Elementleri

Kredilendirmenin yapısal elementleri 6 başlıkta incelenebilir²⁷;

Kredi Talebi: Kredilendirme faaliyetinin gerçekleştirilebilmesi için, herhangi bir işletmenin özel olarak ilgilendiği bir sektörde faaliyet gösteren bir bankadan, belirli bir gerekçeye dayanan bir kredi talebinde bulunması gerekmektedir.

Kredilendirmenin Uygunluğu: Bankanın vereceği kredilerin uygunluğu daha çok bankanın ve ortaklarının beklentilerine ve ekonomiye, mevzuata, hükümetin teşvik politikasına ve sosyal gelişmelere bağlıdır.

Risk Faktörü: Bu faktör, kredi talebinde bulunan müşterinin amacına, sektördeki rekabet gücüne, işletmenin o andaki ve gelecekteki durumuna bağlı olarak değişen bir etkidir.

Kredinin Geri Ödenmesi: Kredi verilmeden önce kredinin geri ödeme koşullarının belirlenmesi gerekmektedir. Kredinin bir defada mı yoksa taksitler halinde mi ödeneceğinin belirlenmesi; bankanın aktif-pasif yönetimi ve nakit akışına yönelik tedbirleri almasını ve ekonominin sıkıntılı dönemlerinde kaynak sağlama konusunda sıkıntı yaşamamasını sağlayacaktır.

Kredinin Verimliliği: Kredi verilirken dikkate alınması gereken önemli faktörlerden biri de bu kredinin bankaya sağlayacağı net kârdır. Müşterinin kredi ile ilgili vereceği faiz ve

²⁷ Kamerschen, a.g.e., s.92

komisyon dışında, banka ile sürdürdüğü diğer ilişkiler sonucunda bankaya fon kaynağı yaratması, diğer hizmetlerle ilgili ücret ve komisyon ödemesi de dikkate alınmalıdır.

Kredinin İzlenmesi: Banka kredi vermekle gelir getirecek bir fon kullanımı işini tamamlamış olmaz. Bankalar verdikleri kredinin izlenmesi, yerinde kullanılıp kullanılmadığının takip edilmesi gibi işleri de yapmak durumundadırlar.

2.1.2 Kredi Verilme Amaçları

Gelişen ekonomilerde bankalar bazen direkt olarak, bazen de şubeleri aracılığıyla çok çeşitli amaçlarla kredi kullandırırılar. Günümüzde bir banka tarafından kullandırılan kredi, 50 yıl önce aynı banka tarafından reddedilmiş olabilir. Ancak krediler sadece bankanın politikalarında zamanla meydana gelen farklılıklar nedeniyle değişime uğramamaktadır. Kredi verilme amaçları, halkın tüketim harcamaları ve finansal yatırım politikalarındaki değişimler gibi daha köklü nedenlerden de etkilenmektedir.

Ticari bankalarda büyük paya sahip olan ticari ve sınai krediler, sermayenin çalıştırılması ve kısa dönemli hedeflere ulaşılması gibi amaçlara yönelik olarak verilmektedir. Bankalar ayrıca sermayenin üretimde kullanılmasını sağlamak amacıyla, orta vadeli yatırım ve modernizasyon çalışmalarının finansmanında kullanılmak üzere kredi vermektedirler. Her bir ticari kredinin özelliği; bankanın politikası, kredi alan firmanın finansal kaynakları ile geri ödeme gücü ve kredinin alınma amacına göre çeşitlilik göstermektedir.

Günümüzde bankaların kredilendirme politikalarında önemli değişiklikler olmuş, bankalar ticari kredilerin yanı sıra tüketici kredilerine de ağırlık vermeye başlamışlardır.

2.1.3 Kredilerin Yararları

Bankaların fon kullanımları içinde ilk sırayı alan kredileri, ekonomik hayata yararları açısından dört başlık altında toplamak mümkündür²⁸.

- i. Sanayi işletmelerinin kuruluşunda, yaşamasında ve gelişmesinde kredi en önemli etmendir. Kredi aynı zamanda bankaların gelişmesi için de önemlidir. Çünkü toplumun belli süre ihtiyaç duymadığı nakit birikimler, tevdiat olarak bankalarda toplanır ve bankalar aracılığıyla endüstriye dağıtılır.

²⁸ Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.186-187

- ii. Mal stokunun en verimli ve yararlı şekilde kullanılmasında, kredi en büyük etkenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Üretici elde ettiği ürünü üretimin hemen arkasından pazarlayacak olursa, oluşacak arz fazlası fiyatları düşürerek tüketimi kamçılabilir. Bunun sonucunda stoklar erir, mal kıtlığı başlar ve fiyatlar yükselir. Paraya ihtiyaç duyan üretici kredi kullanarak mal stokunu korur ve böylece arz talep dengesi sağlanabilir.
- iii. Kredi gerekli araç-gereç, hammadde gibi üretim öğelerinin sağlanmasında mali destek yaratarak verimin artmasında etkili olur, dolayısıyla yurtiçi gelirin artmasını sağlar.
- iv. Ekonomik hayatın öğeleri olan bireylerin satın alma güçleri kredi yardımıyla genişlemiş olur.

Sözkonusu faydaları elde edebilmek amacıyla bankalar kredi açma koşullarını olumsuz etkileyen gelişmeleri dikkatle izlemek zorundadırlar. Bu olumsuz gelişmeler şu şekilde özetlenebilir:

- i. İktisadi bunalımlar sonucu işletmelerin borçlarını ödeyememe durumları,
- ii. Kamu ve özel sektör borçlanmalarının ödeme gücünü aşacak ve ekonomik faaliyetleri baltalayacak şekilde artış göstermesi ve bunun sonucu olarak bankalara olan güvenin azalarak, mevduat kaynağının daralması,
- iii. Paranın satın alma gücünün zaman içinde anormal değişiklikler göstermesi nedeniyle mevduat sahiplerinin bankacılık sistemine güvenlerini yitirmeleri.

Bankacılıkta meydana gelebilecek olumsuz gelişmelere karşı, kredilerin korunması ve geri dönmesi esastır. Bunun için bankalar istihbarat işlerine önem verirler, özellikle kredi verdikleri birey ve kuruluşların mali, iktisadi ve ticari durumları ile faaliyetlerini yakından izlerler. Buna rağmen yine de geri dönmeyen krediler olması mümkündür.

2.2 TİCARİ BANKALARDA PLASMAN POLİTİKALARI

Bankalar, kendi özkaynakları ile mudilerinden topladıkları fonları, kurallar dahilinde ve tespit edilen süreler sonunda geri almak amacıyla ihtiyacı olan kişi ve kuruluşlara kredi olarak verirler. Her kredinin az veya çok bir riski vardır. Bankalar, bu riski ortadan kaldırmak veya

mümkün olduğu kadar azaltmak ve yurt ekonomisine faydalı olabilmek için birtakım ilkelere bağlı kalmalıdır²⁹.

Bankanın kredilendirmeye olan yaklaşımı tam olarak tespit edilmemişse, kredilendirme politikaları ve prosedürleri tamamlanmamış demektir. Kredilendirme ile ilgili görüşmelerde hala bazı bankalar, kredi talep edenlerin faiz sınırlarını ve standardize edilmiş kredilendirme süreçlerini aşması ihtimaline karşı, savunmacı bir politika izlemektedirler. Diğer bazı bankalar ise kredilendirmeyi önemli bir fırsat olarak görmekte ve yeni kredi ürünleri bulma çalışmaları yapmaktadırlar. Ticari bankaların temel görevi, kredileri arttırmak ve fırsatları değerlendirerek mümkün olduğunca çok kredi vermektir.

Kredi gelişiminin temeli, her bir kredi talebinin yeterli bir şekilde araştırılması ve kredinin kullanıldığı alan da dahil olmak üzere tüm toplumun gelişimi için kullanılmasına dayanmaktadır. Bankanın kredilendirmeye olan yaklaşımı tam olarak tespit edilmemişse, kredilendirme politikaları ve prosedürlerinin gelişimi tamamlanamamış demektir. En muhafazakar bankada bile bu amaca ulaşmaya yönelik kredi geliştirme ve yeni kredi ürünleri bulma çalışmaları yapılmalıdır. Uygulanan bu politika başarılı olduğu takdirde, toplumun büyümesinde ve refahın artmasında etkili olacaktır³⁰.

2.2.1 Plasman Politikalarını Etkileyen Faktörler

Kanunlar ve yönetim mevzuatı tarafından oluşturulan kısıtlamalar, kredilerin güvenilir ve kârlı olarak kullandırılmasıyla ilgili tüm sorulara cevap olamazlar. Kredi portföyünün, vadenin ve yeni kredi türlerinin belirlenmesi gibi birçok soru her bir bankanın belirleyeceği politikalar doğrultusunda cevaplaması gereken sorulardır. Ortaklardan, mevduat sahiplerinden ve diğer kaynaklardan elde edilen fonların nasıl kullanılacağı ve yönlendirileceği, kredi portföyünün büyüklüğünün ve içeriğinin nasıl kontrol altında tutulacağı gibi konularda yol gösterici politikalar belirlenmelidir. Son yıllarda birçok banka kredilendirme aşamalarını standardize edebilmek amacıyla, kendi içinde geçerli yazılı kurallar belirlemeye başlamışlardır³¹.

Bir bankanın değişik kaynaklardan, değişik vade ve değişik faizle derlediği fonları en verimli bir şekilde ve en az riskle plase etmesine kredi politikası denmektedir. Bu tanım

²⁹ Mustafa Kölemizli, *Banka Kredileri*, İzmir: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1982, s.130

³⁰ Howard D.Crosse, George H.Hempel, *Management Policies For Commercial Banks*, 2nd Edition, New Jersey: Prentice Hall Inc., 1973, s.207-208

³¹ Edward W. Reed, Edward K. Gill, *Commercial Banking*, 4th Edition, Prentice Hall Inc., 1989, s.252

detaylandırılırsa o bankanın tercih ettiği sektör, kredi türü, geleceğe yönelik birtakım öngörüler de dikkate alınmalıdır³².

Kredi politikaları bankadan bankaya farklılıklar göstermektedir. Örneğin her bankanın problemli kredileri önceden tespit etmek için geliştirdiği ön uyarı sistemleri ve bu sorunlar karşısında üretebileceği çözümleri belirleyen farklı kredi politikaları vardır. Ancak bazı unsurlar birçok kredi politikasında ortak olarak yer almaktadır. Bankanın piyasadaki yeri ve kredi anlayışına göre bu unsurların ağırlığı değişebilir ve ek bazı unsurların ortaya çıkması sözkonusu olabilir³³.

Krediler hem banka hem de bankanın faaliyet gösterdiği ekonomide önemli bir role sahip oldukları için, bu süreci etkileyen tüm faktörler gözönünde bulundurularak kredilendirme politikaları belirlenmelidir. Bu faktörler aynı zamanda bankanın rezervlerin ve yatırım hesabının büyüklüğü ile yapısını da belirlemektedir. Bankaların kredi politikalarını etkileyen en önemli faktörler şunlardır;

- i. **Bankanın Sermaye Durumu:** Bankanın sermayesi, mevduat sahiplerinin fonları için bir güvence oluşturmaktadır. Mevduata bağlı sermayenin büyüklüğü, bankanın karşılayabileceği risk tutarını göstermektedir. Diğerlerine göre güçlü sermayeye sahip olan bankalar uzun vadeli ve yüksek tutarlı risk üstlenebilirler³⁴.
- ii. **Fon Kaynakları ve Kaynakların Özelliği:** Bankalar kredilendirme işlemlerinde kullanacakları kaynakların maliyetine göre farklı ve kendilerine has kredi politikaları sapırlar. Örneğin; kamu bankaları ucuz fon kaynaklarına sahip olduklarından kredi faizlerini daha düşük tutma şansına sahiptirler. Ayrıca kaynak fonksiyonu gören fonların vadeleri ve süreklilikleri ile ekonomik değişikliklerden etkilenme dereceleri de kredi politikasını etkiler.
- iii. **Müşterinin Durumu:** Kredilendirilecek müşterinin ekonomik durumu ve faaliyet gösterdiği sektör kredinin riskini etkilediğinden, kredi politikası belirlenirken önemli bir role sahiptir³⁵.
- iv. **Çeşitli Kredilerin Risk ve Kârlılık Durumu:** Bankalar kullandıkları kredileri risk, getiri ve vade unsurlarını biraraya getirerek çeşitlendirirler. Bankaların bu unsurları

³² Bektaş, a.g.e., s.68-69

³³ Reed, Gill, a.g.e, s. 254, 256

³⁴ Reed, Gill, a.g.e., s. 253-254

³⁵ Bektaş, a.g.e., s.68-69

dikkate alarak; kısa vadeli ticari krediler yerine, büyük miktarda ve yüksek faizli tüketici kredileri kullandırması gibi bir politika uygulamaları buna örnek olarak gösterilebilir.

- v. **Mevduatların İstikrarlılığı:** Bankalar ancak mevduatlardan yeterli miktarda yedek ayırdıktan sonra kredilendirme işlemine geçebilirler. Bu yedekler beklenmeyen mevduat çekilişlerini ve kredi taleplerini karşılamak için ayrılrsa da, beklenmedik kredi talepleri bankaları, kredi politikalarını belirlerken mevduat istikrarlılığı konusunda dikkatli olmaya zorlamaktadır.
- vi. **Ekonomik Şartlar:** İstikrarlı bir ekonomi, başarılı bir kredi politikasının belirlenmesinde mevsimsel veya beklenmeyen hareketler gösteren bir ekonomiye göre daha uygun bir ortamın oluşmasını sağlar.
- vii. **Para ve Maliye Politikalarının Etkisi:** Eğer genişleyici para ve maliye politikaları uygulanıyor ve bankacılık sistemine ek bazı karşılıklar ayrılıyorsa, banka kredilerinde artış görülecektir.
- viii. **Banka Personelinin Yetenek ve Deneyimleri:** Bankaların kredi bölümlerinde çalışan personelin özellikleri, kredi süreçlerini etkilemektedir. Bazı bankalar belli kredi türlerine önem vermekte, bu amaçla bu konuda uzman personel yetiştirmeye ağırlıkla yönelmektedirler.
- ix. **Arz Edilen Alandaki Kredi İhtiyaçları:** Bankalar ekonominin gelişen sektörlerini yakından takip etmeli; bu sektörlerde faaliyet gösteren, uygun şartlarda kredi talep eden ve ödeme gücü bulunan potansiyel müşterilerin kredi ihtiyaçlarını zamanında karşılayabilmelidir³⁶.

2.2.2 Kredi Politikalarının Kalkınmaya Etkileri

Bankaların kalkınmaya ve milli ekonomiye katkıları tasarrufların artması yoluyla olur. Artan tasarruf imkanları bankaların mevduatının artmasına, toplanan mevduatın kredi olarak verilmesi de, hem bankaların hem de ülkenin gelişmesine olanak sağlar. Bu nedenle bankaların kredi politikalarını, yıllık kalkınma programları doğrultusunda ayarlamaları ve kredilerini, genel teşvik tablolarında yer alan sektörlerle ve geliştirilmesi öngörülen sahalara yönleltmeleri büyük önem taşımaktadır.

³⁶ Reed, Gill, a.g.e., s. 253-254

Teşvik kapsamında yer alan veya diğer bir anlatımla mal üreten ve yeni değerler imal eden sahalar; ağır sanayi, enerji, tarım, imalat sanayi, madencilik, ulaştırma, bayındırlık, ihracat, iç ticaret, turizm ve sosyal yatırımlar şeklinde sıralanabilir. Bu sahalardan en önemlisi ve öncelik verilmesi gerekeni ağır sanayi ile teknoloji ve enerji üretimidir. Bankaların bunu dikkate alarak kredilendirme politikalarını yönlendirmeleri gerekir.

2.2.3 Kredilerin Emniyeti

Bankalar kullandıkları kredilerin emniyetini sağlayabilmek için kredi istihbaratının yapılması konusuna önem verirler ve özellikle kredi verdikleri kişi ve kuruluşların mali, ticari ve iktisadi durumları ve faaliyetlerini yakından izlerler. Banka bilançolarında "Tahsili Geciken Alacaklar" kalemi ile mutemelen "Diğer Aktifler" kalemi, geri dönmeyen krediler konusunda yaklaşık bir fikir verebilecek niteliktedir.

Kredilerin emniyetinin sağlanması için kredi kullandırmalarında da birtakım tedbirlerin alınması gerekmektedir. Açık ve ek imzalı krediler ile kefalet mukabili kredilerin tahsis ve kullanımında müşterinin moralitesinin yüksek olması şartı aranır. Bu krediler, mümkün olduğunca az tutularak ve zamanında gerekli tasfiyeler yapılarak kullanılmalıdır.

Senetli kredilerde, ticari alveriştan doğmayan, çapraz imzalı hatır ve finansman senetleri risk taşımaktadır. Bu bakımdan senetli kredilerde yalnız kredi müşterisinin borç ödeme kabiliyetine değil, kredinin güvenliği açısından, senetlerdeki borçlu, kefil, muhatap ve diğer cirantaların da borç ödeme kabiliyetlerine dikkat etmek gerekmektedir.

Teminatlı kredilerde, kredi tahsisi yapılırken gerekli hallerde kolaylıkla paraya çevrilebilir değerler ipotek ve rehin alınmalı ve bu teminatlara rağmen kredilerin geri ödenmesi bakımından firmaların iş kabiliyetleri ve ödeme güçleri ön planda tutulmalıdır. Maddi teminatların satılması ve paraya çevrilmesi bazı hallerde uzun zaman alır, bazı hallerde ise ipotek alınmış fabrika ve gemi gibi büyük gayrimenkullerin satılması mümkün olmaz³⁷.

Bankalar kredi emniyetini sağlayabilmek amacıyla ekonomideki ve bazı sektörlerdeki dalgalanmaları yakından takip etmelidirler. Belli sektörlerde faaliyet gösteren firmalarla sınırlı kalmamalı, kredilerini tüm sektörlerde faaliyet gösteren firmalara yayarak, sektör krizlerinden kaynaklanan geri ödenmeme riskini azaltmalıdırlar.

³⁷ Kölemezli, a.g.e. s.130-133

2.2.4 Kredilerin Akıcılığı

Krediler ister kısa, ister orta ve uzun vadeli olsun mutlaka vadelerinde veya taksit dönemlerinde geri ödenmelidir. Firmaların kredi limitleri dolu ve donuk olarak değil, firmaların ihtiyaçlarına ve iş mevsimlerine göre uygun boşluklar bırakılarak kullanılmalı ve kredilerde senet yenilemelerine ve vade uzatmalarına yer verilmemelidir.

Kredilerde akıcılık sağlanabilmesi için; firmalara limitleri üzerinde kredi kullandırılmaması, paravan firmalar aracılığı ile üzerlerine risk alınmaması ve herşeyden önce yapılan iktisadi faaliyetin finanse edilmesi gerekmektedir³⁸.

2.2.5 Kredilerin Verimliliği

Bankalar kâr etmek amacıyla öz kaynaklarını arttırıp güçlendirme ve daha fazla kredi verme gayesini güderler. Bankalar mevduat toplayıp kredi vermek dışında havale yapmak, çek vermek, senet tahsil etmek, menkul kıymetler saklamak, kambiyo işlemleri yapmak gibi çeşitli bankacılık hizmetlerini de yerine getirirler. Kredi kullanan kişi ve kuruluşların bu türden banka hizmetlerinden yararlanması, ticari ve sınai faaliyetlerinin bir gereğidir. Kredi müşterilerinin bankalarda yaptıkları komisyonlu işlerinden sağlanan ek gelirler ile bankalarda bulundurdıkları mevduatlar kredilerinin verimini arttırıcı rol oynar³⁹.

2.3 KREDİLENDİRME PRENSİPLERİ

Bankalar, müşterilerinin kredi değerliliğinin belirlenmesi yönünde bazı temel unsurlara önem vermektedir. Kredilendirme prensipleri olarak adlandırılan bu unsurlar, bankanın kredi kararında etken olan temel faktörlerden oluşmaktadır. Kredilendirme prensiplerinin oluşturulmasında sağlanacak kâr ve katlanılan riskin gözönünde bulundurulması gerekir. Kredilendirmede banka tarafından bu prensiplerin temel alınmasındaki amaç, etkin bir kredi değerlemesi ile en isabetli kararı verebilmektir.

Banka tarafından bireysel ve ticari müşterileri için uygulanacak kredi prensipleri değişebilmektedir. Ancak gerek bireysel müşteriler, gerekse kurumsal müşteriler için bu alanda temel prensipler oluşturulmuştur ve pek çok banka tarafından bu prensiplere özenle uyulmaktadır. Söz konusu prensipler İngilizce literatürde 5C Kuralı olarak bilinmektedir.

³⁸ Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.188

³⁹ Kölemezi, a.g.e., s.136- 137

- i. **Karakter (Character):** Karakter, borçlunun itibarı, ödeme ahlakı ve ödeme alışkanlıklarını göstermektedir. Müşteri daha önce aldığı borçları zamanında ödemişse, bu borcunu da zamanında ödeme olasılığı yüksektir. Bu veriler bölgesel alanda sağlanan bilgilerden, daha önceki kredi ilişkilerinden ve kredi isteyene satış yapan kişi veya firmalardan sağlanabilir.
- ii. **Kapasite (Capacity):** Geliri yaratan kapasite, borçlunun krediyi geri ödeme gücünü gösterir. Kapasitenin önemi kredinin süresine göre değişmektedir. Özellikle uzun dönemler için, müşterinin anapara ve faiz ödeyebilme potansiyeli önemlidir. Bu durumda elde edilen fonlar sabit varlıklara yatırılarak, yatırımlar sonucunda elde edilen gelirlerle kredi borcu ödenecektir. Kısa vadeli kredilerde ise temel ağırlık noktasını, likidite yoğunluğu oluşturmaktadır.

Kapasite analizinde mali analizin yanısıra diğer bazı faktörler de rol oynamaktadır. Bunlardan ilki yönetimin kalitesidir. Değerlendirmede iş alanındaki deneyim ve işe hakimiyet derecesi önemli faktörlerdir. Kapasitenin değerlendirilmesinde kuşkusuz işletmenin yer aldığı iş kolu ve ilgili olduğu toplumsal çevre koşulları da önemli rol oynamaktadır.

- iii. **Yasal Güvence ve Teminatlar (Collateral):** Yasal güvencelerin analizi, varlıkların niteliğine ve diğer firmalardan teminat olarak sunulan varlıklara dayanır. Teminatlarda bir çeşitlendirme gerekli olduğu gibi, teminatların seçiminde, derece ve sıraya da özen gösterilmelidir. Teminatın firmaya bağlı riskini ortadan kaldırmak için de firma faaliyetleri ile ilgili olmayan varlıkların teminat kapsamına alınması banka açısından avantaj sağlar.
- iv. **Sermaye (Capital):** Kredi talebinde bulunan firmanın, krediye teminat oluşturabilecek düzeyde bir sermayeye sahip olması gerekmektedir. Sermaye müşterinin finansal yönden değerini ifade eder ve genellikle net değer (Toplam Varlıklar-Toplam Yükümlülükler) ile ölçülür. Sermaye, firmaya verilen kredilerin geri ödenmesinde ve zararların ortadan kaldırılmasında bir tampon görevini üstlenir. Ayrıca işletmenin daha etkin ve verimli çalışmasını ve faaliyetleri için gerekli nakit akışını gerçekleştirmesini sağlayacak olan işletme varlıklarıdır.
- v. **Ekonomik Ortam ve Koşullar (Conditions):** Kısa ve uzun dönem ekonomik koşullar tüm bireyleri etkiler, fakat ekonomik konjonktür bazı sektörleri özellikle refah ve bunalım arasında hareket etmeye zorlar. Kredi analistleri, sektörlerin yapılarını;

işsizliğe, satış azalışlarına ve faaliyet zararlarına neden olabilecek tüm olumsuz faktörleri belirleyen erken uyarıları dikkate almak durumundadırlar⁴⁰.

2.4 KREDİ YAPILANDIRILMASINDA UYGUN KOŞULLARIN SEÇİMİ

Kredi yapılandırma süreci, kredinin geri ödeme koşullarının kredinin amacına uygun olarak biçimlendirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Yetersiz istihbarat ve yetersiz finansal analiz kredinin geri ödenmemesinin nedenini oluşturabileceği gibi, müşterinin ihtiyacına uygun olmayan ve kötü yapılandırılmış bir kredi de olumsuz sonuçlara yol açabilir.

Çok sıkı geri ödeme koşulları olan bir kredi sözleşmesi müşteriye faaliyetlerini sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu sermayeden yoksun bırakabilir. Müşteri bu durumda yeni kredi bulamadığı takdirde işini geliştiremeyecek, dış fonlara ve yeni kredilere bağımlı hale gelecektir. Öte yandan çok serbest şekilde belirlenen geri ödeme koşulları da bankanın, müşterinin borçlarını geri ödemesi üzerindeki kontrolünü kaybetmesine neden olacaktır.

Kredilerin doğru fiyatlandırılması da kredi yapılandırma sürecinin önemli bir unsurunu teşkil eder. Risk faktörleri ve diğer fiyatlama unsurları gözönüne alınmadan ya da yeterince değerlendirilmeden fiyatlanmış bir kredi geri ödense bile, banka için kârlı bir işlem olma özelliğini yitirebilir.

Geri ödeme koşulları, miktarı, vadesi, teminatı ve fiyatı müşterinin ihtiyaçlarına göre doğru olarak tesbit edilmemiş, yani doğru yapılandırılmamış bir kredi bankaya önemli ölçüde sorun yaratabilir. Doğru yapılandırma; kredi ihtiyacının çok iyi anlaşılmasını, alınan fonların nerede kullanılacağını bilmesini, geri ödeme kaynaklarının saptanmasını ve müşterinin geri ödeme kapasitesinin öngörülmesini gerektirir⁴¹.

2.4.1 Kredi Portföyünün Büyüklüğünün Tespit Edilmesi

Bankanın aktiflerinin ne kadarını kredilerin oluşturacağı, kredi yapılandırılmasının özünü oluşturan bir konudur. Bankaların genellikle en büyük aktif kalemini oluşturan krediler, bu özelliklerinden dolayı sürekli arttırılmaya çalışılmaktadır. Ancak krediler genellikle bankaların satın aldığı menkul kıymetlerden daha az likiditeye ve daha çok riske sahip olduklarından sınırlandırılmalıdırlar.

⁴⁰ Aras, a.g.e., s. 49-53

⁴¹ Belkıs Seval, **Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi**, İstanbul Üniversitesi Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 59, Avcıol Matbaası, İstanbul, 1990, s.209-210

Kredi portföyünün genişliği, bankanın çeşitli ihtiyaçları ve öncelikleri gözönüne alınarak analiz yapıldıktan sonra belirlenmelidir. Bankaların kredi portföylerini belirlerken dikkate aldıkları en önemli oran toplam kredilerin toplam mevduata olan oranıdır. Genellikle geniş tabanlı bankalarda bu oran yüksek iken, yerel bankalarda daha düşük olmaktadır⁴².

Ancak sadece bu orana bakarak kredi portföyünün belirlenmesi oldukça katı bir yöntemdir. Kredi portföyünün büyüklüğü ile ilgili kararlar, toplumun veya bankanın bu talebi karşılamak amacıyla faaliyet gösterdiği kredi piyasalarının ihtiyaçlarının değerlendirilmesi sonucunda alınmalıdır.

2.4.2 Kredi Çeşitlerini Belirleyen Politikalar

Hızla gelişen ekonomilerde bankalar, durgun ekonomik çevrede faaliyet gösteren bankalara göre daha fazla kredi kullanırlar. Banka üst yönetimi ekonominin genel durumuna ve ihtiyaçlarına bakarak her bir kredi türü için ayrı bir kredi tavanı belirlemelidir. Böylece bir kredi türünün herhangi bir nedenle hedefine ulaşamaması durumunda diğer kredi türündeki başarılar bunu telafi edebilecektir.

Kredilerin yapısal olarak düzenlenmesi aşamasında, banka tarafından toplanan mevduatın türüne ve vadesine göre kredi türlerinin ve karakterinin belirlenmesi söz konusu olabilir. Örneğin; vadeli mevduat olarak toplanan fonların, orta veya uzun vadeli kredi olarak kullanılması likiditenin korunmasına yardımcı olacaktır.

Kredi türlerinin belirlenmesinde bankanın büyüklüğü de etkili olmaktadır. Özellikle küçük veya orta ölçekli bankalar, daha çok 3-5 yıl vadeli ipotek karşılığı ticari kredi vermektedirler. Banka yönetimi; bu tür kredilerin amacını ve geri ödemelerini belirleyecek kadro mevcutsa ve faiz oranlarını piyasadaki genel faiz oranları çerçevesinde belirlemeyi amaçlıyorsa bu tür kredi kullanırmayı tercih eder. Çünkü bu tür kredilerin geri ödemelerinin düzenli olması bankaya, kredinin vadesi sonunda geri ödenmesinden daha fazla kazanç sağlayacaktır.

Bankaların diğer finans kuruluşlarına kullandıkları krediler, bankanın uzun vadeli kredi anlaşmaları olarak kabul edilebilir. Çünkü banka bu tür kredileri, her sıkı veya serbest kredi politikası uygulamasına göre sık sık değiştiremez. Kredi alan finansal kurumun kasa banka hesabında tutması gereken tasarruf miktarı yüksek olsa bile, bunlar teminat olarak

⁴² Reed, Gill, a.g.e., s.258-259

görüldüğünden, kurumun kredi anlaşmasından vazgeçmesi durumunda anında banka tarafından tahsil edilecektir⁴³.

Bankalarda kredi türlerini belirlemek amacıyla ortaya çıkan diğer kriterler ise; geri ödeme sözleşmelerinin yapısı, vadenin kredinin amacına uygunluğu ile tahsil edilebilme kolaylığıdır ve bu kritere göre alınan kararlar olağanüstü durumlarda bile kredinin ödenebilirliğini sağlamalıdır.

Krediler güvenli olmalarının yanısıra toplumun kritik ihtiyaçlarını da karşılamalıdır. Dalgalanma ve spekülasyonun çok olduğu ekonomilerde, tahsili kolay gibi görülen bir kredi, aslında emniyetli bir kredi olmayabilir. Böyle dönemlerde bu tür kredilerin yüksek düzeyde kullanılması; ekonomik durumun iyileşmesini ve bankanın uzun dönemde kredi verimliliğinin artmasını sağlayacak diğer önemli kredilerin reddedilmesine neden olabilir⁴⁴.

2.4.3 Kredilerin Vadesini Etkileyen Faktörler

Kredi vadeleri faiz oranı politikalarından, kredi müşterisinin mali yapısından, geri ödeme planından ve alınan teminatlardan ekilenir.

Bankanın çeşitli kredileri için belirleyeceği faiz oranları, piyasadaki diğer faiz oranları ve rekabet zorlamaları gibi kendi kontrolü dışındaki birçok faktör tarafından belirlenir. Her bir banka bu limitler dahilinde ve kendi faiz politikası doğrultusunda, kredi hacmini ve karakterini yansıtan, değişimlere ayak uydurabilecek faiz oranlarını belirlemede esnekliğe sahiptir⁴⁵.

Kredinin vadesi sadece faiz oranından değil, aynı zamanda kredi alanın mali yapısından da etkilenmektedir. Firmalar alacakları kredi tutarıyla bağlantılı olarak, aynı bankada mevduat hesabı bulundurmaya ve günlük faaliyetlerini bu mevduat hesabı aracılığıyla gerçekleştirmeyi tercih etmektedirler. Çünkü mevduat ilişkisi bulunan müşterilerin kredi kullanma istekleri, bu açıdan incelendiğinde kredi sağlamada ilk adım olarak görülebilir.

Tüm kredi yapılandırma çalışmaları, kredi talepleri için belirlenmiş gerçekçi geri ödeme planlarını içerir. Kredinin vadesi ve geri ödeme şekli, müşterilerin kredi ihtiyaçlarına ve bankanın bu ihtiyaçları karşılama gücüne göre, bankadan bankaya değişmektedir. Ayrıca alınan teminatları belirleyen politikalar da istikrarlı olmalıdır. Gerçekçi bir teminat politikası,

⁴³ Crosse, Hempel, a.g.e., s.192-193

⁴⁴ Crosse, Hempel, a.g.e., s.169

⁴⁵ Crosse, Hempel, a.g.e., s.195-196

banka yönetiminin kredinin değerliliğini doğru tespit ederek, ekonomik açıdan optimum fayda sağlayacak kredi kararları almasını sağlayacaktır.

2.4.4 Kredilendirmede Organizasyon Yapısı

Banka üst yönetimi, kredilendirme faaliyetinin yürütülmesi için organizasyon yapısını belirlemeli, kredi yetkililerini gerekli yetki ile donatmalı ve önemli kredi uygulamalarının yeniden gözden geçirilmesini sağlayacak bir süreç geliştirmelidir.

Kredilendirmede temel sorumluluk Yönetim Kurulu'nun tüm üyelerine eşit olarak ait olmakla birlikte, Kurul'un kredi anlaşmalarında yer alan bazı özel sorumlulukları “kredi komitesi”ne aktarması gerekmektedir. Kredi yetkililerinin onayladığı kredilerin, kanunlara ve bankanın kendi kredi politikasına uygun olup olmadığını komite belirlemelidir.

Banka büyüklüğü arttıkça, kredi süreci de daha karmaşık hale gelmektedir. Kredilendirme şekillerinin çeşitlenmesi, analiz yapılırken değişik tekniklerin ortaya çıkmasına neden olmakta ve belli konularda uzmanlaşma gerektirmektedir. Örneğin; ülke geneline hizmet veren büyük bankalar ticari kredi yetkililerini, bölgelere ya da sektörlerle göre ayrı ayrı görevlendirebilmektedirler. Bu tür bir organizasyon yapısı, kredi yetkilileri ile müşteri arasında iletişimin kolay sağlanabilmesini ve bankanın tüm müşterilerine etkin olarak ulaşabilmesini sağlamaktadır⁴⁶.

Kredi yetkililerinin müşteri hakkında yeterli bilgi edinememeleri ve elde ettikleri bilginin doğruluğundan emin olamamaları gibi nedenlerle, bazen doğru kredi kararı verilmesi mümkün olmayabilir. Ayrıca kredi talep eden kişinin veya firmanın toplumda saygın bir yere sahip olması kredi kararının alınmasında yanlış yöne sevkedici bir unsur olabilir. Banka üst yönetimi kredi politikasını belirlerken bu unsurları gözönünde bulundurmalı ve yanlış yorumlamaya neden olabilecek etkenleri azaltıcı önlemler almalıdır.

2.4.5 Kredi Analizi ve Kredi Sözleşmeleri

Etkin kredi analizi, teknik bilgiye sahip olma ve doğru değerlendirme yapabilme gibi unsurları içeren bir bütündür. Muhasebe ve finansal analiz bilgisi, kredi alanın ekonomik yapısı ve neden krediye ihtiyaç duyduğu gibi önemli unsurların anlaşılmasını sağlar. Kredi kararı, borçlunun krediyi belli bir süre sonra geri ödeyebilme olasılığına göre alınmaktadır.

⁴⁶ Crosse, Hempel, a.g.e., s.200-203

Bankalar kredinin geri ödenmeme veya zamanında ödenmeme riskini azaltmak amacıyla gerçekçi analiz yapmak ve kredi koşullarını firmanın durumuna göre belirlemek durumundadırlar. Çünkü bankalar kendi finansal yapılarını etkileyecek kadar çok sayıda ve büyük miktardaki kredi kayıplarını göze almak istemezler⁴⁷.

Her bankanın hangi büyüklükte olursa olsun, kredi analiz raporlarına ilişkin bir form veya raporun dış hatlarına ilişkin bir örnek geliştirmesi gerekir. Böyle genel bir örneğin veya formun geliştirilmesi, analist tarafından karar alma organlarına tutarlı ve düzenli bilgi sunulmasına olanak verdiği gibi, yapılan analizin başlıca önemli inceleme konularını kapsayıp kapsamadığının kontrolünü de kolaylaştırır.

Bazı bankalar için analiz raporlarına ilişkin biri uzun biri kısa iki form önerilebilir. Kısa rapor formu, kredi isteği ile ilgili ön incelemelerde, sorun yaratmayan kredilerin yenilenmesinde, kredi komitesine veya yönetim kuruluna sunuşlarda kullanılabilir. Daha ayrıntılı bilgiler içeren uzun rapor formundan ise, ilk kez kredi ilişkisi kurulmasında, karmaşık kredi isteklerinin incelenmesinde, sorun yaratmış kredilerin yenilenmesinde yararlanılabilir.

Etkin bir analiz formunda öncelikle firma hakkında genel bilginin verildiği bir bölüm olmalıdır. Bu bölümde firmanın geçmişi ve faaliyet konusu ile ilgili tanımlayıcı bilgiler, örneğin firmanın kuruluşu ortaklık şeklinde ise başlıca ortakları, kuruluşundan bu yana geçirdiği aşamalar, firmanın faaliyet alanı ve yöneticilerindeki önemli değişiklikler, firmanın ürettiği ve/veya sattığı başlıca ürünler, pazardaki yeri, rekabet durumu ve analistin gerekli göreceği diğer bilgiler yer alabilir.

Ayrıca firma bankanın kredi müşterisi ise, firmanın kullandığı krediler hakkında özet bir bilginin, raporda yer alması ve ek bir tablonun rapora eklenmesi yerinde olur. Firmanın bankaya vermiş olduğu mali tablolar, analist tarafından incelenerek gerekli düzeltmelerden sonra analize uygun hale gelmiş olur.

Firmanın mali profili çizilirken;

- Satış Performansı (nominal, reel)
- Kaynak Yapısı (özsermayesi, borç tutarı, borç özsermaye oranı)
- Likidite Durumu (net işletme sermayesi, cari oran, likidite oranı)

⁴⁷ George H.Hempel, Donald G.Simonson, **Bank Financial Management**, USA, John Wiley and Sons, 1991, s.226-227

- Faaliyet Oranları (alacakları tahsil süresi, stok devir hızı)
- Kâr Performansı (nominal ve reel kâr artışı, kâr marjı (kâr / satışlar))
- Fon Yaratma Yeteneği (dağıtılan kâr / net kâr) gibi oranlar dikkate alınmalıdır.

Analist, analiz tekniklerini kullanarak firmanın durumunu değerlendirmeli, işletme koşullarında ve finansal yapısında meydana gelen değişiklikleri ortaya koymalı ve bu konudaki görüşlerini açıklamalıdır. Rakamlar incelendikten ve değişiklikler ortaya konduktan sonra bu değişimlerin analiz açısından önemini ve firmayı nasıl etkilediğini açıklamalıdır. Analist ayrıca aynı sektörde faaliyette bulunan diğer firmalarla, incelediği firma arasında karşılaştırma yaparak, firmanın diğerlerinden mali yapı ve işletme politikaları açısından önemli farklar gösterip göstermediğini ve bunun nedenlerini ortaya koymalıdır.⁴⁸.

Kredi analizi yapıldıktan ve firmaya kredi verilmesi kararlaştırıldıktan sonra hazırlanan kredi sözleşmesi hem bankaya hem de kredi alana bazı yaptırımlar ve sorumluluklar getirir. Kredi sözleşmesinin en önemli elementleri kredi tutarı, fiyatlandırma unsuru ve geri ödeme programıdır. Geri ödeme planı, analizde belirtilen geri ödemenin yapılabilmesi için kullanılacak kaynaklara göre belirlenir. Örneğin; kısa vadeli veya mevsimsel olarak yapılan bir geri ödeme planı, çalışma sermayesi sürekli artan bir firma için uygun olmayabilir.

Kredi anlaşmalarının, üç temel amacı olup, bu amaçlar nakit akımının, kredi yapılanmasının ve bilançonun kontrolünün sağlanmasıdır. Öncelikli amaç, kredi alanın faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akışının, kredinin anapara ve faiz ödemelerini karşılayacak düzeyde olmasını garanti altına almaktır. Vadeli kredilerde nakit akışının en önemli boyutu kârdır. Kredi yetkilisi firmanın iş planını ve krediden sağlanacak fonun nasıl kullanılacağını araştırır.

Bankanın güvenli kredi verebilmesi için sözleşmelerde, kredinin yapılandırılmasına ilişkin bazı şartlar konulabilir. Örneğin; sözleşmeye konulan bir şartla banka, firmanın minimum düzeyde kâr veya net işletme sermayesi elde edememesi durumunda krediyi geri ödemesini firmadan isteyebilmektedir. Bu durumda riskinin artması nedeniyle banka krediyi yeniden yapılandırarak; faiz oranını yükseltme, aldığı teminatları arttırma veya farklı şartlara sahip bir sözleşme imzalama yoluna gitmek isteyebilir.

Bilanço kontrolünü sağlayan kredi sözleşmeleri ise, firma tarafından gelecekte bilanço dengesini zayıflatacak faaliyetlerin yapılmasını, genellikle de firmanın faaliyet konusunu değiştirmesi gibi bir girişimi kısıtlamaktadır. Kredi sözleşmeleriyle banka, firmanın

⁴⁸ Öztin Akgüç, *Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi*, 5. Baskı, 1996, s.241-244

borçluluğunun kısıtlanması veya mevcut aktiflerin kaybının önlenmesi amacıyla, varlıkların ve borçların özsermayeye oranına veya diğer bilanço standartlarına göre sınırlamalar koyabilir⁴⁹.

2.5 KREDİ ÇEŞİTLERİ

Ticari bankalar, çeşitli şekillerde elde ettikleri fonların kullanımını yine değişik araçlar ile yaparlar. Fon kullanımlarının en önemlisi olan kredileri türlerine göre ayırmak gerekmektedir. Bankalar genel olarak kredilerini çeşitlendirirken, uzmanlaştıkları alanlara ağırlık verirler. Bazı uzmanlaşmış bankalar ise sadece uzmanlık alanları ile ilgili kredi verirler⁵⁰. Krediler vadelerine, niteliklerine, krediyi alan işletme veya kişinin bulunduğu sektöre, kullanılma amacına, verilen teminata ve veriliş yetkilerine göre gruplandırılırlar.

2.5.1 Vadelerine Göre Krediler

Bu ayırım kredinin kullanıldığı yer, kredinin teminatı ve bankaların kaynakları bakımından önemlidir. Kısa, orta ve uzun vadeli krediler genel olarak ayrı bankalar tarafından verilir.

2.5.1.1 Kısa Vadeli Krediler

Kısa vadeli krediler bir yıl veya daha kısa süreler için kullandırılan ve kendi kendini likide eden kredilerdir. Kısa vadeli krediler işletmelerin kısa vadeli fon gereksinimlerinin karşılanmasında, özellikle çalışma sermayesi ihtiyacının finansmanında kullanılmaktadır. Maliyetin düşük olması ve riskin uzun vadeli kredilere göre daha az olması nedeniyle uygulamada daha fazla yer aldığı gözlenmektedir⁵¹.

Kısa vadeli kredi talebi, geri ödemenin banka tarafından her an talep edilebileceği gözönünde bulundurularak yapılmalıdır. Kısa vadeli kredi, krediyi alan firmanın, aldığı kredi ile fonladığı aktiflerinin likidasyonunun kısa bir sürede gerçekleşmesini sağlamaktadır⁵². Kısa vadeli krediler çeşitli şekillerde kullandırılabilir.

Açık Kredi: Açık kredi, sadece müşterinin imzası karşılığında, kredi değerliliğine güvenilerek, hiç bir teminata bağlanmadan açılan kredi türüdür. Bankalar bu krediyi

⁴⁹ Hempel, Simonson, a.g.e., s.227-228

⁵⁰ Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.184

⁵¹ Aras, a.g.e., s.8-9

⁵² Reed, Gill, a.g.e., s.248-249

işletmelere; ihracat, hazırlık, akreditif teminatı ve kasa kolaylığı biçiminde kullandırmaktadır. Açık krediler belirli yasal bir karşılık sözkonusu olmadığı için risklidir ve bu nedenle açık kredilerden alınacak faiz yüksek olmaktadır. Bu kredi türünde müşteri, limit dahilinde kalma koşulu ile açılmış kredisini istediği biçimde (poliçe, çek keşidesi, havale) kullanabilir, istediği zaman kısmen veya tamamen geri verebilir.

Cari Hesap Kredisi: Cari hesap kredilerinde banka, müşterisine belirli bir limite kadar kredi açmakta ve müşteri bu limit dahilinde ihtiyacına göre cari hesabından para çekmektedir. Cari hesap kredisi, işlemlerin genellikle çalışma sermayesi ihtiyacını karşılamakta kullandıkları kısa süreli bir kredi şeklidir.

İskonto Kredisi: İskonto; süresi henüz dolmamış bir senedin devir alınması karşılığında vadesine kadar olan faiz ve komisyonların hesaplanarak indirilmesinden sonra kalan senet bedelinin peşinen müşteriye ödenmesidir. İskonto kredisi ise poliçe ve çeklerin iskonto edilerek satın alınması şeklinde açılan nakdi bir kredidir.

İskonto işleminde, senedin mülkiyeti temlik cirosu ile bankaya devredilmekte ve bu sayede banka alacaklı durumuna geçtiği için senet borçlularından, senedin vade tarihinin gelmesi durumunda bedeli tahsil edebilmektedir. Bu durumda banka müşteriye yani senedi veya poliçeyi iskonto ettirene bir kredi açmış olmaktadır. Bankalar da çoğu zaman iskonto ettikleri senetleri portföylerinde tutmak yerine Merkez Bankası'na reeskonta verirler. Bankalar bu sayede, kredi verebilecekleri fonlarının tutarını arttırarak ilave gelir kaynaklarına kavuşurlar.

Pay Senedi ve Tahvil Karşılığı Kredi: Tahvil ve hisse senetlerinin rehin edilmesi karşılığında açılan ve borçlu cari hesap şeklinde kullandırılan bir kredidir. Banka teminat olarak aldığı hisse senedi ve tahvil gibi değerler karşılığında müşteriyle bir rehin sözleşmesi imzalar. Bu anlaşma ile banka kredinin vadesinde ödenmemesi durumunda rehindeki kağıtları satma yetkisine sahip olur.

Senet Karşılığı Krediler: Ticari senetlerin teminat olarak alınması karşılığında açılan ve borçlu cari hesap şeklinde çalışan kredilerdir. Bu tür krediler, vadesi gelmemiş senetlerin rehin edilmesi ve bedelleri toplamından belli bir oranda risk payının düşülmesinden sonra kalan kısmın belirlenmiş olan kredi limitini aşmayacak şekilde, müşteriye cari hesap şeklinde kullanım olanağı veren işlemlerdir. Geri ödeme süresinin kısa olması, ticari mevduat birikimine olanak sağlaması, kredi tutarının verime göre belirlenebilmesi gibi avantajları nedeniyle; bankalar için cazip plasman alanı niteliğindedir.

Emtia Karşılığı Kredi: Belirli özelliklere sahip emtianın rehni karşılığında açılan ve borçlu cari hesap şeklinde çalışan bir kredidir. Bu tür kredi zaman içinde değeri eksilmeyen, fiyatları kararlı ve kolayca paraya dönüşebilen emtianın rehni karşılığında açılan teminatlı ve borçlu cari hesap şeklinde çalışan bir kredi türüdür. Bu kredinin özelliği, verilecek kredinin tutarının belirlenmesinde olası fiyat düşmeleri dikkate alınarak bir marj (yedek pay) ayrılmasıdır⁵³.

Kefalet Karşılığı Açılan Krediler: Kefalet karşılığı kredi, kredi alanla birlikte başka bir kişinin de, bankanın açtığı kredide kişisel olarak sorumluluğu kabul ve taahhüt ettiği bir kredidir. Kefalet karşılığı açılan krediler daha ziyade küçük çiftçi, esnaf, memur ve işçi gibi kredi almak için gerekli maddi teminata sahip bulunmayan kişilerin bankalardan kredi almalarını kolaylaştıran bir araçtır⁵⁴.

İhracat -Eximbank Kredileri: Yurt dışına satılacak malların satın alınması ya da üretilmesi ile bedelinin ödenmesi arasındaki süre ihracat süresi olarak adlandırılmakta ve ihracatçıya sözkonusu süreyi finanse etmek amacıyla bankalarca TL olarak ihracat kredisi sunulmaktadır. Türkiye'de ticari bankalar ihracatçılara ya kendi kaynaklarından ya da reeskont kaynaklı olarak, ihracat kredileri kullandırmaktadır. Merkez Bankası ve Eximbank, bu kredilerin kullandırılması için bankalara belirli kıstaslara göre bir limit tesbit etmekte ve bankalar kendi limitleri dahilinde müşterilere bu kredileri kullandırmaktadır. Firmalar, krediyi kullanmak için Eximbank'a yapacakları ihracat taahhüdünün % 20'si oranında kredilendirilir.

İhracatın finansmanı için kullanılan bu kredinin vadesi çoğunlukla en fazla 120 gün olarak sınırlandırılmıştır. Kredi, taahhüt edilen ihracatın 120 gün içinde yerine getirilmesi ve faizlerinin 120 günde bir tahsil edilmesi koşuluyla rotatif biçimde kullandırılmakta ve azami vadesi 1 yıl olmaktadır. Merkez Bankası ve Eximbank kaynaklı reeskont kredileri ihracatı teşvik etmek amacıyla, diğer kısa vadeli kredilere göre daha düşük faizli olmaktadır. Bankalar T.C. Merkez Bankası'nca belirlenen bu faiz oranına en fazla 3 puan ilave edebilirler ve bu tür kredilerden bunun dışında faiz ve komisyon gibi herhangi bir gelir elde edemezler.

Döviz Kredileri: Bankaların yurt dışından döviz pozisyonu veya döviz tevdiat hesapları kaynaklarından döviz olarak kullandıkları, anapara ve faizleri borç alan tarafından döviz olarak ödenmesi gereken kredilerdir.

⁵³ Aras, a.g.e.. s.9-16

⁵⁴ Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.190-191

Döviz kredisi sadece Merkez Bankası tarafından alım satımı yapılan dövizler üzerinden en fazla bir yıl vadeli kullandırılmaktadır. Döviz kredilerine uygulanan faiz oranları TL kredilerine uygulanan faiz oranlarına göre daha düşük kalmaktadır. Kur riskini müşterinin taşıması nedeniyle müşteri açısından bu kredinin maliyeti, TL kredilerin maliyetinden daha yüksek olabilmektedir.

Prefinansman Kredileri: Prefinansman kredileri; ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ve döviz kazandırıcı faaliyetlerle ilgili mal ve hizmet alımının finansmanında kullanılmak üzere, firmalarca bizzat yurtdışındaki alıcıdan veya uluslararası piyasalardan sağlanarak Türkiye'deki bankalar ve özel finans kurumları aracılığıyla yurda getirilerek alışı yapılmak suretiyle kullanılır.

Vadesi azami bir yıl olabilen bu tür kredinin anapara, faiz ve masraflarının ihracat bedelleri; ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı faaliyetlerden sağlanan bedellerle ödenmesi gereklidir.

Kabul / Aval Kredileri: Bankanın belirli bir limit içinde müşterisi tarafından üzerine çekilen senetleri kabul etmesi şeklinde oluşan gayrinakdi bir kredidir. Banka bu işlemde nakdi ödeme yerine, belirli bir limite kadar müşterisi tarafından üzerine çekilecek poliçelere kabul edildiğine ilişkin açıklama yazarak, kendi itibarını lehdarın emrine sunar.

Temlik Karşılığı Kredi: Kamu sektöründen veya güvenilirliği yüksek olan başka bir kurumdan, mevcut hukuki ilişkiye dayanılarak hakedilmiş ancak henüz hak sahibine ödenmemiş olan alacakların, bankaya devir ve temlik karşılığı kullanılan ve borçlu cari hesap şeklinde çalışan bir kredidir.

Akreditifler: Akreditif, uluslararası ticaretten doğan borçların ödenmesinde kullanılan yöntemlerden birisidir. Akreditifin temel fonksiyonu, malın alıcıya teslimi ile ödemenin satıcıya yapılmasını sağlamada aracı olmaktır. Bu sayede alıcı, satıcı lehine bir kredi açılmasını bankasından talep eder. Akreditif ile banka alıcı yerine, satıcının malın teslimatını gerçekleştirdiğini ispatlayan belgeleri sunması durumunda, önceden anlaşılmış olan tutarda ödeme yapma sözü verir.

Teminat Mektupları ve Garantiler: Bankaların yurt içinde ve yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine bir malın teslimi, bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi ve benzeri çeşitli yasal konularda; iş yüklenenin yükümlülüğünün önceden kararlaştırılan şartlara uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için verdikleri güvence belgelerine "teminat mektupları" denir. Bu mektup ile banka, adı geçen yükümlülüğün yerine getirilmemesi

durumunda ödenmesi gereken tutarın kendisi tarafından kayıtsız şartsız ödeneceğine dair teminat vermekte ve kefil olmaktadır.

Teminat mektubu veren banka kendisinden bir nakit çıkışı sözkonusu olmadığı için müşterisinden faiz tahsil edemez, bunun yerine girdiği riske karşılık bir ücret alır. Uygulamada komisyon üçer aylık dönemler için peşin olarak tahsil edilmektedir⁵⁵.

2.5.1.2 Orta Vadeli Krediler

Türk Bankacılık Sisteminde orta vadeli krediler genellikle tüzel kişilere verilen ve vadeleri 1 ile 5 yıl arasında değişen krediler olarak tanımlanabilir. Bir finans kurumu olan banka, orta vadeli kredi vermekle, fonlarını, uzun bir süre ve kesin olarak belli bir işe bağlamaktadır. Kurumun bu plasmanının paraya çevrilebileceği ikincil bir piyasa olmadığından vade sonuna kadar fonların bağlı kalması, hareket serbestisini azaltmaktadır.

Orta vadeli kredilerin kullanım alanları şunlardır:

- Sabit sermaye yatırımlarının, başlangıç dönemindeki finansmanında,
- Firmaların işletme sermayesinin arttırılmasında,
- Acil işletme borçlarının ödenmesi amacıyla,
- Sabit sermaye tesislerinin bakım ve onarımı için gerekli mali desteği sağlamada kullanılmaktadır.

Orta vadeli kredileri diğer kredi türlerinden ayıran en önemli özellik; orta vadeli kredilerin, kredi alan işletmelerin gelecek dönemde yaratacakları fonlarla ödenecek olmalarıdır. İşletmelerin gelecek dönemlerde yaratacakları fonların, faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için gerekli kaynak ihtiyacından fazla olan kısmı, orta vadeli kredilerin ödenmesinde kullanılacaktır.

2.5.1.3 Uzun Vadeli Krediler

Uzun vadeli krediler genellikle fabrika kurma, mevcut bir fabrikayı onarma, modernleştirme, yapım ve onarım işleri, arazi satın alma gibi kendisinden uzun süre faydalanan yatırımlar için gereken uzun vadeli finansmanın sağlanmasında kullanılır. Uzun vadeli kredi açılırken, kredi miktarının, kredi alan işletmenin ödeme gücünü aşmamasına, faiz ve geri ödeme taksitlerinin krediyi alan işletmenin yıllık kazancı ile ödenebilecek bir oranda olmasına dikkat edilir.

⁵⁵ Aras, a.g.e., s.20-29, 36

Ticaret ve mevduat bankaları, kısa vadeli kaynakları ile uzun vadeli kredi vermeyi fazla riskli bulurlar. Uzun vadeli kredi işlemleri daha çok yatırım ve kalkınma bankaları tarafından yapılır. Elleriindeki fonlar uzun vadeli kredi vermeye elverişli olan bu bankalar uzun vadeli kredilerin kullanılacağı yatırım projelerinin analizi ve değerlendirilmesi için gerekli organizasyona ve uzman kadrosuna sahiptir⁵⁶.

2.5.2 Niteliklerine Göre Krediler

Niteliklerine göre krediler nakdi ve gayrinakdi krediler olarak ikiye ayrılmakta olup, gayrinakdi krediler ağırlıklı olarak teminat mektubu, akreditif ve harici garanti şeklinde kullanılmaktadır.

2.5.2.1 Nakdi Krediler

Nakdi kredilerin; iskonto ve iştirat, spot ve borçlu cari hesap şeklinde ayrımı yapılabilir:

İskonto ve İştirat: Gerekli koşulları taşıyan bir bono veya poliçenin, vadesinden önce bankaya ibraz edilmesi durumunda, kalan vadesine göre hesaplanacak faiz ve diğer kesintilerinin peşin olarak tahsil edilmesinden sonra kalan net tutarın, müşteriye ödenmesi şeklinde kullanılır.

Spot Krediler: Azami 1 yıl vadeli olarak kullanılan ve faiz oranının vade sonuna kadar değiştirilmeyeceği, anaparanın vade sonunda bir kerede, faiz ile diğer vergi ve giderlerin ise, tespit edilen kredi vadesinin;

- 3 aydan kısa olması halinde vade sonunda,
- 3 aydan uzun olması halinde ise mutlaka 3 ayda bir ve herhalükarda vade sonunda ödeneceği yönünde başlangıçta müşteri ile anlaşılan teminatlî veya teminatsız kredi türüdür.

Borçlu Cari Hesaplar: Belirli bir limit içerisinde müşteriye dilediği zaman para çekme ve yatırma olanağı sağlayan teminatlî ve teminatsız kredilerdir⁵⁷. Cari hesap sözleşmesi; iki tarafın para, mal, hizmet ve diğer unsurlardan dolayı birbirlerindeki alacaklarını ayrı ayrı istemekten vazgeçip, bunları madde madde borç ve alacak şekline çevirerek hesabın kesilmesinde, bakiyeyi takip etmeleri esasına dayanan sözleşmedir⁵⁸.

⁵⁶ Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.194-195, 201

⁵⁷ Akbank T.A.Ş. Eğitim Müdürlüğü, **Krediler Ders Kitabı**, 2000, s.8

⁵⁸ Bektaş, a.g.e., s.59-60

2.5.2.2 Gayrinakdi Krediler

Bankanın bir işin yapılması veya bir yükümlülüğün yerine getirilmesine ilişkin olarak müşteri lehine taahhütte bulunması ve garanti vermesi, gayrinakdi kredi olarak nitelendirilmektedir. Müşteriye ödünç olarak para verilmesi sözkonusu değildir. Ancak, garanti edilen işin yapılmaması, borcun ödenmemesi ya da taahhütte bulunulan işlemin müşteri tarafından yerine getirilememesi halinde muhataba garanti edilen tutar kadar bankaca ödeme yapılır. Gayrinakdi krediler kapsamında; Teminat Mektupları, Teminat Mektubu Akreditif, Teminat Mektubu Vadeli Akreditif, Kabul Kredisi ve Prefinansman sayılabilir⁵⁹.

Başlıca gayrinakdi kredi aracı olan teminat mektupları; gerçek veya tüzel kişilere karşı taahhüde giren veya bunlardan ödünç para alan kimselerin itibarlarının yerini bir banka itibarının alması suretiyle, taahhüdün yerine getirilmemesi veya borcun ödenmemesi yüzünden o kişinin veya kuruluşun zarara uğramaması amacını güden bir işlemdir.

Teminat mektubu ile ilgili olarak bankalar tarafından açılan gayrinakdi kredilerin teminatı olarak; nakit karşılık, hazine bonosu, devlet tahvili, mevduat sertifikası ve hisse senedi, kefalet ve gayrimenkul ipoteği alınır. Bankaların gayrinakdi kredilerden sağladığı en büyük getiri üçer aylık dönemler itibarıyla alınan komisyonlardır⁶⁰.

2.5.3 Krediyi Alan İşletme veya Kişinin Faaliyet Konusuna Göre Krediler

Krediler farklı alanlarda faaliyet gösteren kişi ve kuruluşlar tarafından talep edilebilirler. Krediyi alan işletme veya kuruma göre krediler;

- Ticari Krediler
- Sanayi Kredileri
- Tarım Kredileri
- İnşaat Kredileri olarak sınıflandırılabilir.

Ticari krediler ve sanayi kredileri, banka kredilerinin büyük bölümünü oluşturmaktadırlar. Bu tür kredilerin talep edilmesinin amacı mevsimsel ve uzun dönemli çalışma sermayesi sağlamak, eskimiş duran varlıkları yenileriyle değiştirmek ve ödeme yapısında değişiklik gerçekleştirmektir. Ticaret ve sanayi kredilerinin yarısından fazlası kısa vadeli olarak

⁵⁹ Akbank T.A.Ş. Eğitim Müdürlüğü, a.g.e., s.8-9

⁶⁰ Bektaş, a.g.e., s.56, 62-63

kullanılmaktadır. Genellikle bu tür kredilerin % 50'sinin mevsimsel yapıya sahip işlerde ve proje merkezli ihtiyaçların karşılanmasında kullanıldığı görülmektedir⁶¹.

Faaliyetleri mevsimsel olarak dalgalanma gösteren tarım ve inşaat sektörü gibi sektörler de daha çok faaliyetlerini sürdürmede işletme sermayesinin yetersiz olacağı dönemlerde kredi talebinde bulunurlar. Ancak tarımla uğraşan küçük firmalar bankalardan kredi sağlamada bazı zorluklarla karşılaşabilirler.

2.5.4 Kullanılma Amacına Göre Krediler

- Tüketici Kredileri
- Üretim Kredileri

Kredilerde bu ayırım, açılan kredinin vadesinde tahsil olanakları ve ülke ekonomisi bakımından önemlidir. Tüketime açılan kredilerin hacminin artması üretimin artmasına etki etmektedir. Tüketim harcamalarını karşılamak amacıyla kredi alan bir kimse bu krediyi cari gelirinden ödemek zorunda olduğundan geri ödeme, kredi alan kişinin gelir ve giderlerinin gelecekteki durumuna bağlıdır. Ancak üretim için alınan bir kredi, üretim sonucu elde edilecek gelirle ödenecektir⁶².

Ayrıca krediler kullanılış amaçlarına göre şu şekilde sınıflanabilirler:

Özel Amaçlı Krediler: Olağandışı durumlarda cari varlıklarda beklenmeyen bir artışın gerekli kıldığı kredilerdir. Geri ödeme mutlaka bir yıl içinde önceden belirlenen bir sürede cari varlıkların nakde dönüşmesi ile bir kerede yapılır. Borç veren banka açısından bu kredinin riski, firmanın krediyi alma sebebini çeşitli nedenlerle yerine getirememesidir. Bu nedenle banka borcun geri ödenmesinde ikincil bir kaynak belirlemek zorundadır, bu kaynak sabit varlık veya sermaye arttırımı olabilir.

Mevsimlik Kredi Limiti: Cari varlıklardaki dönemsel artışların finansmanını sağlamak üzere tahsis edilen kredi limitidir. Dönemsel olarak satışlarında artış görülen firmalar bu tür kredileri kullanırlar. Geri ödeme, cari varlıkların nakde dönüşmesiyle, bir başka ifadeyle alacakların tahsil edilmesiyle gerçekleştiği için, kredinin vadesi bir yılı aşmamak üzere firmanın faaliyet döngüsü ile bağdaştırılmalıdır.

⁶¹ Hempel, Simonson, a.g.e., s.214, 216

⁶² Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.184

Döner Kredi: Bu kredi türü işletmenin çalışma sermayesinin sürekli olarak cari varlıkların finansmanında yetersiz kaldığı durumlarda kullanılır. Bu kredi türü aslında firmanın günlük faaliyetlerinin özkaynakla finanse edilmesi gereken kısmının desteklenmesi için kullanılır ve cari varlıkların nakde dönüşmesi ile geri ödenir.

Bir anlamda banka firmanın sürekli olarak yetersiz kalan fonlarının finansmanını sağlayarak firmaya özkaynak yaratmış gibi olmaktadır. Bu durumda zamanla bankanın, müşterinin faaliyetleri ve borcun geri ödeme kaynakları üzerindeki kontrolü kaybolur. Bu yüzden bu tür kredilerin bir veya iki yıl vadeli kredilere dönüştürülmesi ve bankanın sürekli fon sağlama durumundan uzaklaştırılması gerekmektedir.

İşletme Sermayesinin Süreklilik Gösteren Kısmının Finansmanına Yönelik Krediler:

Firmanın hem cari borcu hem de özvarlığının, firmanın işletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılayamaz olduğu durumda kullanılması gereken bir kredi türüdür. Bu kredi orta vadeli yapılandırılmalı ve geri ödeme önceden planlanmış belirli dönemlerde ve belirli aralıklarla, ana parayı sürekli azaltacak şekilde yapılmalıdır. Orta vadeli işletme sermayesi kredilerinin geri ödeme kaynağı firmanın yarattığı kârlardır.

Sabit Sermaye Yatırımlarını Finanse Etmeye Yönelik Orta ve Uzun Vadeli Krediler:

Fabrika binası, teçhizat, makina, ekipman ve araç gibi sabit varlıkların finansmanında kullanılan 1 yıldan uzun vadeli kredilerdir. Kredinin vadesi finanse edilen varlığın maliyet bedeline ve ekonomik ömrüne bağlı olmalıdır. Orta ve uzun vadeli krediler itfa yoluyla taksitler halinde, 6 aylık dönemlerde firmanın yarattığı kârlarla geri ödenir. İtfa planıyla sabit varlığın gelir yaratma zamanlaması arasında mutlaka bir uyum olması gerekmektedir⁶³.

2.5.5 Verilen Teminata Göre Krediler

Teminatsız (Açık) Krediler: Müşterinin güvenilirliğine, finansal durumuna, beklenen kârına ve geçmişteki geri ödeme istikrarına bakılarak, riski karşılamak için hiçbir teminat alınmadan verilen kredilerdir. Etkin bir yönetime, piyasada kabul gören mal ve hizmetlere, istikrarlı bir kâra ve güçlü bir finansal yapıya sahip olan firmalar, bankalar tarafından saygın müşteri olarak kabul edilir ve bu müşterilerden teminat alınmadan kredi verilebilir⁶⁴.

⁶³ Seval, a.g.e., s.213-218

⁶⁴ Reed, Gill, a.g.e., s.248

Teminatlı Krediler: Kredi riskini karşılayabilecek düzeyde alınan teminatlar karşılığı verilen kredilerdir. Teminatlı krediler daha çok, kredi limitleri düşük olan küçük işletmeler tarafından kullanılmaktadır.

Teminatlı krediler, Kefalet Karşılığı Açılan Krediler ile Rehin ve İpotek Karşılığı Açılan Krediler olarak ikiye ayrılabilir. Kredilerin bu ayrımı kredi açma tekniği ve kredi talep edenlerin ekonomik durumlarını yansıtmaları bakımından önemlidir. Uygun koşullarda faaliyet gösteren bir tacir ile endüstriyel bir teşebbüs bankalardan talep edecekleri kredi için sahip bulundukları malları teminat olarak bankalara rehnedebilirler⁶⁵.

Teminatlı kredilerde çeşitli varlıklar kredilere teminat olarak alınabilir. Gayrimenkul kredilerinde banka, alınması için kredi verdiği gayrimenkulü ipotek edebilir ve kredinin ödenmeyen kısmını karşılamak için, kredi vadesi bitene kadar bu ipotegi elinde tutabilir. Otomobil veya temel ev eşyalarının alımı amacıyla verilen tüketici kredilerinde teminat olarak, menkul mal rehni uygulanarak, bu malların kredi borcu bitene kadar satılması engellenmiş olur⁶⁶.

2.5.6 Kredi Veriliş Yetkilerine Göre Krediler

Şube Yetkisinde Kullanılan Krediler: Bölge Müdürlükleri ile Genel Müdürlük'ün iznine gerek duyulmadan, şube yöneticisinin yetkisinde kullanılan kredilerdir. Genellikle çok iyi müşterilere ve düşük tutarda verilir.

Şube Yetkisi Dışında Kalan Krediler: Bölge Müdürlükleri ile banka üst yönetiminde yer alan Genel Müdürlük Kredi Komitesi veya Yönetim Kurulu tarafından verilen kredilerdir⁶⁷.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde öncelikle kredi fiyatlamada büyük etkisi olan kredi maliyetinin belirlenmesi ve hesaplanması anlatılacak; daha sonra kredi maliyeti de dahil olmak üzere kredi fiyatlamasını etkileyen tüm faktörler incelenerek, kredi fiyatlandırma yöntemleri üzerinde durulacaktır.

⁶⁵ Öçal ve Diğerleri, a.g.e., s.184

⁶⁶ Kamerschen, a.g.e., s.90

⁶⁷ Vecdi Ünay, Bankalarca İç Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri, İstanbul, 1985, s.6

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA KREDİ MALİYETLERİNİN HESAPLANMASI

3.1 BANKALARIN KARAR İŞLEMLERİNDE MALİYETLER

Günümüzde kâr marjlarının giderek azalması, vadesiz mevduattaki düşme eğilimi ve artan rekabet ortamında yeni hizmetlerin üretilmesi gibi nedenlerle bankalar, karar işlemlerinde maliyetleri hesaplamak ve bu maliyetlere göre hizmetlerini fiyatlamak durumunda kalmaktadırlar.

Ticari bir bankanın girdilerinin maliyeti, faaliyetini başlatabilmek ve sürdürebilmek için bir araya getirdiği faktörlerin maliyetidir. Personel, bina, makina teçhizat, malzeme maliyetleri gibi maliyetler bankanın girdi maliyetlerini oluşturmaktadır. Bunların dışında bankanın topladığı fonların maliyeti olan sermaye maliyeti ve genel yönetim faaliyetleriyle ve tutundurma çalışmalarıyla ilgili maliyetleri de girdi maliyetleri içinde yer almaktadır.

Çıktı maliyetleri ise bankanın sunduğu bankacılık hizmetlerinin maliyetidir. Çıktı maliyetleri kredi, mevduat, teminat ve emanet hizmetleri gibi hizmetlerin bankaya olan maliyetidir. Banka yönetiminin temel amacı girdilerle çıktıları izleyebilmek ve birbirleriyle uygun bir şekilde karşılaştırabilmektir.

Maliyet mutlak bir rakam değildir, pek çok maliyet unsuru vardır. Bazı maliyetler belli bir karar için uygunken, bazıları da başka kararlar için uygundur. Karar vericinin mantıksal bir çerçeve içerisinde maliyet unsurlarını sunan bir yapıya gereksinimi vardır⁶⁸.

Maliyetler türlerine göre farklı şekillerde gruplandırılabilir⁶⁹:

i. Sorumluluk Merkezi İle İlişkilerine Göre Maliyetler:

- Dolaysız (Direkt) Maliyetler
- Dolaylı (Endirekt) Maliyetler

⁶⁸ John R. Walker, **Bankaların Karar İşlemlerinde Maliyetler**, çev. Feryal Orhon, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi No:1, 1970, s.34-36

⁶⁹ K. Batu Tunay, Mustafa T. Uzuner ve Adnan Yiğit, **Ticari Bankalarda Optimal Kaynak Yönetimi**, 1.Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yayın No: 783, 1998, s.6-7

ii. Değişebilirlik Derecesine Göre Maliyetler:

- Değişken Maliyetler
- Yarı Değişken Maliyetler
- Sabit Maliyetler

iii. Hizmet Grubunun Genişliğine Göre Maliyetler:

- Toplam Maliyet
- Birim Maliyet
- Ortalama Maliyet
- Marjinal Maliyet

iv. Yönetimin Verdiği Öneme Göre Maliyetler:

- Kaçınılabilir-Kaçınılamaz Maliyetler
- Ertelenebilir-Ertelenemez Maliyetler

v. Gerçekleşmiş Olup Olmamlarına Göre Maliyetler:

- Geçmişe Dönük Maliyetler
- İleriye Dönük Maliyetler

vi. İşlevleri Açısından Maliyetler:

- Tedarik Maliyetleri
- Üretim Maliyetleri
- Genel Yönetim Maliyetleri
- Pazarlama ve Satış Maliyetleri

Bunlara ek olarak özetlenebilir maliyetler, alternatif maliyetler, farklılaşan maliyetler, batmış maliyetler olmak üzere çeşitli maliyet türleri sayılabilir.

Bankalar belirli bir dönemde sunulacak kredilerin faiz marjlarını planlarken, kaynağın maliyetini özenle planlamak zorundadırlar. Kredi talebinin likidite veya karlılık koşulları bakımından elverişli görülmesi durumunda, bankalar müşteriye değişik kolaylıklar sağlayabilmektedirler. Merkez Bankası'nın öngördüğü ilkelere uymak koşuluyla marjlar müşteriler lehine düşük tutulabilmektedir⁷⁰.

⁷⁰Niyazi Berk, **Bankalarda Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**, 2. Baskı, İstanbul: Esbank Eskişehir Bankası T.A.Ş., 1999, s.136-137

3.2 TİCARİ BANKALARDA KREDİ MALİYETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bankaların kredi maliyetleri, işletme giderleri, kredi riski ve özsermaye maliyetleri gibi birçok faktörden etkilenen bir yapıya sahip olmakla birlikte, en yüksek düzeyde mevduat maliyetlerinden etkilenmektedir.

3.2.1 Mevduat Maliyeti

Ticari Bankalar yasal düzenlemeler gereğince, topladıkları mevduatın tümünü plase edemezler. TCMB mevduata Umumi Disponibilite ve Mevduat Munzam Karşılığı gibi zorunlu uygulamalar getirmiştir. Para politikasının etkinliğini arttırmak ve ekonomiye dinamizm kazandırmak amacıyla bu konuya ilişkin düzenlemeler gözden geçirilmekte, şartlar gerektirdikçe değişiklikler yapılmaktadır⁷¹.

3.2.1.1 Umumi Disponibilite

Bankalar, yükümlülüklerini kolaylıkla yerine getirebilmeleri, kendilerine tevdi bulunan paraları talep anında ya da vadelerinde derhal iade edecek durumda olabilmeleri ve ödeme güçlükleri ile karşılaşmamaları için Merkez Bankası'ndaki serbest hesaplarında nakit ve portföylerinde her an paraya çevrilebilir menkul değerler (finansal varlıklar) bulundurmak zorundadırlar. Likiditesi yüksek olan, diğer bir deyişle hemen kullanılabilen veya süratle paraya çevrilebilen bu değerler, bankanın disponibilitesini oluşturur.

Para otoritelerinin asgari disponibilite oranını saptamaları, bankaların yalnızca yükümlülüklerini karşılama olanağına sahip olmalarını sağlama amacına yönelik olmayıp, kredi hacmini etkileme ve bunu bir kredi kontrol aracı olarak kullanma amacı da taşımaktadır⁷².

22.07.1996 tarih ve 22704 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 96/1 sıra nolu Umumi Disponibilite Hakkında Tebliğ'de 2000/1, 2000/2, 2000/3 ve son olarak, 28.11.2000 tarih 24244 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2000/4 sıra nolu tebliğ ile değişiklikler yapılmıştır. 2000/4 nolu Tebliğ'in 3. maddesine göre, bankalar taahhütleri karşılığında aşağıda gösterilen oranlarda disponibil değer bulundurmakla yükümlüdürler.

⁷¹ Meltem Yaşar Kandıralı, **Bankacılıkta Kaynak Maliyeti Hesaplama Yöntemleri**, 1. Baskı, Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları No:9, 1998, s.30-31

⁷² Şaziye Baybar ve Ahmet Bayoğlu, **Bankacılıkta Kaynak Maliyeti**, 1. Baskı, Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları No:8, 1997, s.57-59

- i. **Türk Lirası Mevduatta:** Bankaların Türk Lirası mevduatları için bulunduracakları disponibilite oranı, % 2'si TCMB nezdinde TL vadesiz serbest tevdiat, kalanın asgari % 4'ü senet, azami % 2'si kasalarda bulundurulan nakit olmak üzere toplam % 8'dir.
- ii. **Yabancı Para Mevduatta:** Bankaların yabancı para mevduatları için bulunduracakları disponibilite oranı, asgari % 1'i senet, azami % 2'si kasalarda bulundurulan konvertibl efektif olmak üzere % 3'tür.
- iii. **Altın Depo Hesaplarında:** Bankaların altın depo hesapları için disponibilite oranı, % 0'dır.
- iv. **Mevduat Dışı Türk Lirası Pasif Hesaplarda:** Bankaların mevduat dışı Türk Lirası pasif hesapları için bulunduracakları disponibilite oranı, % 6'sı TCMB nezdinde TL vadesiz serbest tevdiat, kalanın asgari % 4'ü senet, azami % 2'si kasalarda bulundurulan nakit olmak üzere toplam % 12'dir⁷³.
- v. **Mevduat Dışı Yabancı Para Pasif Hesaplarda:** Bankaların mevduat dışı yabancı para pasif hesapları için bulunduracakları disponibilite oranı, % 11'i TCMB nezdinde ABD Doları, Alman Markı, İsviçre Frangı, İngiliz Sterlini, Fransız Frangı, Hollanda Florini, Euro cinsinden serbest tevdiat, kalanın asgari % 1'i senet, azami % 2'si kasalarda bulundurulan konvertibl efektif olmak üzere toplam % 14'tür.
- vi. **Pozisyon Aşımalarında:** Bankaların pozisyon aşımalarına ilişkin taahhütleri için bulunduracakları disponibilite oranı tamamı, TCMB nezdinde TL vadesiz serbest tevdiat olmak üzere % 100'dür.

Bankaların TL ve yabancı para mevduat, altın depo hesapları ve yurt dışındaki şubeleri adına kabul ettikleri mevduat tutarları mevduata ilişkin taahhütleri oluşturur. Ayrıca bankaların ay sonları itibariyle çıkarılacak bilançolarının mevduat dışı TL ve YP Pasif Hesapları, mevduat dışı pasif hesaplara ilişkin taahhütlerini oluşturur. (Madde:2/a-b)

Bankalar taahhütlerin hesaplandığı ayı takip eden ayın bitimini izleyen ilk Cumartesi gününden başlayarak, 7 günlük sürelerde, yukarıda belirtilen oranlarda disponibl değer

⁷³ 25 Kasım 2000 tarih ve 24241 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2000/3 Sıra No'lu Disponibilite Hakkında Tebliğ ile değiştirilmiştir. 2000/3 Sıra No'lu Tebliğin 2.Maddesine göre bu Tebliğ, 13-19 Ocak 2001 tarihlerini içerir haftadan başlamak üzere yayım tarihi olan 25.11.2000 tarihinden yürürlüğe girmiştir.

bulundurmak zorundadırlar. Disponibl değerlerin hesaplanmasında, günlük değerlerin haftalık ortalamaları esas alınır⁷⁴.

3.2.1.2 Mevduat Munzam Karşılıkları (Zorunlu Karşılıklar)

1211 sayılı TCMB Kanunu'na göre bankalar, TCMB tarafından belirtilen şartlar ve oranlarda topladıkları TL ve yabancı para mevduat miktarı üzerinden hesapladıkları Mevduat Munzam Karşılıkları'nı, TCMB nezdinde özel bir bloke hesapta tutarlar. Pek çok ülkede uygulanan mevduat munzam karşılığı sistemi, başlangıçta tasarrufların himayesinin ve bankaların likiditesinin korunmasını amaçlarken, giderek ekonominin likiditesini ayarlayan bir para politikası aracına dönüşmüştür⁷⁵.

22.07.1996 tarih ve 22704 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 96/1 sıra nolu Mevduat Munzam Karşılıkları Hakkında Tebliğ'de, son olarak 25.11.2000 tarih 24241 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2000/1 sıra nolu tebliğ ile değişiklikler yapılmıştır. Bu Tebliğ 26.12.2000 tarihli cetvelden başlamak üzere yayım tarihi olan 25.11.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Tebliğ'in 3. maddesine göre, bankalar TL mevduatta % 4, Döviz Tevdiat Hesabında % 11, Altın Depo Hesabında % 0 Mevduat Munzam Karşılığı ayırmakla yükümlüdürler.

Bankalar, TCMB tarafından belirlenen esaslara göre, her hafta Cuma gününe ait mevduat bakiyeleri üzerinden hesaplayacakları mevduat munzam karşılık cetvellerini, iki hafta sonraki Cuma günü iş saati sonuna kadar TCMB nezdindeki hesaba yatırmak durumundadırlar⁷⁶.

Bankaların en önemli kaynağının mevduat olduğu düşünülürse, mevduat munzam karşılıkları uygulamasının kaynak maliyetini arttıran en önemli unsurlardan biri olduğu görülür. Ayrıca mevduat munzam karşılıkları çoğunlukla ya getirisizdir, ya da piyasa faiz oranlarının altında bir getiriye sahiptir. Bu durumda bankalar mevduat munzam karşılığı tutarının getirisinden yoksun kalmakta, kaynak maliyetindeki bu artış verilen kredilere uygulanan faiz oranının artmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda bankalar mevduat faizi ile kredi faizi arasındaki marjı en az mevduat munzam karşılık oranı kadar açmak durumunda kalmaktadırlar⁷⁷.

⁷⁴ www.tbb.org.tr/turkce/kanunlar/umumi.htm, 22.05.2001

⁷⁵ Kandıralı, a.g.e., s.34

⁷⁶ www.tbb.org.tr/turkce/kanunlar/mevduat.htm, 22.05.2001

⁷⁷ Kandıralı, a.g.e., s.37

1211 sayılı TCMB Kanunu'nda yapılan son değişlikle, 25.04.2001 tarih ve 4651 sayılı kanun yürürlüğe girmiş ve "Mevduat Munzam Karşılıkları" terimi yerine "Zorunlu Karşılıklar" terimi kabul edilmiştir.

3.2.1.3 Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Primleri

Sigortaya Tabi Tasarruf Mevduatı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nca Tahsil Olunacak Primler Hakkında 01.06.2000 tarihli ve 2000/682 no'lu Karar'a göre; Türkiye'de faaliyet gösteren ve mevduat kabulüne yetkili bulunan bankaların, yurtiçi şubelerinde gerçek kişiler tarafından açılmış olan TL cinsinden tasarruf mevduatı ile tasarruf mevduatı niteliğine haiz altın depo ve döviz tevdiat hesapları mevduat sigortasına tabidir. (1.madde)

Bu kararın yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak açılan ya da yenilenen hesaplara uygulanmak üzere, yukarıda tanımlanan hesapların anapara ve faiz tutarları toplamının, 31/12/2000 tarihine kadar uygulanmak üzere 100 milyar Türk Lirasına, 1/1/2001 tarihinden itibaren uygulanmak üzere 50 milyar Türk Lirasına kadar olan kısmı sigorta kapsamındadır.

Tasarruf mevduatı sigorta primleri; bankaların, 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 13. maddesi uyarınca düzenledikleri üç aylık hesap özetleri esas alınarak hesaplanır. Prim oranı, 1.maddede tanımlanan hesaplar toplamının üçer aylık dönemler itibariyle;

Rasyoların tamamını tutturan bankalar için onbinde 25'i

Rasyolardan herhangi birini tutturamayan bankalar için onbinde 26'sı olarak uygulanır.

Tasarruf mevduatlarının döviz ve TL olmak üzere ayrı ayrı toplamaları, her yılın Haziran ve Aralık ayları itibariyle ve takip eden ayın sonuna kadar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na bildirilir⁷⁸.

3.2.2 Özsermaye ve Likidite Maliyetleri

Özsermaye maliyeti, bankaların kullandırdıkları kredileri özsermayelerinden karşılamaları durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu tür maliyet, verilen kredilerdeki ve diğer varlıklardaki zararların karşılanması yoluyla, mevduat sahiplerinin korunmasına esas teşkil eden sermayenin maliyetidir. Maliyet hesabı yapılırken özsermayenin maliyeti, bankanın hedeflediği Kazanç / Sermaye oranına göre hesaplanır. Bir kredideki özsermaye oranı,

⁷⁸ www.tbb.org.tr/turkce/kanunlar/tasarruf_mevduati.htm, 11.06.2001

genelde bankanın Özsermaye / Borç rasyosuna göre belirlenir. Kredinin özsermaye dışında kalan kısmı ise bankanın diğer fonlama kaynaklarının ağırlıklı bir karışımıdır⁷⁹.

Verilen kredilerin karşılığının belirli oranda bloke edilmesi kredi kurumunun likidite gücünü azaltmaktadır. Bu durumda likiditenin artırılması, sözgelimi yeni mevduat toplanmasını gerekli kılabilir⁸⁰.

Kredi kurumlarında özsermayenin çok yönlü kullanım alanları bulunmasına karşın, yine de genel olarak sermayeyi belli bir alana bağlama belirli bir risk içermektedir. Ancak özsermayenin tümünün maliyetlerinin kredilere yüklenmesi tartışma konusudur. Banka işletmelerinde kredi riskine eşdeğer diğer riskler de sözkonusudur. Bunlar; sözgelimi vade dönüşümünden, döviz pozisyonundan, ticari işlemlerden, iştiraklerden ve çeşitli yönetim hatalarından ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla uzun vadede soruna bakıldığında, kredi dışındaki kaynakların da risk üstlenmesi gerektiği sonucuna varılabilir. Ancak kısa vadede bir kredi kararı verildiğinde bunun karşılığında özsermayenin artması gerekmekte olup, bu durum kredi kurumu açısından ek maliyetlere yol açtığından, asgari marjlara sözkonusu maliyetlerin eklenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Zira özsermayenin alternatif kullanım alanlarının varlığı bilinmektedir.

Özsermaye maliyetleri oranının hesaplanmasında, değişik yöntemlerden yararlanılabilmektedir. Bu konuda en yaygın olarak kabul edilen görüşe göre, yatırımların çekici görünmesi için bankanın elde ettiği vergiden sonraki gelir, en azından sabit faizli (devlet tahvili v.b.) taşınır değerlerin getirisine eşit olmalıdır⁸¹.

Örneğin, bir bankanın hisse senedinin hisse başına değeri 24 \$ ve yıllık temettünün 1 \$ olduğunu varsayarsak, öngörülen yıllık temettünün ortalama % 10 artacağıdır. Bu beklenti ile birlikte, özsermaye maliyeti tahmini;

$$k = \frac{1.10 \$}{24 \$} + 0.1 = \% 14.58$$

% 14.58'lik ödeme vergi sonrasını göstermektedir. Fiyatlandırma için vergi öncesi değerine çevirmek gerekmektedir. Bunu yapabilmek için de sayının bir eksi ilgili marjinal vergi oranına bölünmesi yeterlidir. Vergi oranının % 34 olduğunu farzederek;

⁷⁹ Aras, a.g.e., s.84-85

⁸⁰ Berk, a.g.e., 142-143

⁸¹ Berk, a.g.e., s.142-143

$$V.Ö.K = \frac{14.58}{1 - 0.34} = \% 22.09' \text{ dur.}$$

Sermaye içinde belli bir maliyete katlanma ve hissedarlara kâr payı ödenmesi gerektiğini düşündüğümüzde sermaye maliyet unsuru olarak alınabilmektedir. Ancak kredi fiyatlamasında ne kadar dikkate alınacağı tartışmalıdır. Öte yandan özkaynakların önemli bölümünün sabit kıymetlere bağlandığı bir gerçektir. Enflasyonun yüksek olduğu ülkemizde sabit kıymetlerin değerinin de yükselmiş ve bu yükselmelerin kâr zarar hesaplarında gösterilememesi nedeniyle böyle bir modelin uygulanması pek olası değildir. Ancak, yeniden değerlendirme artış fonunun sermayeye ilave edilmesi halinde hissedarların alacağı bedelsiz hisseler de bir nevi kâr payıdır⁸².

3.2.3 Kredi Riski Maliyetleri

Bankaların çeşitli yatırımları değerlendirirken, dikkate aldıkları risk ile beklenen getirinin dengesi, kredi seçimi ve fiyatlaması konusunu da içermektedir. Kredi riski, özsermaye ve likidite maliyetinden sonra en önemli maliyet unsurunu oluşturmaktadır. Kredi riski maliyetlerinde mantık, verilen her kredinin aynı ortalama risk maliyeti oranı ile hesaplanamayacağıdır. Çünkü maliyetler her pazar bölümü için, müşterilerin homojenliği ya da heterojenliğine göre farklılaşmaktadır. Geçmişteki kredilerin ödenmeme durumunun bilinmesi risk maliyetlerinin hesaplanmasını kolaylaştırmakla birlikte, bir pazar bölümünde riskin gelişmesine ilişkin bekleyişlerin kesin olarak hesaplanabilmesi oldukça zor olmaktadır. Diğer taraftan, sigorta işletmelerinde olduğu gibi, bankacılıkta da geçmişteki değerlerin ağırlıklı ortalamasının, geleceğe ilişkin olarak tahmin yapılması sorununa göreceli bir çözüm getirmektedir.

Bir kredi risk maliyetinin özsermaye maliyetine ek olarak hesaplanması zorunludur. Bu maliyetler, kredinin belirlenen vadeler içerisinde geri ödenmemesinin karşılığında bankaya getireceği külfetin karşılığını oluşturmaktadır. Maliyetler bir sigorta primi şeklinde hesaplanmakla birlikte beklenmeyen büyük tutarlardaki ödememe durumlarında prim yetersiz kalabilmekte, bu nedenle gizli yedeklerin yanında ayrıca özsermaye tutulması da gerekmektedir⁸³.

⁸² Baybar ve Bayoğlu, a.g.e., s.48-49

⁸³ Walker, a.g.e., s.107-109

3.2.4 Genel Maliyetler

Toplam maliyetlerin ortalama % 20-30'unu oluşturan ve doğrudan maliyet ayırımı yapılamayan bölümünü genel maliyetler oluşturmaktadır. Bunlar personel giderleri, bankanın kullandığı alanların maliyeti, büro, tesis ve donanım ile bunların bakım giderleri, haberleşme giderleri, reklam ve temsilcilik giderleri, personelin eğitim ve geliştirme giderleri olarak sıralanabilir.

Genel maliyetler farklı şekillerde oluşabilmektedir:

Doğrudan Yardım Maliyetleri: Doğrudan gözetim durumunda olan bütün üretim birimlerini içermekle ve hizmet desteği departmanlarında katlanılan maliyetleri ve kredi departmanını desteklemekle doğrudan doğruya ilişkisi kurulabilen maliyetleri kapsamaktadır. Örneğin; departman yöneticileri ve onların sekreterlerinin maliyetleri bu tür maliyete örnek olarak verilebilir.

Dolaylı Yardım Maliyetleri: Kredinin verilmesiyle doğrudan ilişkisi bulunmayan, fakat bu departmanın ve bankanın işlevlerini yerine getirebilmesi için yapılması gerekli olan giderlerden oluşmaktadır. Örneğin; personel departmanının maliyetleri bunlar arasında sayılabilir.

Genel Yönetim Maliyetleri: Kredilerle ya da bankanın diğer birimleriyle birebir ilişkisi olmayan, dolayısıyla herhangi bir direkt esasa göre dağıtılamayan banka çapındaki maliyetlerdir. Kurumsal reklamlar, üst düzey yönetici maaşları, raporlama maliyetleri gibi maliyetler bu maliyetlere örnek olarak gösterilebilir. Bu maliyetler genellikle toplam gelirler, diğer toplam giderler ya da bazı diğer kabul edilebilir büyüklükler kullanılarak oransal olarak dağıtılır⁸⁴.

Ayrıca bir çıktı birimi ya da bir işletme faaliyeti itibarıyla doğrudan doğruya ve açıkça izlenebilen maliyetler direkt maliyetler; izlenemeyen maliyetler ise endirekt maliyetler olarak tanımlanmaktadır. Direkt ve endirekt maliyet ayırımı, maliyetlemesi yapılan birime göre değişir. Birimle doğrudan doğruya ilgilendirilebilen maliyetler direkt, bunun dışında kalan maliyetler endirektir. Örnek olarak bir kredi kullandırımı düşünüldüğünde, bu işlemle ilgili

⁸⁴ Aras, a.g.e., s.87- 88

malzemeler ve büro personelinin emeği direkt olarak kabul edilirken; bölüm yöneticisinin maaşı endirekt olacaktır⁸⁵.

3.3 MALİYET DEĞİŞKENLİĞİ

Maliyetler, kredi hacmindeki değişikliklere duyarlılığına göre sabit, değişken ve yarı değişken maliyetler olarak sınıflandırılabilir.

3.3.1 Sabit Maliyetler

Kredi hacmindeki artış veya azalışlarla aynı oranda değişmeyen maliyetlerdir. Örneğin, kredi departmanında çalışan personelin sayısı, kısa dönemde kredi hacmindeki artışla doğru orantılı olarak artmaz⁸⁶. Yani, sabit maliyetler ilgili çıktı ortamında veya süreçte değişimler olurken, toplam olarak değişme göstermeyen maliyetlerdir. Sabit maliyetler genellikle üretimde bulunabilme yeteneğiyle ilişkilendirilirler ve 3 gruba ayrılırlar;

Kapasite Maliyetleri: Yönetimin üretim tesisleri için yapmış olduğu yatırımlarla ilgilidir. Bina, makineler ve benzeri varlıkların amortismanını ve itfasını kapsar.

Faaliyet Sabit Maliyetleri: Üretim tesislerini çalıştırmada gerekli sabit maliyetlerdir. Vergiler, sigorta gibi kalemleri içerir.

Programlanmış veya Kaçınılabılır Maliyetler: Yönetim tarafından verilmiş ve üretim tesislerinin faaliyetleriyle doğrudan doğruya ilişkisi olmayan taahhütlerdir⁸⁷.

3.3.2 Değişken Maliyetler

Sabit maliyetlerin aksine, kredi hacmindeki artışla birlikte doğrudan toplam olarak değişebilen maliyetlerdir. Örneğin, kredi hacmindeki artışla kredi işlemlerine ilişkin kırtasiye ve haberleşme masraflarında artış olabilmektedir. Genellikle değişken maliyetlerin büyük bir kısmı faaliyetlerle ilişkili olmakla birlikte, sabit maliyetler belirli zaman dilimine aittir. Diğer bir deyişle, değişken maliyetler bizzat kredinin kendisiyle ilgiliyken, sabit maliyetler kredi verebilme yeteneği ile ilgilidir.

⁸⁵ Walker, a.g.e., s.36-38

⁸⁶ Aras, a.g.e., s.88-89

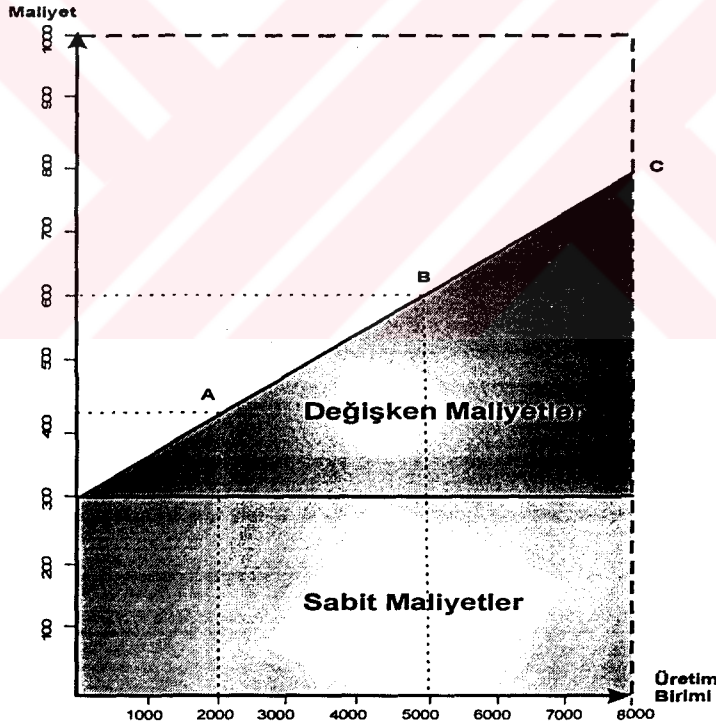
⁸⁷ Tunay ve Diğerleri, s.

3.3.3 Yarı Değişken Maliyetler

Kredi maliyetlerinin bir bölümü ne tam olarak sabit maliyet, ne de değişken maliyet olarak adlandırılmaz. Bu tür maliyetlere belirli etkenlere göre zaman zaman farklılaştıkları için yarı değişken maliyetler denilmektedir. Yarı değişken maliyetler, kredi hacminin belirli bir seviyesine kadar sabit maliyetler olarak adlandırılırken, kredi hacmi çok fazla arttığı zaman değişken maliyet şekline dönüşürler⁸⁸.

3.3.4 Sabit ve Değişken Maliyetlerin Toplam Maliyete Etkisi

Herhangi bir kredilendirme düzeyindeki toplam maliyet; sabit maliyet ve birim değişken maliyetle üretim miktarının çarpımının toplamından oluşur. Sabit maliyetleri 300.000.000.000 TL olarak kabul edersek, bu meblağ bir birim de üretilse, 7.000 birim de üretilse aynı kalacaktır.

Şekil 3.1 : Toplam Maliyet Bileşimi

Kaynak: Walker, John R. Bankaların Karar İşlemlerinde Maliyetler. Çeviren Feryal Orhon. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi No:1, 1970. s. 40

⁸⁸ Aras, a.g.e., s.88-89

İşçilik ve malzeme gibi kalemlerden oluşan değişken maliyet 2.000 birimlik bir üretim düzeyinde, 420.000.000 TL toplam maliyete sahip olur ki, bu da Şekil 3.1’de A noktasıyla gösterilmiştir. Bu toplam maliyet, 300.000.000 TL’lik sabit maliyetle, 120.000.000 TL’lik değişken maliyet (2.000×60.000) toplamıdır. 5.000 birimlik üretim düzeyinde ise (B noktası) toplam maliyet 600.000.000 TL olup, 300.000.000 TL sabit, 300.000.000 TL değişken maliyetten oluşmuştur. İki nokta arasındaki toplam maliyet artışı, değişken maliyetteki artışı simgeler.

3.3.5 Birim Maliyetler

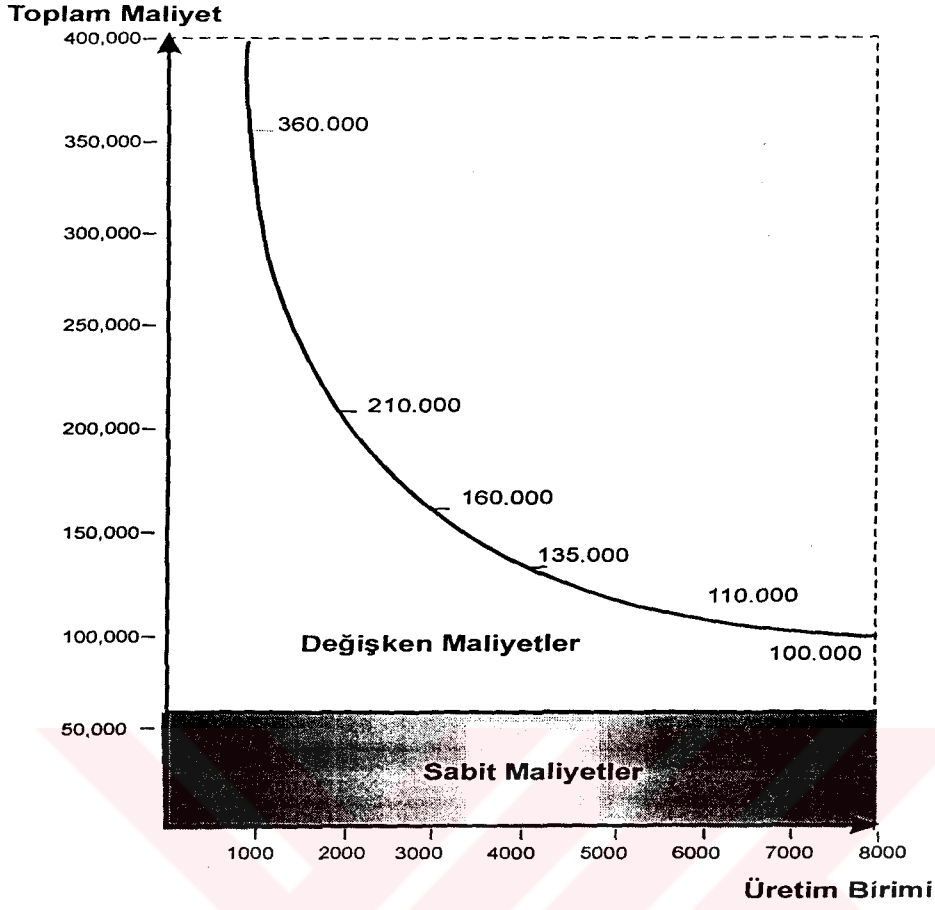
Maliyet yapısının oluşturulmasında birim maliyet faktörünün belirlenmesi oldukça önemli bir unsurdur. Birim maliyet bilgisinin geliştirilmesinde verilmesi gereken ilk kararlardan biri, maliyetlemesi yapılacak birimin belirlenmesidir. Bir bankada vadesiz mevduat hizmetine, teminat hizmetine veya ticari kredilere ilişkin çok farklı faaliyetler vardır. Hangi faaliyetlerin, geliştirilmek istenen maliyet bilgisiyle ilgisi olduğuna, hangi faaliyetlerin maliyetinin diğer faaliyetlerin maliyetiyle birleştirilmesi gerektiğine karar verilmelidir.

Birim maliyet bilgisini geliştirmede, bu bilgileri hazırlayan kişinin banka içindeki iş akışını çok iyi anlaması gerekmektedir. Ayrıca sağlıklı bir birim maliyet, herhangi bir bölümün faaliyetleri kadar, bilgi işlem departmanının faaliyetlerinin maliyetlerini de içermek zorundadır. Bunun nedeni, günümüzde bilgi işlem maliyetlerinin banka hizmetlerinin maliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturmasıdır⁸⁹.

Şekil 3.2, Şekil 3.1’in birim başına düşen maliyetini göstermek üzere yeniden düzenlenmesinden ibarettir. Toplam maliyet daha çok birime bölündüğünden, üretim hacmi arttıkça birim başına düşen sabit maliyet azalır. Ancak birim başına değişken maliyet hep aynı kalır. Şekil 3.2’de birim başına toplam maliyet 360.000 TL’den 100.000 TL’ye kadar değişmektedir. Bu değişme, daha büyük hacimlerde birim sabit maliyetin, daha düşük olduğunu yansıtmaktadır⁹⁰.

⁸⁹ Walker, a.g.e., s.107-109

⁹⁰ Bu bölümde yer alan sabit ve değişken maliyetlerin toplam maliyetlere etkisine ilişkin örneğin hazırlanmasında, Walker, a.g.e., s.39-40’tan yararlanılmıştır.

Şekil 3.2 : Birim Maliyet Bileşimi

Kaynak: Walker, John R. Bankaların Karar İşlemlerinde Maliyetler. Çeviren Feryal Orhon. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi No:1, 1970. s.42

3.4 KREDİ MALİYETLEME MODELLERİ

Bankacılıkta yaşanan son eğilimler, bankacıların fiyatlama kararlarını alırken daha dikkatli davranmalarını gerektirmektedir. Para piyasasında sık sık ortaya çıkan kısa vadeli yatırım imkânları, faiz oranlarındaki değişiklikler, overnight işlemleri bankanın kaynak maliyetini etkileyen unsurlardır. Son yıllarda artan rekabet ve kâr marjlarının daralması bankaları maliyet sistemlerini kurmaya zorlamıştır. Kaynak maliyetinin değişmesi durumunda, kâr marjının olumsuz yönde etkilenmemesi için etkin bir fiyatlama stratejisi belirlenmesi gerekmektedir.

Maliyetin fiyatlandırmayı etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğu gözönünde bulundurulacak olursa; hangi tür fiyatlama modeli seçilirse seçilsin maliyetin altındaki bir fiyat bankanın kâr anlayışını olumsuz etkileyecektir. Günümüzün bankacılık sektöründe

fiyatlama kararlarının temelini maliyet bilgisi oluşturacak ve bu bilgi banka yönetimlerine dinamik ve güçlü bir rekabet aracı kazandıracaktır⁹¹.

Maliyetleme modelleri farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Aşağıda sadece bankacılıkla ilgili olan maliyetleme modelleri ele alınmıştır. Söz konusu maliyetleme türlerindeki temel farklılık, üretim biriminin maliyetleri içerisine konulacak maliyet çeşitlerinin farklılık göstermesidir.

Diğer işletme türleri gibi bankalar da bir yandan yüksek sabit maliyetlerle, öte yandan dalgalanan iş hacmiyle karşı karşıyadır. Sürekli değişim gösteren çıktılarla sabit maliyetleri bağdaştırmak bir dereceye kadar mümkündür. Hiçbir maliyetleme yaklaşımı, yönetimin tüm gereksinmelerini karşılamaya hizmet edemez. Yönetime en iyi hizmet edecek sistem; sabit maliyetlerin mümkün olan en akıllıca dağıtımına yer verirken, değişken maliyet unsurlarını da yansıtan bir sistemdir⁹².

3.4.1 Tarihi (Fiili) Maliyetleme

Maliyetleri tahakkuk etmelerinden sonra belirleyerek maliyet bulma tekniğidir. Gelecekteki ya da tahmini maliyetleri kullanmayıp, yalnızca tarihi maliyetleri kullanan bir maliyetleme yöntemidir. Bütün mevduat için ortalama faiz maliyeti, tüm faiz giderlerinin ortalama mevduata bölünmesiyle bulunur. Fiili maliyet yönteminin en büyük dezavantajı ilerde faiz maliyetinin düşeceği veya yükseleceği konusunda bilgi vermemesidir.

Faiz oranları yakın geçmişte yükselmiş ise, bunun mizana yansması ilerdeki aylarda olacaktır. Bu durumda fiili maliyetleme yapıldığında, faiz giderleri daha düşük olacak ve kredi fiyatlamasına baz olan maliyete göre yanlış bir fiyat uygulama riski artacaktır. Tam tersini düşündüğümüzde ise, mevduat faiz oranlarında bir düşme eğilimi başladı ise, yine mizana ilerdeki aylarda yansıyacak ve kredi fiyatımız normalin üzerinde belirlenecektir. Özetle ortalama fiili maliyet yöntemi, faiz oranlarının sabit kalacağını varsaymaktadır.

Ortalama fiili maliyetin en iyi kullanımı, muhasebe kayıtlarının geçmiş performansının değerlendirilmesi ve kontrol edilmesi şeklinde olmaktadır⁹³.

⁹¹ Baybar ve Bayoğlu, s.39-40

⁹² Tunay ve Diğerleri, a.g.e., s.12-13

⁹³ Baybar ve Bayoğlu, a.g.e., s.44

3.4.2 Standart Maliyetleme

Bankacılık işlemlerinde kullanılan standart maliyetler önceden saptanmış maliyetlerdir. Erişilebilecek ve sürdürülebilecek en etkin faaliyet yöntemleri altında, maliyetlerin ne olması gerektiğinin kesin olarak belirlenmesidir.

Standart maliyetin tersi, tarihi (fiili) maliyettir. Fiili maliyetler, standart maliyetlerle karşılaştırılır ve aradaki farklar veya varyanslar tespit edilir, çünkü fiili maliyet verimsizlikleri, israfı, fireyi, atıl kapasiteyi ve bankada meydana gelebilecek tüm kayıpları içeren bir maliyet türüdür. Oysa standart maliyetler, bütün bu kayıpların, olması gereken maliyetlerden ayrılmasını sağlayan araçlardır.

Standart maliyetler belirlenirken çeşitli işlemlerin yapılabilmesi için gerekli zamanın saptanması gerekir. Bunun için de direkt işgücü ve makine standartlarının belirlenerek, belirli bir iş yapan çalışanların ve makinelerin, bu işi ne kadar sürede yapabildikleri tespit edilmelidir⁹⁴.

3.4.3 Marjinal Maliyetleme

Sabit ve değişken maliyetler arasında farklılaşma yaparak, hacimdeki değişikliklerin kâr üzerindeki etkisini ölçer. Yalnızca değişken maliyetleri, yani hacimdeki değişikliği yansıtan maliyetleri hizmete yükler. Sabit veya devre maliyetleri dışlanır ve ayrı havuzlar oluşturulur. Böyle bir yöntem fiyatlandırma sürecini önemli ölçüde basitleştirir. En düşük maliyeti göstermesine rağmen, belirli bir hizmetin kâra olan katkısını ölçen bir sistemdir⁹⁵.

Marjinal maliyetleme, finansal kurumların kullandığı mevduata son giren 100 birimlik kaynağın maliyetidir. Bu yöntem şu şekilde kullanılmaktadır:

Örnek 1:

Yeni faiz oranı (1 yıllık mevduat)	=	% 6
Endirekt Maliyet	=	% 3.4
Yasal Karşılık	=	% 15.25
Marjinal Maliyet	=	$\frac{\text{Faiz Oranı} + \text{Endirekt Maliyet}}{1 - \text{Yasal Karşılık}}$

⁹⁴ Walker, a.g.e., s.87-88

⁹⁵ Tunay ve Diğerleri, a.g.e., s.13-14

$$\begin{aligned}\text{Marjinal Maliyet} &= \frac{0.06 + 0.034}{1 - 0.1525} \times 100 \\ &= \% 11.09\end{aligned}$$

Örnek 1'e göre % 6'lık faiz oranından toplanan her mevduat % 10.44 puanlık maliyet getirecektir. Kredi fiyatlaması kararları alınırken marjinal maliyetin kullanılması, yeni satacağımız paranın fiyatını yeni girecek olan paranın maliyeti belirler mantığını içermektedir. Ancak faiz oranlarının ve buna bağlı olarak maliyetlerin çok hızlı değiştiği ülkemizde, kredi müşterilerine maliyetlere göre sık sık değişen kredi fiyatı önermek bankanın imajını zedeleyecektir. Ayrıca kısa bir süre önce düşük faizle spot kredi kullandırdığımız müşteriye kredi yenileme sürecinde farklı fiyat sunmak, karşılıklı güven açısından problem yaratacaktır⁹⁶.

3.4.3.1 Tek Kaynak Maliyeti

Bu yöntem elde edilen son birim kaynağın o anki maliyetini hesaplamak olarak ifade edilebilir. Bu yaklaşımda banka hangi kaynağı kullanabiliyor ya da kullanmak istiyorsa, o kaynağın maliyeti bulunur. Bu kaynak, maliyeti en düşük ve bulunması en kolay kaynak olacaktır⁹⁷.

Marjinal fiyatlamayı açıklayabilmek için A bankasının 90 günlük kağıtlarla 1 milyar TL borçlandığını düşünelim. 90 günlük borçlanma oranları % 50'dir. Banka reklam giderlerini yıllık % 0.04 ve işlem maliyetlerini % 28 olarak hesaplamaktadır. Mevduat sigorta fonu maliyeti % 0.07 ve rezerv miktarı ise % 5 olarak kabul edilmiştir. Nominal marjinal maliyet aşağıdaki formülle hesaplanabilir.

$$\begin{aligned}\text{MARJİNAL MALİYET} &= \frac{\text{Faiz Gideri} + \text{Pazarlama Gideri} + \text{İşlem Gideri} + \text{Mevduat Sigorta Fonu}}{1 - \text{Rezerv Miktarı}} \\ &= \frac{0.500 + 0.0040 + 0.0028 + 0.0007}{0.95} \\ &= 0.5342 \text{ ya da } \% 53.42' \text{dir.}\end{aligned}$$

Fon maliyetlerinin finansal riske (finansal yükümlülüklerin yerine getirilememesi ya da iflas etme riski) çok duyarlı olduğu kabulü ile, gerçek fon maliyetini hesaplayabilmek amacıyla gizli maliyet birimi veya risk aşımı faktörü eklememiz gerekmektedir. Örneğimizde gizli

⁹⁶ Baybar ve Bayoğlu, a.g.e., s.46-47

⁹⁷ Kandıralı, a.g.e., s.97

maliyet biriminin miktarının % 0.75 olduğunu düşünürsek, A Bankasının aktifler üzerinden elde edeceği getiri;

Gerçek Marjinal Maliyet = Açık Marjinal Maliyet + Gizli Marjinal Maliyet

$$= \% 53.42 + \% 0.75$$

$$= \% 54.17$$

olarak hesaplanabilmektedir. Genel uygulamalarda, sadece tek kaynaklı bir sistemin marjinal maliyeti tam olarak hesaplanabilir. Tek kaynaklı bir sistem için risk aşım faktörünü tahmini bir değer almak hatalı olmaktadır. Finansal riskin banka fonları üzerindeki etkisini anlamak için bir piyasa testi yapmak gerekecektir. Ancak tek kaynak maliyet sistemi, gerçek marjinal fon maliyetini tahmini olarak belirtmektedir⁹⁸.

Ancak ekonomi ve rekabet ortamı değiştikçe kaynak yapısı değişeceğinden, bankalar farklı fon kaynaklarını farklı fiyatlardan elde edeceklerdir. Hiçbir bankanın zaman içerisinde aynı ve tek bir kaynaktan faydalanamayacak ve tek kaynağın kaynak maliyeti, bütün pasifin maliyetini temsil edecek bir oran olmayacaktır.

3.4.3.2 Ağırlıklandırılmış Marjinal Maliyet

Ağırlıklandırılmış marjinal maliyet metoduna göre, bankanın kaynaklarının kompozisyonunun en azından birkaç ay boyunca aynı kalacağı varsayılmaktadır. Vadeli mevduat yapısı ilaveler ve çekilmeler olsa da neticede yapısını koruyacak ve banka o an geçerli olan faizi, elindeki kaynak yapısını muhafaza ederek ödeyecektir.

Ağırlıklandırılmış marjinal maliyet hesaplamasına göre, bankanın elindeki kaynakların hepsi için bir maliyet tahmini hesaplaması gerekmektedir. Bütün kaynakların maliyeti en son faiz ve yükümlülük oranına göre hesaplandıktan sonra banka yönetimi, yakın gelecekte fonlamanın ne kadarının hangi kaynaktan yapılacağına karar verecek ve her kaynağın maliyeti o kaynağın toplam maliyetli pasifler içindeki payıyla çarpılarak toplam ve tek bir kaynak maliyeti bulunacaktır. Bu oran, bankanın fonlama maliyeti olup bir yatırım yapıp kredi verilecekse, beklenen minimum getiri oranı olacaktır⁹⁹.

⁹⁸ Aras, a.g.e., s.92-94

⁹⁹ Kandıralı, a.g.e., s.99

Finansal yapının planlama süresi boyunca değişmediğini kabul edersek, banka fonlarının maliyet hesabında bu yöntem kullanılabilir. Örnek olarak A bankasının gerçek marjinal maliyetleri hesaplanacak olursa;

Fon Kaynakları	Yüzde	Tutar	Net Maliyet	Nominal Giderler
<u>Fon Kaynakları</u>	<u>Bileşim</u>	<u>(Milyar TL)</u>	<u>(%)</u>	<u>(Milyar TL)</u>
Vadesiz Hesaplar	23	35.000.000	10	3.500.000
Vadeli Hesaplar	33	50.000.000	85	42.500.000
Mevduat Sertifikası	26	40.000.000	45	18.000.000
Borç Senetleri	6	10.000.000	75	7.500.000
Hisse Senedi	10	15.000.000	65	9.750.000
Toplam		150.000.000		81.250.000

A Bankasının fonlarının ağırlıklı ortalama maliyeti % 54.17'dir. Bu maliyet, tek kaynak maliyeti örneği ile aynıdır. Ancak fonların kompozisyonunun değişmemesi nedeniyle, finansal risk değişmemekte ve risk aşım maliyetleri için bağımsız bir değer bulunmasına gerek kalmamaktadır¹⁰⁰.

3.4.4 Direkt Maliyetleme

İlke olarak marjinal maliyetlemeye benzetmekle birlikte maliyet merkezine ait olan sabit maliyetler, maliyetlemeye dahil edilebilir. Örneğin maliyet merkezi bütün bir şubeden oluşuyorsa, bu şubenin sabit maliyetleri şube maliyetlerine dahil edilir. Ancak diğer şubelerle paylaşılan genel müdürlük maliyetleri gibi maliyetler endirekt maliyet olarak düşünülüp, kâr zarar hesabına atılır.

Bankalar maliyetlerinin pek azını değişken maliyet olarak görürler, belirli bir dönemin hemen hemen tüm kalemleri sabittir. Personel, teçhizat, bina ve diğer maliyetler genelde sabit maliyet olarak sınıflandırılır. Direkt maliyetleme yaklaşımı altında sabit maliyetlerin ayrı tutulması sayesinde, kâr ve sabit maliyetlere katkı kadar maliyet-hacim-kâr ilişkilerinin etkileri de kolayca görülebilir. Keza ürün karışımındaki değişikliklerin etkilerinin de daha açık bir şekilde ortaya konmasına yardımcı olur.

Bununla birlikte, sabit maliyetlerin ayrı tutulmaları ve ürün maliyetine katılmamaları, fiyatlamada bu maliyet kaleminin gözden kaçırılması tehlikesini yaratır. Sabit maliyetlerin de gelirlerle karşılanması gerektiğinden; fiyat saptama aşamasında direkt maliyetler

¹⁰⁰ Aras, a.g.e., 92-94

belirlenirken, sabit maliyetleri de karşılamaya yetecek şekilde hesaplama yapılmasına dikkat edilmelidir.

Pek çok sabit maliyet unsurunun belirli bir ürün veya hizmetle doğrudan doğruya izlenebilir bir ilişkisi vardır. Sabit maliyetlerin ayrı tutulması ve direkt maliyetlere tek bir yüzdenin uygulanması, her hizmetteki sabit ve değişken maliyetler arasındaki ilişkinin hep aynı olduğu varsayımına dayanır. Böyle bir varsayım gerçekte doğru olmadığından, bazı hizmetler normalden yüksek fiyatlandırılır¹⁰¹.

Dönem Maliyetleri: Direkt maliyetlemede dönem maliyeti terimi genellikle sabit maliyetleri ya da kapasite maliyetlerini belirtmek üzere kullanılır. “Dönem maliyetleri” kapasiteyi, üretim ve satış için belirli bir düzeyde sürdürebilmek üzere katlanılan maliyetler olup; aynı zamanda kısa dönemde hacimdeki değişimlerden etkilenmeyen maliyetlerdir.

Direkt maliyetlemeye göre dönem maliyetlerinden hiçbirisi birim maliyetin bir unsuru olarak düşünülemez. Dönem maliyetleri bizzat ürünün maliyeti içerisinde değildir ve işletmenin faaliyette bulunmasının maliyeti olarak kabul edilir. Direkt maliyetlemede birim maliyet, ortalama değişken maliyet olarak düşünülür. Ürün maliyetinin (direkt maliyetin) üstünde kalan katkı, dönem maliyetini karşılamaya yetecek kadar büyük olmalıdır.

3.4.4.1 Geçmiş Dönem Ortalama Maliyetleri

Bankaların ortalama fon maliyetini bulmak için; bu kaynakları elde etmek için ödenen toplam faizi, fon kaynaklarının ortalama bakiye değerlerine bölmek gerekmektedir. Ancak ağırlıklı fon maliyetini hesaplarken, gerçek maliyetin bulunabilmesi için munzam karşılık oranlarına göre düzeltme yapılması gerekmektedir.

$$\frac{\text{Gerçek Faiz Oranı}}{\text{1- Munzam Karşılık Oranı}} = \text{Efektif Maliyet}$$

Fonların maliyeti toplam kaynak içindeki payı ile çarpılarak ağırlıklandırılır. Örneğin toplam kaynaklar içinde % 30 vadesiz mevduat, % 10 mevduat sertifikası ve % 60 vadeli mevduat payı olsa, her bir kalemin efektif maliyeti ile ağırlıkları çarpılarak, ağırlıklı fon maliyetini bulmak mümkün olacaktır.

¹⁰¹ Tunay ve Diğerleri, a.g.e., s.14-16

Ancak fon maliyeti sadece fonlara ödenen faiz oranı ile sınırlı değildir. Bankalar mevduat çekebilmek için bir çok gidere (pazarlama, idari v.b.) katlanmak zorunda kalırlar. Krediden yaratılacak gelirler, bu giderleri de karşılayacak düzeyde olmalıdır¹⁰².

Bu hesaplama biçimi faiz oranlarının sabit olduğu durumlarda doğru, değişken olduğu durumlarda hatalı sonuçlar vermektedir. Örneğin;

A BANKASI BİLANÇOSU

(Milyar TL)

Hazır Değerler	18.000.000	Vadesiz Hesaplar	35.000.000
Menkul Kıymetler	30.000.000	Vadeli Hesaplar	50.000.000
Krediler	95.000.000	Mevduat Sertifikası	40.000.000
Sabit Varlıklar	7.000.000	Borç Senetleri	10.000.000
		Hisse Senetleri	15.000.000
Toplam Aktifler	150.000.000	Toplam Pasifler	150.000.000

Hisse senedinin beklenen getirisi, vergiden sonra % 25'tir. Vergi oranını % 25 olarak alırsak; ortalama fon maliyeti, her birimin nominal maliyetlerinin toplam borçlara ve özkaynağa bölünmesi sonunda elde edilen değer olmaktadır.

<u>Fon Kaynakları</u>	<u>Tutar</u> (Milyar TL)	<u>Net Maliyet</u> (%)	<u>Nominal Giderler</u> (Milyar TL)
Vadesiz Hesaplar	35.000.000	8	2.800.000
Vadeli Hesaplar	50.000.000	60	30.000.000
Mevduat Sertifikası	40.000.000	40	16.000.000
Borç Senetleri	10.000.000	65	6.500.000
Hisse Senedi	15.000.000	55	8.250.000
Toplam	150.000.000		63.550.000

Fonların A Bankasına ortalama maliyeti, % 42.37'dir. Fonların yatırımı, özkaynak üzerinden % 41.25 vergi sonrası getiri sağlayacaktır. Bu durumda, fonların ortalama maliyetinin özkaynaklar üzerinden sağlanan kârın üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye gibi yüksek enflasyonun yaşandığı ülkelerde borçlanma maliyetinin ve mevduat faizlerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

¹⁰² Seval, a.g.e., s.226-227

Buradaki sorun, bu yöntemin fonların piyasa değerini yansıtmamasıdır. Fonlar nadiren ortalama maliyetten sağlanabilir. Bu nedenle, fonun gerçek maliyeti, müşterilerden elde edilen toplam kârlılıkta gizlenmektedir. Kârlı bir müşteri kârsız görünebilir ya da bunun tersi de olabilir. Eğer fonlar değişmiyorsa ve sabitse, ortalama maliyetler marjinal maliyetlere yaklaşıp. Fiyatlar değişken ise, iki yaklaşım değişik sonuçlar ortaya çıkarabilir.

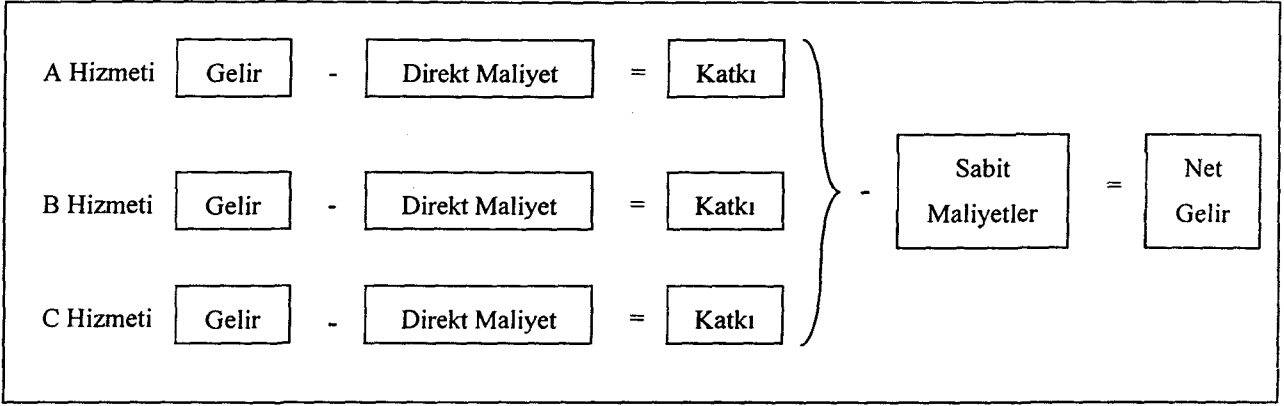
Enflasyon oranındaki değişikliğin fonların maliyetini nasıl etkilediğini bir örnekle inceleyecek olursak;

	Tutar	Net Maliyet	Nominal Giderler
<u>Fon Kaynakları</u>	<u>(Milyar TL)</u>	<u>(%)</u>	<u>(Milyar TL)</u>
Vadesiz Hesaplar	35.000.000	10	3.500.000
Vadeli Hesaplar	50.000.000	80	40.000.000
Mevduat Sertifikası	40.000.000	50	20.000.000
Borç Senetleri	10.000.000	70	7.000.000
Hisse Senedi	15.000.000	60	9.000.000
Toplam	150.000.000		79.500.000

Yeni fonların ağırlıklı ortalama maliyeti % 53'tür. Bu eski değer % 10.64 puan üzerindedir. Eğer banka kredi getirisinde % 42.36'yı baz alıyorsa, bu durumda getiri yatırımcıların beklediği getirinin altına düşecektir ve hisse sahiplerinin kârlılığını etkileyecektir¹⁰³.

Katkı Payı: Direkt maliyetlemede katkı, her bir ürünün veya hizmetin sağladığı gelirden direkt veya değişken maliyetlerin çıkarılması sonucu belirlenir. Net gelire ulaşmada sabit maliyetler (dönem maliyetleri) tek tek ürünlere veya hizmetlere dağıtılmaktansa bütün ürünlerin sağladığı toplam katkıdan düşülür.

¹⁰³ Aras, a.g.e., s.91-92

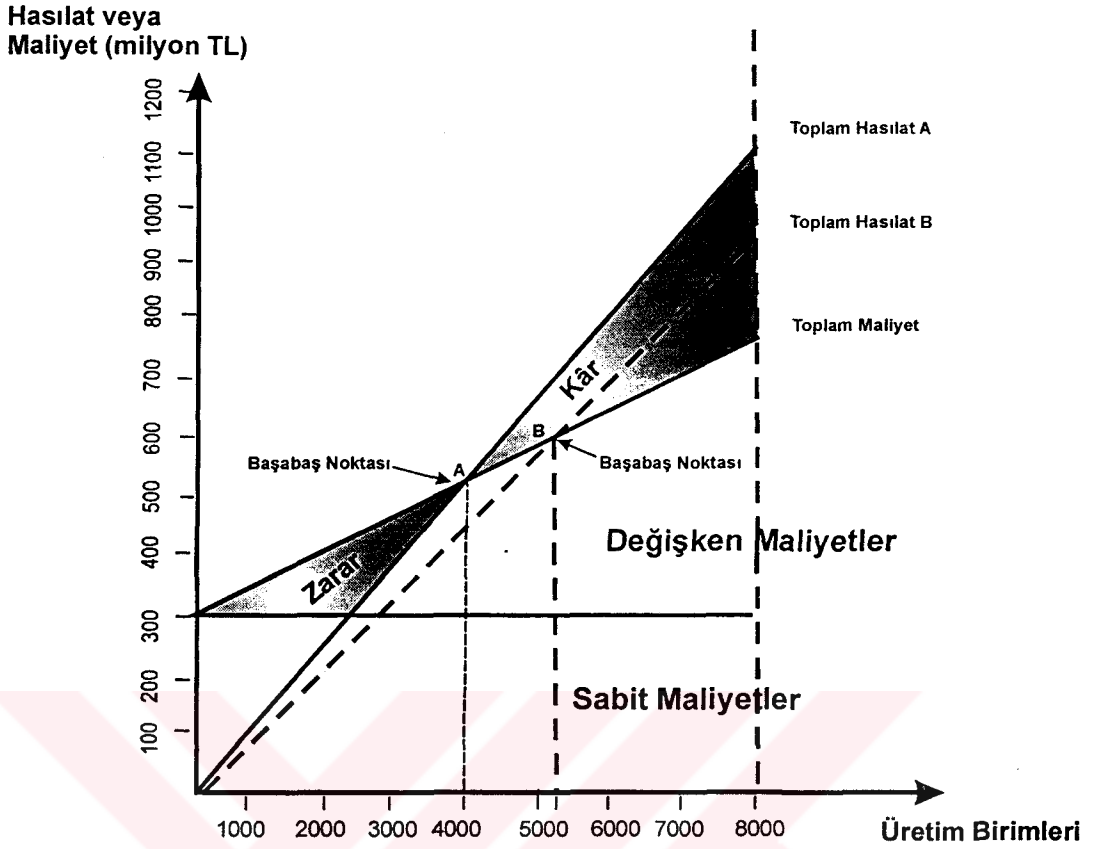
Şekil 3.3 : Katkı Payı Kavramı

Kaynak: Walker, John R. Bankaların Karar İşlemlerinde Maliyetler. Çeviren Feryal Orhon. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi No:1, 1970. s.69

Üretilen birimle satılan birim arasında önemli farkların olduğu zamanlarda direkt maliyetleme yaklaşımıyla raporlanan faaliyet sonuçları, geleneksel tam maliyet yaklaşımıyla raporlanan faaliyet sonuçlarından çok farklı olacaktır. Tam maliyetleme yaklaşımında yılın net geliri, yalnızca satılan miktardan değil, aynı zamanda yıl süresince üretilen ve stoklara eklenen birimlerde aktifleştirilen sabit maliyetlerden de etkilenir. Direkt maliyetleme yaklaşımında ise tüm sabit maliyetler cari yılın faaliyetlerine yüklenir¹⁰⁴.

Maliyet-Hacim-Kâr İlişkileri: Direkt maliyetleme kavramı en iyi biçimde, Şekil 3.4'te sunulan bir başabaş grafiği ya da başka bir deyişle kâr grafiği ile gösterilebilir.

¹⁰⁴ Walker, a.g.e., s.67-69

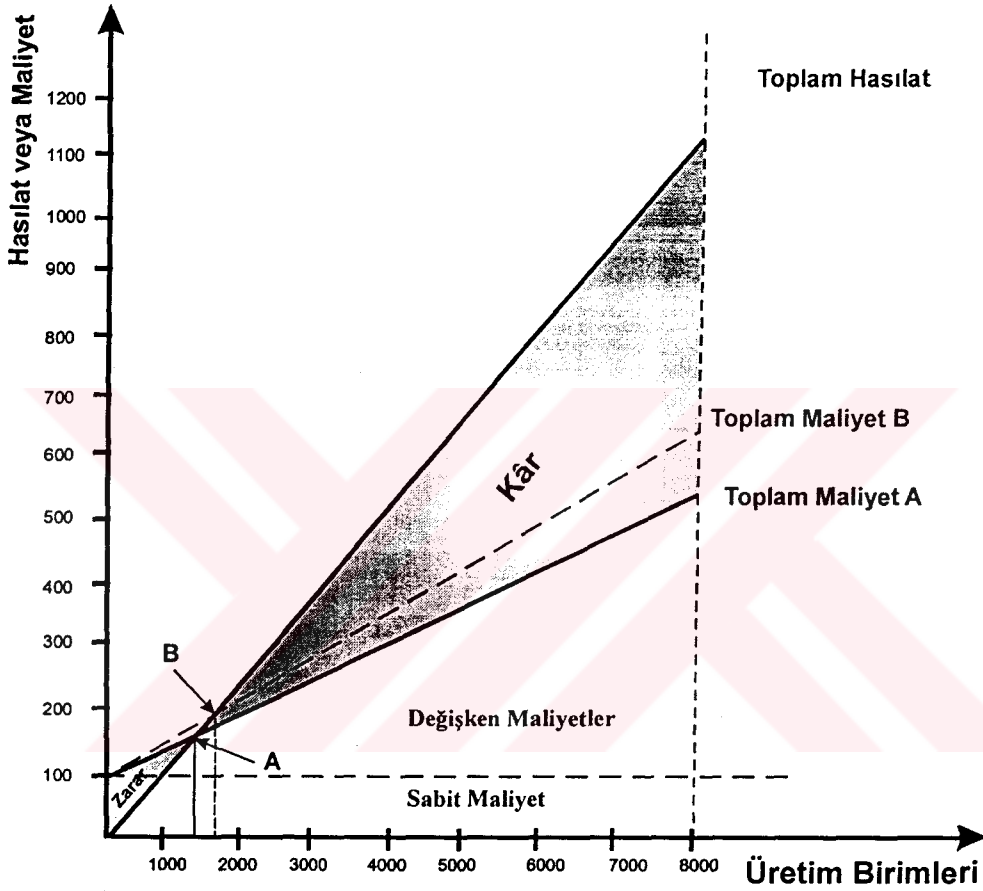

Şekil 3.4 : Başabaş Grafiği

Kaynak: Walker, John R. Bankaların Karar İşlemlerinde Maliyetler. Çeviren Feryal Orhon. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi No:1, 1970. s.71

Toplam maliyet doğrusuyla, toplam hasılat doğrusu arasında kalan alan, çeşitli faaliyet düzeylerindeki kâr ya da zararı temsil etmektedir. Bu iki doğrunun başabaş noktası olarak bilinen kesişme noktası, sabit ve değişken maliyetlerin toplamına, tamı tamına eşit bir hasılat sağlayacak satış hacmini gösterir.

Başabaş grafiği maliyet, hacim ve kâr arasındaki ilişkilerle, bu unsurlardaki değişiklerin etkilerini göstermekte kullanılır. Örneğin Şekil 3.5'e daha düşük bir birim fiyatı simgeleyen yeni bir doğru olan B doğrusu ilave edilmiştir. Grafikten görülebileceği gibi A fiyatına göre, B fiyatındaki başabaş noktası yaklaşık olarak 1.300 birim daha yüksektir. Yeni fiyattan yapılan çeşitli satış hacimlerindeki kâr ve zarar sonuçları bu grafikten kolayca görülebilir.

Şekil 3.5 : Daha Düşük Bir Maliyetin Etkisini Yansıtan Başabaş Grafiği

Kaynak: Walker, John R. Bankaların Karar İşlemlerinde Maliyetler. Çeviren Feryal Orhon. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi No:1, 1970. s.73

Benzer şekilde sabit ya da değişken maliyetlerde de değişimler görülebilir. Şekil 3.5 sabit maliyetlerdeki 200 dolarlık düşme hariç Şekil 3.4'ün benzeridir. Bu grafikten görülebileceği gibi başabaş noktası oldukça düşmüştür. Şekil 3.4'teki 4.000 birime göre, yaklaşık 1.200 birime düşmüştür. Ayrıca Şekil 3.5'te, toplam maliyet doğrusunun yeniden çizilmesine neden olan, yeni bir değişken maliyet doğrusu ilave edilmiştir.

Başabaş grafiği bazı varsayımlara dayanır, bu varsayımlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

- i. Değişken maliyetler, tam anlamıyla değişken ve sabit bir oranda artıyor varsayılır. Bu varsayımın her zaman, özellikle çok düşük ve çok yüksek işlem hacimlerinde doğru olması gerekmez.
- ii. Sabit maliyetlerin, faaliyetlerin her düzeyinde sabit kaldığı varsayılır.
- iii. Satış fiyatının, çıktı düzeyi ne olursa olsun hep aynı kalacağı varsayılır.
- iv. Yalnızca tek bir ürün söz konusudur. Birden fazla ürün varsa satış karışımı sabit varsayılır.

Direkt maliyetleme yaklaşımı ile sabit maliyetlerin ayrı tutulması sayesinde, kâr ve sabit maliyetlere katkı kadar, maliyet-hacim-kar ilişkilerinin etkileri de kolayca görülebilir. Bununla birlikte, sabit maliyetlerin ayrı tutulmaları ve ürün maliyetine katılmamaları, fiyatlamada bu maliyet kaleminin gözden kaçırılması tehlikesini yaratır. Sabit maliyetlerin de gelirlerle karşılanması gerekir. Fiyatlar saptanırken, direkt maliyetler sabit maliyetleri karşılamaya yetecek bir yüzde ile çarpılmalıdır.

Sabit maliyetlerin ayrı tutulması ve direkt maliyetlere tek bir yüzdenin uygulanması her hizmetteki sabit ve değişken maliyetler arasındaki ilişkinin hep aynı olduğu varsayımına dayanır. Böyle bir varsayım gerçekte doğru olmadığından, bazı hizmetler normalden yüksek fiyatlandırılır ve diğer hizmetlerin açığını kapatabilir¹⁰⁵.

3.4.5 Tam Maliyetleme

Üretilen mal veya hizmetlere bütün sabit ve değişken maliyetlerden pay verilmesi, tam maliyetleme olarak adlandırılmaktadır. Maliyet merkezi ile ilişkilendirilebilen bütün maliyetleri hesaba katar. Sabit ya da değişken maliyetler eğer direkt maliyetler ise doğrudan maliyet merkezine yüklenir. Eğer endirekt maliyetlerse maliyet merkezine genellikle faaliyet hacmi esas alınarak pay verilmek suretiyle yüklenir. Faaliyetin toplam maliyetini yansıtır.

Direkt maliyetlemenin tam tersi bir anlama sahiptir. Bazen “Emilmiş Tam Maliyetleme” olarak da adlandırılır ya da “Fiili Maliyet” ve “Gerçek Maliyet” anlamında da kullanılır. Bu yöntem en yüksek maliyeti yansıtır ve planlama, kontrol, fiyatlama amaçlarıyla kullanılır¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Walker, a.g.e., s.71-73

¹⁰⁶ Tunay ve Diğerleri, a.g.e., s.16

Bazı maliyetlerin belirli bir hizmet veya ürün itibariyle diğerlerine göre daha kolay izlenebilmesine rağmen, bütün maliyetler eşit önemdedir. Her ürünün fiyatı uzun dönemde yalnızca değişken maliyetleri kapsamakla kalmayıp, sabit maliyetlerin de makul bir bölümünü karşılayıp, ayrıca yatırılan sermayeye de yeterli bir kâr payı bırakmalıdır. Bu amaca erişen en iyi yol, ürün maliyetine sabit maliyetlerin de katılmasıdır.

Faaliyet Maliyetleri: Büyük bankalarda maliyetler, homojen olan birimler, fonksiyonlar veya alanlar, yani diğerinden açıkça ayrılabilen faaliyet, fonksiyon ya da işlemle uğraşan merkezler itibariyle toplanabilir. Maliyet merkezi departmanının bizzat kendisi, departman içerisindeki bir bölüm ya da maliyetleri bilinmesi istenen herhangi bir örgütsel birim olabilir.

Departmantal giderlerin ayrıştırılması, gerek banka yöneticilerinin gerekse departman yöneticilerinin faaliyet maliyetlerini hem daha iyi anlamalarını, hem de maliyetleri kaynaklarında kontrol etmelerini sağlar. Raporlama amaçları açısından, departman yöneticilerini kendi faaliyetlerinden sorumlu tutabilmek için kendilerinin denetleyebileceği ve denetleyemeyeceği maliyetleri birbirinden ayırmak gerekir. Burada denetlenebilir maliyet ile izlenebilir maliyet arasındaki farklılığa dikkat etmek gerekir. Maliyet merkezi itibariyle izlenebilen maliyet, departman yöneticisi tarafından kontrol edilsin ya da edilmesin o departmana yüklenir. Bu ayrımı yapmak, departmanın toplam faaliyet maliyetini doğru olarak yansıtmak bakımından gereklidir. Gerçekte departman yöneticileri astlarının nitelikleri ya da sayısı, uzmanlık alanları ve benzeri etmenler yardımıyla tüm maliyetlerini bir dereceye kadar etkileyebilirler.

Hizmet Departmanları: Yardımcı hizmet departmanları, esas faaliyet departmanlarının başarılarını kolaylaştırmak ve sağlamak üzere kurulmuşlardır. Bu hizmet departmanlarının maliyetleri çeşitli esas faaliyet departmanlarına, bazı hallerde de diğer yardımcı hizmet departmanlarına dağıtılır. Hizmet departmanlarından yararlanan departmana, yararlandığı hizmet birimi başına standart bir oranda maliyet yükleniyorsa çok daha mükemmel bir maliyet kontrolü sağlanır.

Banka Genel Maliyetleri: Bu tip maliyetler genellikle bankanın en üst kademesince yapılmış taahhütler sonucu doğar. Bu maliyetlerle faaliyet departmanları arasındaki neden-sonuç ilişkisi sözkonusu olsa bile, bu ilişki çok zayıftır. Bu tür kurumsal maliyetler departmanlar arasında çalışanların sayısı, tahakkuk eden işgücü maliyetleri, toplam gelir, faiz hariç toplam gider gibi ölçüler esas alınarak dağıtılır.

Tam maliyetlemedeki esas güçlük Shillinglaw'un "Maliyetlerin Bölünmezliği" olarak tanımladığı konudan kaynaklanmaktadır. Maliyetlerin çoğuna çeşitli büyüklüklerdeki paketler halinde katlanılmak zorundadır.

Dönemin toplam maliyetini tahminlemenin yanısıra gelecek dönemin tam maliyetini de tahminlemede, belli bir faaliyet düzeyinin ya da çıktı hacminin gerçekleşeceği varsayılır. Birim maliyet, toplam maliyetin bu varsayılan çıktı hacmine bölünmesi sonucunda elde edilecek değerin altında ya da üstünde kalırsa, toplam maliyetin emilmemiş ya da fazla emilmiş olduğundan söz edilir¹⁰⁷.

3.4.6 Farklılaşan Maliyetleme

Farklılaşan maliyetler faaliyetlerdeki değişme sonucu toplam maliyetlerdeki veya belirli bir maliyet kalemindeki artış veya azalışlardır. Alternatif davranış şekillerinden kaynaklanan toplam maliyetlerdeki değişimleri yansıtır. Çoğu durumda farklılaşan maliyet değişken maliyet olmakla birlikte; amaçlara ulaşmak için teçhizat ya da tesis ilave etmek gerektiğinde sabit maliyetleri de içerebilir.

Farklılaşan maliyet kavramı, kısa vadeli taktik kararları için uygun ve yardımcı bir kavramdır. Atıl kapasitenin alternatif kullanımlarının değerlendirilmesinde dolayısıyla sabit maliyetlerin kurtarılmasında yönetimin geniş ölçüde başvurduğu bir kavramdır. Farklılaşan maliyetin tam tersi "Batmış Maliyet"tir.

Mevcut olarak değerlendirilemediği takdirde kullanılmayarak atıl kalacak personelin, teçhizatın ya da tesislerin kullanımından doğan, farklılaşan maliyetiyle getirisi arasında kalan her bir para birimi, sabit maliyetlerin karşılanmasına veya kârların artmasına neden olur. Yönetimin karar vermek zorunda olduğu pek çok durumda sözkonusu farklılaşan maliyetler yalnızca kârlarla ilgili maliyetlerdir.

Bir faaliyetin farklılaşan maliyeti çıkarılırken, çok belirgin olmayan maliyet kalemleri nedeniyle gözden kaçırılması mümkündür. Farklılaşan maliyet kavramı kullanılmayan veya atıl olan kapasitenin kullanımına dayalıdır, kısa dönem kârlarına katkıda bulunabilir. Bu kavram için kullanılmamış kapasite kavramı uygun olmakla birlikte, iş hacminin normal büyümesi esnasında, kapasitenin kullanılmayan kısımları da yavaş yavaş kullanılmaya başlar ve en sonunda hiç atıl kapasite kalmaz.

¹⁰⁷ Walker, a.g.e., s.74-77

Bir banka yaşamak istiyorsa, sonuçta tüm maliyetlerini elde ettiği gelirle karşılamak zorundadır. Eğer bazı hizmetlerin fiyatları, yalnızca bu hizmetlere maledilebilen farklılaşan maliyetleri karşılıyorsa, diğer hizmetlerden sağlanan gelirlerin, bankanın arta kalan diğer bütün maliyetlerini karşılamaya yetecek kadar olması gerekir.

Normal olarak farklılaşan maliyetleme, faaliyetlerin başarısındaki çeşitli yöntemlerin değerlemesinde, bir hizmetin sürdürülmesi ya da sona erdirilmesi kararlarında ve benzeri alternatif davranışlara ilişkin seçimlerde kullanılmalıdır. Fiyatlamadaki kullanımı ise kısa vadeli projelerle ve bir kerelik işlerle sınırlandırılmalıdır¹⁰⁸.

3.4.7 Çok Fonlamalı Havuz Yaklaşımı

Çok fonlamalı havuz yaklaşımı, faiz duyarlılığı ve likidite karakteristiklerini taşıyan kaynaklar ve kullandırmalar arasında eşleşme yapılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda Merkez Bankası, bir kredinin fiyatlaması ve belirli krediler için belirli kategorilerde fonların verilmesini sağlayabilir. Örneğin, Merkez Bankası'nın aktif-pasif yönetim politikası ile; kısa dönemli fonlar, spesifik olarak para piyasaları araçlarının satın alınmasında ya da değişken oranlı ticari kredilerin finanse edilmesinde kullanılabilir. Sonuç olarak, banka tarafından alınan devlet fonları bu aktiflerin finansmanında kullanılabilir.

Çok havuzlu transfer fiyatlarının hesaplanması oldukça karmaşık bir süreç olmakla birlikte, Arahoo ve Friedman bu sistemin avantajlarını gösteren bir yaklaşımı ortaya atmışlardır. Bu yaklaşımların dayanağını, kaynaklar ve kullandırmaların genel özelliklerine göre sınıflandırılması oluşturulmaktadır. Bu sınıflandırmaların belirlenmesinde zamanlama ve bankanın aktif-pasif yönetimindeki planlama dönemleri önemlidir. Toplamda herhangi bir havuzun dengede olması çok zor olduğu için, herhangi bir dengesizliğin maliyeti, her havuzdaki kaynağın toplam faiz ve işletme maliyetlerine dayanan ağırlıklı ortalama transfer oranından hesaplanmaktadır.

3.4.8 Fonların İçeriklerinin Değiştirilmesi

Çeşitli sebeplerle banka, mevcut fonların bileşimini değiştirmeye ihtiyaç duyabilmektedir. Sözü geçen nedenler arasında, fon kaynakları ile ilgili kısıtlamalar ve yükümlülüklerin değişmesi (mevduat munzam karşılıkları ve disponibiliteler oranlarındaki değişiklikler gibi),

¹⁰⁸ Walker, a.g.e., s.78-80

enflasyon oranının değişmesi, fonların daha önce sağlandığı kaynakların maliyetinin değişmesi ve bankanın ihtiyaçlarındaki farklılaşmalar olarak sıralanabilir.

Bu sebeplerle banka fonlarının içeriklerinin değiştirilmesi temel olarak zkaynak ve borç kompozisyonundaki ve bunların unsurlarındaki değişim olarak belirtilebilir. Bazı hallerde bankanın toplam borçlarında ve özsermayesinde herhangi bir artış ya da azalış olmadan bu ana kaynakların içerikleri değiştirilerek yeni bir kaynak kompozisyonu oluşturulması olanaklıdır.

Kaynakların içeriklerinde yapılan değişiklikler öncelikle, fonların marjinal maliyeti üzerinde etkili olmaktadır¹⁰⁹. Bütün mevduat kabul eden kuruluşlar faiz bazında çalışan hesaplar aabilmelerine karşılık; hesaplar arasında değişim yapılmasının banka fonlarının maliyetini etkilemesi ulusal bankacılıkta tamamen rekabete bağlı bulunmaktadır. Rekabetin yoğun olduğu zamanlarda bankalar, yüksek miktarda mevduat toplamaya ve iş hacmi yüksek ve hareketli mevduat sahiplerini kendilerine çekmeye çalışırlar. Bu da fonların maliyetinde önemli bir artışa neden olmaktadır.

Banka fonlarının içeriklerinin değiştirilmesi sonucunda oluşan fon maliyetinin, önceki durumdaki fon maliyetinden düşük olması durumunda, banka fonlarının kompozisyonunda değişiklik yapılmalıdır. Banka, ancak bu şartlar altında kârlı ıkabilecektir¹¹⁰.

¹⁰⁹ Aras, a.g.e., s.91-95

¹¹⁰ Aras, a.g.e., s.96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KREDİLERİN FİYATLANDIRILMASI

Buraya kadar ticari bankalarda kredilerle ilgili genel bilgi verilmiş ve kredi maliyetinin hesaplanması konusu ele alınmıştır. Bir kredi ürününün fiyatlanmasında en önemli etken maliyet olmakla birlikte, maliyet kredi fiyatını belirleyen tek etken değildir. Günümüzde maliyetlere belli bir kâr payının eklenmesi yöntemi ile fiyatın belirlenmesi yeterli olmamakta, fiyatlamada diğer birçok etkenin de dikkate alınması gerekmektedir.

Aktiflerinin büyük bölümünü oluşturan krediler, aynı zamanda bankalar için büyük bir gelir kaynağıdır. Bu nedenle bankaların fiyatlandırma stratejilerini maksimum getiri sağlayacak şekilde belirlemeleri gerekmektedir. Bu strateji doğrultusunda kullanılan kredinin, hem kredinin verilebilmesi için toplanan fonların maliyetini karşılaması, hem de belli bir oranda kâr elde etmesi gerekmektedir. Ayrıca strateji belirlenirken, bankanın piyasadaki diğer bankalar karşısında rekabet gücünü koruyabilmesi amacıyla, rakip bankaların fiyatlandırma politikaları yakından takip edilerek, rekabetten kaynaklanan fiyat değişimleri dikkate alınmalıdır.

4.1 FİYATLAMA KAVRAMI

Krediler, bankalar için hem gelir, hem de giderlerin en önemli kalemini oluşturmaktadır. Bankaların kredi kârlılığını, yönetim giderleri ve fonlama maliyetlerine göre kredilerin ve diğer hizmetlerin fiyatlandırılması belirler¹¹¹. Bankaların kâr artışları büyük oranda kredileri nasıl fiyatladığına ve kredilerle ilgili hizmetlerin maliyetinin, fon ve faaliyet maliyetinin üzerinde olup olmadığına bağlıdır. Gelirin en büyük kaynağı olan kredi fiyatları bankanın kârlılığında büyük bir öneme sahiptir. Krediler bankacılıkta merkezi bir faaliyet ve bankanın önemli müşterileriyle arasında önemli bir unsur olduğu için, kredi fiyatlaması maliyet ve gelir arasında önemli bir role sahiptir¹¹².

Verimli bir kredi anlaşması bankaların iki farklı türdeki maliyetini karşılamalıdır. Öncelikle kredi faizi, borç verilen paranın zaman değerini karşılamalıdır. Paranın zaman değeri (borcun

¹¹¹ Berk, a.g.e., s.135

¹¹² Hempel, Simonson, a.g.e., s.228-229

saf faiz oranı) genellikle borç faizinin en büyük parçasıdır ve geriye dönük olarak kolay hesaplanır. Hazine bonosunun geçerli faiz oranı ise, paranın risksiz zaman değerini verir¹¹³. Temel faiz oranı (base rate) genellikle, büyük bankaların birinci derecedeki riskli kredilere uyguladığı faiz oranıdır. Bankalar temel faiz oranını, kredi koşullarını kolaylaştırmada ve zorlaştırmada bir araç olarak kullanmaktadırlar. Ancak bazen temel faiz oranı belirlemeleri, kısa dönemli açık piyasa faizleriyle yeterince uyumlu olamamaktadır¹¹⁴.

Son yıllarda para piyasalarında faiz oranlarının sürekli büyük dalgalanmalar göstermesi, bankalara kredi faiz oranlarını bu dalgalanmaya göre ayarlama zorunluluğu getirmiştir. Piyasa faiz oranları değiştiğinde, oranlar ve bankaların kredileri fonlama maliyetleri de buna paralel olarak artmaktadır. Bu nedenle bankalar, kredi faizlerini para piyasası dalgalanmalarına göre ayarlamayı tercih etmektedir.

Dünya para piyasalarında kısaca LIBOR olarak adlandırılan Londra Bankalararası Faiz Oranı, özellikle büyük ölçekli kredilerde çok sık olarak kullanılmaktadır. Avrupa'da birçok kısa vadeli kredide LIBOR temel alınmaktadır. Amerika ve diğer dünya bankalarında Avrupa para piyasalarına ulaşabilme imkanı sonucunda LIBOR, günümüzde en yaygın olarak temel oran haline gelmiştir.

Kredilerin fiyatlandırılmasında öncelikle önem taşıyan, bankanın sağladığı fonların maliyetidir ve bankanın bu fonların ne kadarını kredi olarak vermek istediğinde olduğudur. Kredilerin fiyatlamasında genel yaklaşım fiyatın riske göre belirlenmesidir. Bu durum fiyatlama sürecinde kredilerin fiyatlamasını etkileyen bütün faktörlerin dikkatle incelenmesini gerektirmektedir¹¹⁵.

Kredi fiyatlaması yapılırken Devlet İç Borçlanma Senetlerine uygulanan faiz oranlarının dikkate alınması da bir diğer yöntemdir. Devlet borçlanmasının sağladığı kaynağın belirgin bir şekilde azalması durumunda; kendi kredilerini fiyatlarken hazine bonolarının faiz oranlarını dikkate alan finansal kuruluşların, hazine bonolarının faiz oranlarındaki değişimlerden olumsuz etkilenmesi sözkonusu olabilmektedir. Bu değişikliğe kendini hazırlamayan bankalar ve diğer finansal kuruluşlar gelirlerini riske atmış olmaktadır.

Bu yöntemin kullanılmasının nedeni hazine gelirlerinin diğer piyasa faiz oranlarıyla uyumlu olarak değiştiği varsayımdır. Fakat, hükümetin bono sayısını azaltması ve önemli bir kısmını

¹¹³ Aras, a.g.e., s.71

¹¹⁴ Hempel, Simonson, a.g.e., s.229

¹¹⁵ Aras, a.g.e., s.71-72

geri alması gibi durumlarda, hazine bonolarının faiz oranı piyasa oranının altında seyretmektedir. Zira artık, 5 yıllık hazine tahvilleri ticari krediler için uygun fiyat ölçeği olma özelliklerini kaybetmişlerdir.

Ticari bankacılıkta anaparanın büyük bir kısmı vadesi geldiğinde peşin olarak ödenmektedir. Bankaların kendi yeniden değerlendirme mekanizmalarına göre bir indeks belirleyerek kullandıkları krediler de sözkonusu olmaktadır. Ancak ticari müşterilerin alışık olmadıkları ve tanımadıkları bu indeksin benimsenmesinde, müşteri kabulü çok önemli bir unsurdur.

Yeniden fiyat değerlendirme sisteminin oturtulması amacıyla, tüm yeniden değerlendirme aralıklarının bir yıla indirilmesi; ya da borçlu hazine indeksini kullanmakta ısrar ederse, kredi sözleşmesinde bu belirtilerek, bir derece güvenlik sağlanması gibi uygulamalara yer verilebilir. Ancak hazine indeksiyle pazar oranları arasında uyumsuzluk olma ihtimali her zaman gözönünde bulundurulmalıdır¹¹⁶.

Günümüz bankacılığında kredi faizlerini daha çok, açık piyasa işlemlerinde oluşan oranlar belirler. Bu bankacılık piyasalarının uluslararası nitelik kazanması ile pay senedi ve finansman bonolarının daha fazla kullanılmaya başlanmasının bir sonucudur¹¹⁷.

Kredilendirilen işletmenin ödeyeceği fiyat, faiz, komisyon ve diğer gider unsurlarından oluşmaktadır. Faiz gelirleri dışında bankaların en önemli gelir kaynakları hizmet gelirleridir. Kendi adına değerli kağıt, döviz ve kıymetli metal alım satımı da diğer ticari faaliyet gelirleridir. Hizmet işlemleri iç ve dış ticaret finansmanı ve taşınır değer işlemlerine aracılık sonucu sağlanmaktadır. Bu gelir kaynakları kredi fiyatını belirlemede önemli unsurlardır.

Ucuz faiz politikasının temel nedeni, işletmelerin üretim maliyetlerini düşürmek, böylece firmaların dış pazarlardaki rekabet gücünü arttırmaktır. Bunun yanı sıra enflasyonist baskılarla mücadelede düşük faiz politikasının etkili olduğu belirtilmektedir. Kredi arzının talebi karşılayacak düzeyde olmaması, oldukça büyük bir gayri resmi piyasanın oluşması ve bankaların sabit tutulan faizlere yüksek bir komisyon oranı eklemeleri, düşük faiz politikasının beklenen sonucunu vermesini önlemektedir. Sonuca bireysel bankalar açısından bakıldığında, faiz geliri kredi kurumu için önemli bir kaynaktır.

¹¹⁶ George K. Darling, "Finding A New Loan Pricing Index Easier Said Than Done", *American Banker*, Volume:165, Issue: 149 (Nisan 2000), s.13

¹¹⁷ Berk, a.g.e., s.135

Kredi görüşmelerinin yürütülmesi için, firmanın ödemeye hazır olduğu en yüksek faiz düzeyi önemlidir. Kredi isteklisi yatırım finansmanından vazgeçmek istemiyorsa, daha iyi sonuca götüren en düşük faiz oranı üzerinden para bulmayı araştıracaktır. Kredi talebinin düşük olduğu durumlarda alternatif sermaye kullanımı daha olumsuz sonuçlara yönelteceğinden, bankalarca hesaplanan asgari fiyat sabit kalmaz. Özellikle bankanın teknik-örgütsel ve likidite-finansal alanlarında boş kapasite bulunması durumunda maliyetler daha da önem kazanır. Kredi maliyetini etkileyecek olan çıkarların korunması pazar fiyatlarını etkileyeceği gibi kredi arzını ve kredi kullanımını da belirlemektedir¹¹⁸.

Kredi faiz oranları kredi arz ve talebine bağlı olmasına rağmen, bu koşullarda faiz oranının alt sınırı belirleyen, kredinin maliyetidir. Bankaların belirleyeceği faiz oranları;

- i. Kredilendirilecek fonların elde edilme maliyetini,
- ii. Bankaların kredileri çeşitlendirerek müşterilerine sunmalarından kaynaklanan maliyetleri,
- iii. Zamanla belli oranda kredi kayıpları olabileceğinden, bu kredilerin geri ödenmemesinden kaynaklanan maliyetleri,
- iv. Belli bir oranda kâr marjını karşılamalıdır.

Kredilerin ve buna bağlı olarak kredi faizlerinin çeşitliliğinin artması, 2. ve 3. maddelerdeki maliyet risklerini azaltmaya yönelik yapılmaktadır. Bankalar genellikle düşük maliyetli fonları, kısa vadeli ve teminatsız krediler olarak kullandırmaktadırlar. Kredinin birim maliyetleri düşüken büyük tutarda kredi kullanırılıyorsa, daha az teminat istenebilir. Kredinin vadesi kısaldıkça ve kredi alanın sorumlulukları arttıkça, hem kredinin maliyeti hem de kredi kayıplarının oranı azalacaktır¹¹⁹.

4.2 KREDİ FİYATLAMA AMAÇLARI

Kredi fiyatını belirleme sürecinde banka, kendi pazarlama stratejilerini dikkate alan bir değerlendirme yapmalıdır. Sektördeki her bir ürün için, stratejik hedefler belirlemeli ve fiyatı bağımsız bir amaç olarak değil, bu hedeflere ulaşmada bir araç olarak görmelidir. Fiyatın sadece bir amaç olarak görülmesi, sektördeki stratejinin belirlenmesinde bir istikrarsızlık ve beklenen getiriye ulaşmada zorluk yaşanmasına neden olacaktır. Fiyatlama stratejisinin belirlenmesinden önce ulaşılması gereken hedefler şunlardır:

¹¹⁸ Berk, a.g.e., s.136-137

¹¹⁹ Crosse, Hempel, a.g.e., s.195-196

4.2.1 Kâr Maksimizasyonu

Birçok banka, mevcut kârını maksimize edecek bir fiyat belirleme yolunu tercih eder. Bu maliyetlerin ve uzun dönemli değişimlerin belirsiz olduğu dönemlerde bile, piyasanın katlanabileceği en yüksek fiyatı, yani kredi faizini belirlemek şeklinde olmaktadır¹²⁰. Örneğin, bankalar güçlü veya piyasaya yeni giren rakipler olmadıkça, yüksek hesap bakiyesine sahip iyi müşterilerine düşük faizli kredi kullandırmada isteksiz davranırlar. Bu anlayışa sahip bankalar, güçlü müşterilerinin gözünde kötü hizmet veren banka olarak yer alacaktır ve piyasaya giren rakipler karşısında tercih edilme ihtimalleri azalacaktır. Bankanın fon maliyetlerinde büyük artışlar oluşacak ve piyasadaki kredi portföyünü koruması güçleşecektir. Bu nedenle bankalar kâr maksimizasyonu hedefine ulaşmak amacıyla, iyi müşterilerini kaybetmelerine neden olacak bir fiyat belirleme arayışına girmemelidirler.

4.2.2 Ürün Kalitesinde Liderlik

Kimi zaman bankalar belli bir kredi ürününde piyasanın lideri olma hedefini benimserler. Bu amaçla bazı ürünlerini geliştirme ve tanıtmaya çabalarına ağırlık verebilirler. Bu da müşterilerin bazı kredileri kullanabilmek için daha yüksek faiz ödemeye razı olması anlamına gelir. Eğer bankanın kredi ürününün değerine göre fiyat yüksek belirlenirse, kredili müşteriler diğer ürünlere ya da bankalara yönelecektir.

4.2.3 Kapasite Sürekliliği

Birçok ülkede bankalar, bankacılık sektöründe ortaya çıkan yeni dağıtım kanallarının, özellikle maliyet yapılarında ve fiyatlandırma hizmetlerinde meydana getireceği olumlu etkiyi şubelerindeki kredi hacmini arttırmak amacıyla kullanamamalarından dolayı zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bazı durumlarda kredi analizinin doğru bir şekilde yapılamaması nedeniyle, fiyatlama sonucunda bazı marjinal maliyetlerin karşılanamadığı görülmektedir. Bu genellikle piyasaların serbestleşmesi sonucunda piyasaya yeni giren diğer finans kurumlarıyla, bankalar arasındaki rekabet dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Rekabet, daha az personel çalışması ve teknoloji harcamalarının daha düşük olması gibi nedenlerle, bu tür

¹²⁰ Derek F. Channon, *Bank Strategic Management and Marketing*, Great Britain: John Wiley and Sons, 1986, s.143

organizasyonlarda maliyetlerin ve dolayısıyla fiyatların daha düşük olmasından kaynaklanmaktadır¹²¹.

4.3 KREDİ FİYATLAMA SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Kredi fiyatlama süreci; banka müşterilerinin kredi taleplerinin değerlendirilmesi sonucunda, kredinin maliyetini etkileyen bütün faktörleri dikkate alarak, belirli fiyatlama kriterleri ve yöntemleri doğrultusunda, kredinin gerçek fiyatının hesaplanmasını kapsamaktadır. Bu amaçla fiyatlamayı etkileyen faktörler dikkate alınarak banka ve müşteri ilişkilerine göre fonların alternatif alanlarda kullanım olanaklarının değerlendirilmesi gereklidir.

Kredilerin fiyatlamasını etkileyen çok çeşitli ve farklı önemlere sahip faktörler mevcuttur. Bunlar bankadan bankaya değişebilmektedir. Bankalar tarafından çoğunlukla uluslararası para piyasasındaki hareketlere göre belirlenen faiz oranı esas alınmakla birlikte, günümüzde kredilerin gerçek fiyatının belirlenebilmesi için fiyatlandırmada dikkate alınması gereken bu faktörlere önem verilmelidirler¹²². Söz konusu faktörler aşağıda belirtilmiştir.

4.3.1 Banka Hedefleri ve Alternatif Yatırım Alanları

Bir kredi fiyatlama politikası belirlenirken öncelikle bakılması gereken unsurlardan birisi bankanın hedefleridir. Kredi fiyatlaması aynı zamanda bankanın tüm kredi politikası çerçevesinde dikkate almak zorunda olduğu bir uygulamadır. Bankanın amacı likidite ve düşük risk düzeyi altında yüksek kârlar elde etmektir. Varlıklar üzerinden sağlanan getiri, varlıkların beklenen kazançlarıdır. Bankalar likidite, risk ve getiri arasında optimal dengeyi sağlamaya çalışmaktadır.

Bankanın gelir getiren iki temel yatırım alanından birisi, krediler ve hizmet gelirleri, diğeri ise menkul kıymet yatırımlarıdır. Bankaların kredi dışı yatırımlara yönelmesinin çeşitli nedenleri olabilir. Bankalar menkul kıymetlere yatırım yaparak daha az risk üstlenmeyi tercih edebilirler. Zira, hazine bonosu ve devlet tahviline yapılan yatırımlar hem daha az riskli, hem de daha az likit yatırımlardır. Oysa kredilerde risk oranı yatırımlara göre daha yüksek olduğu gibi, likiditeleri de türlerine göre değişmekle birlikte çok daha düşüktür.

¹²¹ Channon, a.g.e., s.144

¹²² Aras, a.g.e., s.73

Ticari bankalar tahvil ve hazine bonusu satarak aynı zamanda kredi olanaklarını genişletebilmektedirler. Varlıklarını çeşitlendirerek zarar etme riskini azaltmak isteyebilirler; müşterilerin büyük kredi taleplerini ya da mudilerin çekecekleri parayı karşılamak için vadeleri belirli aralıklarla düzenleyebilirler; zorunlu rezervlerin yetersiz kaldığı durumlarda pazarlanabilir menkul kıymetleri nakde dönüştürmek isteyebilirler. Hatta kredi talebi azaldığında veya rezerv fazlasını absorbe edemeyecek düzeyde kaldığında ticari bankalar yatırım yapmak zorunda kalabilirler.

Genel olarak bakıldığında yatırımların toplam banka varlıkları içerisindeki oranında meydana gelen değişiklikler, kredi taleplerindeki değişikliklerle açıklanabilmektedir. Kredi talebinin fazla olduğu ticari bankalar, diğerlerine göre menkul kıymetlere daha az yatırım yapmaktadır. Söz konusu alternatif yatırım alanlarıyla kredi fiyatları arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur. Para piyasası araçlarına yapılan yatırımlar; hazine bonusu ve devlet tahvili gibi araçlara yatırılan fonlar hem daha az riskli hem de likit yatırımlar olduğu için, aynı vadeye sahip olan kredilerin fiyatları genelde daha yüksek olmaktadır.

Bankanın fiyatlama hedefleri aynı zamanda, bankanın amaçlarına göre belirlenen alternatif yatırım araçları yanında rekabet koşullarından da büyük ölçüde etkilenmektedir. Kredilerde nihai fiyat belirleyen unsur pazar fiyatıdır. Bankanın piyasa fiyatını gözardı ederek bunun aşağısında bir fiyat belirlemesi rekabet gücünü kaybettirmesi nedeniyle olanaklı değildir¹²³.

Gelişen koşullarda, pek az sayıdaki banka rakiplerinin muhtemel etkilerini yok sayarak fiyat saptayabilir. Rekabet koşulları piyasadan piyasaya değişik olsa bile, hiçbir banka rekabetin etkisinden bağımsız değildir. Fiyatların saptanması sırasında, rakiplerin işletme maliyetlerinde ortaya çıkabilecek değişiklikler, rekabetin yıpratıcılığı ve fiyat değişiminin rakibi benzer bir uygulamaya yönelip yöneltmeyeceği hesaba katılmalıdır¹²⁴.

4.3.2 Bankaların Kaynak Maliyeti

Günümüzde bankalarda fonların maliyetlerinin hesaplanmasında başlıca iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlar “Ortalama (Paçal) Kaynak Maliyeti” ve “Marjinal Kaynak Maliyeti”dir.

Fonların ortalama maliyeti, mevcut fonlar için birim başına düşen borçlanma maliyeti olarak tanımlanmaktadır. Tüm fonlar için ortalama faiz maliyeti; toplam faiz giderlerinin toplam

¹²³ Aras, a.g.e., s.74-75

¹²⁴ Walker, a.g.e., s.129

pasiflere oranlanmasıyla bulunur. Ortalama maliyet hesaplamasına “Tarihsel Maliyet Yöntemi” adı da verilmektedir. Bu maliyet, faiz dışı maliyetler de eklenerek ortalama kaynak maliyeti bulunmaktadır. Ortalama Kaynak Maliyeti’nin, toplam kullanılabilir fon miktarına oranlanması da aktiflerden elde edilmesi gereken minimum faiz oranını vermektedir. Bankalar kullanılabilir fonlardan elde etmeleri gereken minimum faiz oranlarını, bir başka deyişle minimum kredi fiyatını saptadıktan sonra, bu oranın üzerine belirli bir kâr oranı koyarak, plasman yapmaya çalışmaktadırlar.

Birçok banka, ortalama kaynak ve plasman maliyetlerine göre, başka bir ifadeyle tarihsel maliyet yöntemine göre hesaplama yapmaktadır. Oysa bu yöntem, faiz oranlarının gelecekte düşmesi veya yükselmesi konusunda yol gösterici bir fikir vermemektedir. Örneğin, faiz oranlarının yükselmesi durumunda ortalama maliyet hesabıyla elde edilen oran, gerçek oranların altında kalacaktır. Oysa faiz oranlarının yükselmesi ile birlikte bankaya yeni giren fonlar, piyasadaki yüksek oranlardan sağlanırken, plasmanlar ortalama maliyetle yapıldığı için ortalama maliyetle hesaplanmış faiz geliri, faiz giderlerini karşılayamamaktadır.

Geleceğe yönelik oranların belirlenmesinde marjinal maliyet yönteminin kullanılması daha doğru olacaktır. Marjinal maliyet, kullanılabilir fonlardaki her bir birim artışın maliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bankaların havuzuna giren yeni fonların ağırlıklı marjinal maliyetleri, yeni girecek fonların maliyet tahmini olarak da kullanılabilecek bir veridir.

Faiz oranlarının yükselmesi bekleniyorsa bu, marjinal maliyetlerin yani bankaya yeni girecek fonların maliyetinin, ortalama maliyetlerin üzerine çıkacağını gösterir. Faiz oranlarında düşüş bekleniyorsa, marjinal maliyetler ortalama maliyetlerin altında kalacaktır. Buradan hareketle marjinal maliyetler fiyatlama kararlarında kullanılmaktadır. Eğer banka marjinal maliyetini hesaplayabiliyorsa, aktifini bu maliyetlerin üzerine bir kâr payı koyarak fiyatlayabilir.

Marjinal maliyetlerin hesaplanması, ortalama maliyetlere kıyasla daha zordur. Hesaplama faiz ve faiz dışı maliyetler gözönüne alınır. Hesaplamanın en önemli zorlukları; kullanılan faiz oranı tahminlerinin kapsadığı dönemdeki tüm verilerin eksiksiz saptanması ve tahminlerin sık sık yenilenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca faiz dışı giderlerin tahmin edilen dönem için tam olarak belirlenmesi de oldukça zordur¹²⁵.

¹²⁵ Sadi Uzunoglu, **Bankalarda Kaynak Maliyeti ve Kredi Fiyatlaması**, Finans Dünyası Dergisi, Temmuz 1997

4.3.3 Ticari Bankalarda Ortaya Çıkabilecek Riskler

Bankaların fon kaynak maliyetlerinin hesaplanması kadar, karşılaştıkları riskler de kredi fiyatının belirlenmesinde büyük bir öneme sahiptir. Kaynak toplarken anında maruz kalınacak maliyet kadar, gerçekleşmemiş fakat gerçekleşmesi olası riskler de gözönünde bulundurulmalıdır.

4.3.3.1 Likidite Riski

Aktif-Pasif yönetiminin en önemli riski olan likidite riski tasarruf sahibine mevduatını, kredi müşterisine de ihtiyacını giderecek nakdi sağlayamama riskidir. Banka yönetimi her an büyük miktarda mevduat çekilişi olabileceğini gözönünde bulundurmalı, elindeki likit kaynaklar yetersizse başka bir kaynaktan borç bulabilmelidir. Ancak ani likit gereksinimini karşılamak için bulunan fonların maliyeti her zaman düşük olmayabilir.

Nakit talebi, mevsimsel dalgalanmaların yanısıra faiz oranları, devletin ekonomi politikaları gibi beklenmeyen faktörlerden etkilenir. Ayrıca mevduatların da herhangi bir kriz söylentisinde ya da yüksek getirili yatırımların ortaya çıkması durumunda hızla çekilebileceği gözönünde bulundurulmalıdır. Böyle bir durumda nakit ihtiyacını yüksek maliyetli kaynaklarla sağlamak zorunda kalan bankalar, büyük bir likidite sorunu içine düşebilirler.

Likidite riskini ortadan kaldırmak amacıyla, faize duyarlı aktifler ile faize duyarlı pasifler sürekli karşılaştırılarak yapılan GAP (Aralık) analizi aracılığıyla, maliyet ve likidite analizi yapılmalıdır¹²⁶.

Aralık analizi yapılırken aktiflerin ağırlıklı getirisi ve pasiflerin ağırlıklı maliyeti ile faiz oranlarının değişmesiyle miktarında değişiklik oluşan faize duyarlı aktifler (FDA) ve faize duyarlı pasifler (FDP) dikkate alınmalıdır. FDP'nin miktarı, faiz oranlarındaki dalgalanma neticesinde, fonların bu durumdan nasıl etkileneceğini göstermekte ve likidite ihtiyacını belirlemektedir.

Gap Rasyosu = FDA / FDP

¹²⁶ Timothy W. Koch, Bank Management, 3rd Edition, The Dryden Press, 1995, s.125-126

Rasyonun hesaplanması sonucunda çıkan rakam 1'den fazla ise, faize duyarlı aktifler daha fazla olduğundan, faiz oranındaki değişiklikler bankanın getirili aktiflerini daha çok etkileyecektir. Sonuç 1'den küçük ise, bankanın FDP'si daha fazladır ve faiz oranlarındaki değişikliklerden kaynak maliyeti – yani faiz gideri – daha çok etkilenecektir. Bu varsayıma göre, FDA veya FDP'lerin yeniden fiyatlanma vadesi de önemlidir. Rasyonun 1'e yakın çıkması durumunda, banka faiz değişikliklerine göre korunan bir durumda demektir.

Likit değerler genelde getirisi ya olmayan ya da çok düşük olan değerlerdir. Hem getirisi olmayan değerler bulundurmamak, hem de bu değerleri yüksek faizle borçlanarak bulmak, likidite krizini iyice ciddileştirecektir.

Likidite krizinin bankanın tamamını sarmaması ve bir yüksek maliyetli kaynak krizine dönmemesi için erken uyarı sistemi kurulmalıdır. Bankaların FDA ve FDP'yi birbiriyle karşılaştırarak vade transformasyonundan para kazandığı bir gerçektir. Ancak vade farklılık alt ve üst limitleri belirlenerek bu limitlerdeki aşım durumlarında bir kriz yaşanmasını beklemeden gereken önlemler alınmalıdır.

4.3.3.2 Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, bankacılığın en temel ve kaçınılmaz risklerinden biridir. Banka 100 TL mevduatı 1 ay için kabul edip, bu mevduatın kullanılabilir kısmıyla 3 ay vadeli kredi kullandırırsa, faiz oranı riskine maruz kalmış demektir. Bankalar yaptıkları en basit işlemler sonucunda dahi, vade uyumsuzlukları nedeniyle faiz riskiyle karşı karşıyadırlar.

Faiz oranı riskini belirleyen iki unsur vardır;

- i. Maliyetli pasif ve getirili aktif tutarı,
- ii. Pasif getirisi ve aktif maliyeti

Hesaplamalar sonucunda pasifin maliyeti aktifin getirisinden düşük çıktığı durumda her zaman kâr edildiği anlamına gelmemektedir. Miktar olarak maliyetli pasif, getirili aktiften büyük ise, getirili aktif faiz oranının

$$\frac{\text{Maliyetli Pasif}}{\text{Getirili Aktif}} \times \text{Kaynak Maliyeti}$$

oranından büyük olması gerekmektedir.

Faiz oranı riski, faiz ödenen ve faiz getirisi elde edilen bilanço kalemleri arasındaki ilişkiye bağlı olan risktir. Faiz oranlarının değişimiyle kaynakların maliyeti ve buna göre yapılacak kullanımların fiyatlanması değişecektir. Faiz marjı, hem büyüklük hem de oransal olarak büyük önem taşımaktadır. Büyüklük olarak;

Net Faiz Marjı (Kantitatif) = Toplam Faiz Geliri - Toplam Faiz Gideri

şeklinde ifade edilebilir. Oransal olarak ise;

$$\text{Net Faiz Marjı (Oransal)} = \frac{\text{Toplam Faiz Geliri}}{\text{Getirili Aktifler}} - \frac{\text{Toplam Faiz Gideri}}{\text{Getirili Aktifler}}$$

şeklinde ifade edilmektedir. Net faiz marjı ne kadar büyükse, bankanın karlılığı o kadar fazladır.

Bir bankanın faiz riskine maruz kalmadan faaliyet göstermesi imkansızdır. Zaten bankaların amacı da faiz riskini sıfıra indirmek değil, bu riski yönetmek ve faydalanmaktır¹²⁷.

4.3.3.3 Müşteri Riski

Müşteri dikkate alınarak kredi fiyatının saptanması, müşterinin talebi ile başlayan, müşterinin özelliklerinden, banka fonlarının maliyeti ve ekonomideki gelişmelere kadar bir dizi faktörden oluşur. Kredi fiyatları saptanırken kredi alanın karakteri (moralitesi), teşebbüs yeteneği ve müteşebbisin sermayesi gözönünde bulundurulmaktadır. Bankalar verdikleri krediyi faiziyle beraber tahsil edebilmeleri için; dürüst, girişim yeteneği olan, borç aldığı fonları verimli bir şekilde kullanarak belirli bir süre sonra ödeyebime isteğine sahip müşterileri tercih ederler.

Bankaların kredi kullandırırken, gözönünde bulundurdıkları en önemli ölçülerden biri de kredi müşterilerinin mali yapılarıdır. Herşeyden önce kredilendirme için, firmaların ve şahısların bir özvarlığa sahip olmaları gerekir. Özsermayenin işletmenin faaliyetlerini sürdürmesi için kaynak sağlaması ve firmanın alacakları için bir güvence teşkil etmesi gibi fonksiyonları vardır.

Mali durumun diğer bir göstergesi de kredi talep edenin, gelir yaratma kapasitesidir. Çünkü alınan kredinin, vadesinde faiziyle beraber ödenmesi için, kullanılan kredi veya diğer kaynakların yeterli bir gelir yaratması gerekir. Kredinin geri ödenmesi için, kredinin çok iyi ve verimli olarak kullanılması gerekir. Kredi kullananın daha fazla kaynak (fon) yaratması kapasitesi, işletmenin yeri, üretim kapasitesi, üretilen mal hizmetlerin üretim kalitesi, ürünlerin piyasada rekabet edebilme gücü, ticari ilişkiler, malların dağılımı, pazarlama yöntemleri, işletme personelinin becerileri gibi faktörlere bağlıdır.

¹²⁷ Kandıralı, a.g.e., s.104-108

Kredi talebinde bulunan firmaların geçmiş yıllarda gösterdikleri yüksek performans, firmanın çok iyi yönetildiği anlamına gelmez. Çünkü bazı dönemlerdeki ekonomik canlılık, yüksek enflasyon, firmaların yeterli düzeyde ve kalitede üretim yapamamaları gibi faktörler, firmanın olduğundan farklı gösterilmesine neden olabilir. Ekonominin büyüme hızının yavaşladığı dönemlerde kredi talebi ve fiyatı etkilenir. Büyüme hızı yavaşlarsa kredi talebi azalır; kredi talebi azalırsa kredi faizleri fazla yükselmez, aynı kalır veya düşer. Böyle bir dönemde kredi faizlerinin yükselmesinin nedeni, kaynak maliyetinde meydana gelen büyük artışlardır.

Örneğin 1991 yılında ekonominin büyüme hızının yavaşlaması ve Körfez Krizi dolayısıyla döviz fonlamalarının maliyetinin artması, TL'nin de T.C. Merkez Bankası'nın sıkı para politikası, kamu açıklarının iç borçlanma yolu ile kapatılması ve enflasyonun yükselmesi yurtiçinde temin edilen fonların da maliyetinin artmasına ve dolayısıyla kredilerin maliyetinin yükselmesine neden olmuştur.

Kredi fiyatlandırmasında dikkat edilecek hususlar:

- i. Kredi fiyatlandırma subjektif kriterlere göre değil, pazarın yapısına, niteliklerine, ihtiyaçlarının ortaya çıkardığı sonuçlara dayanır,
- ii. Kredi fiyatlandırmada insan davranışları esnektir, fakat müşteriye bu esnekliğin sınırı hissettirilir,
- iii. Kredilerin fiyatlandırma yapısı basitleştirilirse, karlılık ve diğer sonuçlar kolayca anlaşılır hale gelir¹²⁸.

4.3.3.3.1 Müşteri Kârlılık Analizi ve Kredinin Risk Derecesi

Müşterinin kârlılık analizi yapılırken, bankaya sağladığı verimi hesaplamak gerekmektedir. Brüt verimin hesaplanması; alınacak faiz, komisyon ve sağlanacak yan gelirler toplamının kullanılacak ortalama kredi tutarına bölünmesi yoluyla hesaplanabilir. Ayrıca sağlanacak brüt gelirden ödünç verilecek fonların bankaya maliyeti düşüldükten sonra bulunan rakamın, kullanılacak ortalama krediye bölünmesi yoluyla da net verim hesaplanabilir.

$$\frac{\text{Kâr}}{\text{Kredi Tutarı}} = \frac{\text{R} - \text{C} - \text{O}}{\text{L}}$$

R: Kredinin sağlayacağı faiz, komisyon ve yan gelirler

¹²⁸ Bektaş, a.g.e., s.75-77

C: Bankanın kredi için kullandığı kaynağın (fonun) maliyeti

O: Hizmetin yapılması için yapılan giderler

$$\frac{\text{Kâr}}{\text{Kullandırılan Net Fon Tutarı}} = \frac{R - C - O}{L - D} = \frac{R - O}{L - D} - \frac{C}{L - D}$$

L: Müşteriye kullandırılan ortalama kredi tutarı

D: Müşterinin bankada bulundurduğu ortalama mevduat tutarı

$$\frac{\text{Gayri Safi Kâr}}{\text{Kullandırılan Net Fon Tutarı}} = \frac{R - O}{L - D}$$

Bankalar, kredinin getirisi ile kaynak maliyetleri arasında, hizmet sunmak için yaptıkları giderleri de karşıladıktan sonra pozitif bir marj (spread) sağlamak durumundadırlar.

Ayrıca kredinin bankaya geri dönüp dönmeyeceği saptanmalı, kredinin nasıl geri ödenebileceği ve geri ödemelerin kesinlik derecesi analiz edilmelidir. Kredinin içerdiği risk belirlenirken; firmanın istediği kredinin yeterli olup olmadığı, firmanın bankadan gereksiniminin üstünde kredi talebinde bulunup bulunmadığı, kredi için öğörülen vadenin firmanın ödeme gücüne uygun düşüp düşmediği, geri ödeme planının gerçekçi olup olmadığı gibi konular da gözönünde bulundurulmalıdır.

Öznel olmakla beraber, risk sınıflandırılması yapılması, kredinin risk derecesinin kredi değerlendirme raporunda belirtilmesi de olanaklıdır. Krediler risk derecelerine göre dört gruba ayrılabilir:

En yüksek Kalite Riski (1. Sınıf): Bu gruba,

- i. Likiditesi yüksek, finansal yapısı sağlıklı, gelir düzeyi düzenli, güçlü yönetime sahip, pazar payı artan,
- ii. Nakit-mevduat, hazine bonusu, devlet tahvili, hazine kefaletine haiz bono, güçlü bir bankanın kontrgarantisi gibi güvenceler gösterebilen güvenilirliği yüksek firmalardır.

İyi Kalite (2. Sınıf):

- i. Birinci sınıftaki özelliklere sahip olmakla birlikte ekonomik koşullardaki değişimlerden daha fazla etkilenen, konjonktür duyarlılığı daha yüksek olan firmalardır.
- ii. Güvenceleri belli bir risk taşıyan, birinci sınıftaki kadar likit olmayan; borçluları ödeme gücü yüksek olan ticari senetler, özel kesimin çıkardığı pazarlanabilen menkul değerler,

satış kabiliyeti yüksek malları temsil eden kıymetli evrak, güçlü firmaların kefaleti v.b. güvenceler gösterebilen firmalardır.

Yeterli Derecede Kaliteli (3. Sınıf):

- i. Yeterli likiditeye sahip, finansal yapısı kabul edilebilir düzeyde olan, ancak geri ödeme olanağı, borç ödeme gücü tam güven vermeyen,
- ii. Gösterdikleri güvenceler senet, emtia, taşınmaz mal ipoteği olmakla beraber, güvencelerin paraya çevrilmesinde sorunlarla karşılaşılacak firmalardır.

Ortanın Altında Kaliteli (4. Sınıf):

- i. Likiditesi düşük, borçlanma oranları yüksek, gelirleri düzensiz, geri ödeme kaynakları güven vermeyen,
- ii. Gösterdikleri teminatlar yeterli emniyet marjı taşımayan, likiditesi düşük değerlerden oluşan,
- iii. Mali bilgileri noksan veya doğruluğu şüphe uyandıran, kredi istekleri sağlıklı ekonomik nedenlere dayanmayan firmalardır.

Bu tip risk ayırlama öznel bir ayırlama olmaktadır. Kredinin risk derecesi dikkate alındığında, kredinin bankaya yeterli bir verim sağlayıp sağlamadığı araştırılmalı, risk faktörü de dikkate alınarak kredi müşterisinin kârlılık analizi tekrar gözden geçirilmelidir.

Ayrıca kredi talebinin sektör, coğrafi bölgeler, tutar, firmanın nitelikleri ve diğer yönlerden bankanın planlarına, Bankalar Kanunu'na ve para otoritelerinin kararlarına uygun olup olmadığı da araştırılmalıdır¹²⁹.

Kredi talep edenlerin, bankaların izledikleri politikalar ve piyasadaki diğer yatırım araçları hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları nedeniyle, kredi piyasalarında bilgilerin aktarımı etkin bir şekilde gerçekleşmemektedir. Piyasadaki bilgi asimetrisinin riski arttıracığının farkında olan bankalar, gözlemlene ve takip etme faaliyetlerine ağırlık vermektedirler. Piyasanın gözlemlenmesi ve müşterilerin belirli aralıklarla istihbaratının yapılması bankaların, güvenilir sektör ve müşterileri belirleyerek riskten korunması şeklinde olmaktadır.

¹²⁹ Akgüç, a.g.e., s.244-246

Kredinin en az bir kez kullandırılmasından sonra ise bankalar, müşterinin riskini artırıcı herhangi bir faaliyette bulunup bulunmadığını ve bilanço dönemleri itibariyle mali durumunu inceleyerek, kredinin geri ödenebilirliğinde bir değişiklik olup olmadığını takip etmektedirler¹³⁰.

4.3.3.3.2 Müşterilerin Bankada Bulundurması Gereken En Düşük Mevduat / Kredi Limiti

Bazı kredi sözleşmelerinde bankalar, müşterinin bankada belli bir oranda vadesiz mevduat veya düşük faizli vadeli mevduat bulundurmasını şart koşabilirler. Banka nezdinde mevduat bulundurma zorunluluğunun temel nedeni, banka ile müşteri arasındaki kredi ilişkisinin devamlılığını ve mevduatın her iki taraf açısından da güvence olarak görülmesini sağlamaktır¹³¹.

Bir başka açıdan, en düşük mevduat / kredi limiti, müşterinin bir yıl içinde kullandığı kredinin ortalama tutarının belli bir miktarın üzerinde olmasını şart koşar. Bu tutar, müşterinin toplam kredi limitinin bir yüzdesi şeklinde ifade edilir. Uygulamada bu oran genellikle kredi limitinin % 10 – % 20'si arasında değişmektedir, en çok uygulanan limitin ise % 15'i olduğu görülmektedir.

Asgari mevduat bakiyesi koşulunun dayandığı mantık, müşterinin bankanın bilançosunda her iki tarafta da sürekli yer almasını sağlamaktır. Müşteriler her zaman mevduat hesaplarında belirli bir miktar para tutacaklardır. Doğal olarak bankalar, uzak bir ihtimal de olsa, kendilerinden kredi talep eden müşterilerinin bankalarından kullandıkları kredileri başka bir bankada mevduat olarak tutmalarını istemezler. Aynı zamanda bu yöntemle, bankaların geleneksel görevleri olan mevduat toplama fonksiyonlarını yerine getirmeleri de sağlanmaktadır. Ayrılacak bu fonlar bankanın krediden daha yüksek bir getiri sağlamasına neden olacağı gibi, zor durumlarda hem banka hem de müşteri için bir tampon görevi üstlenecektir.

Minimum mevduat bulundurma koşulu aynı zamanda, bankaya efektif bir getiri sağlamaktadır. Banka getirisinin artmasını bir örnekle açıklamak mümkündür. Kredinin maksimum limiti 100.000.000 TL olduğunu varsayarsak, müşteri 6 ay için bu limitin

¹³⁰ Frederic S. Mishkin, *The Economics of Money-Banking and Financial Markets*, 5th Edition, USA: Addison Wesley Longman Inc., 1998, s.244-246

¹³¹ Hempel, Simonson, a.g.e., s.230

tamamını kullanmak istemektedir. Yıllık faiz oranı % 60 ise kredinin 6 ay için borçlanana maliyeti 30.000.000 TL olacaktır. Banka kredi süresi boyunca borçluya mevduat koşulu uygularsa bu durumda, borçlanan sadece 80.000.000 TL'nin kullanımı için 30.000.000 TL ödeyecektir. Böylece anlaşma süresince ve borçlanan bu dönem içinde limiti kullanmazsa, borçlanan için efektif maliyet daha yüksek olacaktır.

Bankada mevduat bulundurma (en düşük mevduat / kredi limiti uygulaması), ilk bakışta müşteriyi çok olumsuz etkiler gibi görünmektedir. Ancak, kredilere uygulanan faiz oranı ile mevcut mevduat düzeyi arasında çok yakın bir ilişki bulunmakta ve bu müşterilere, kredi talep etmeleri halinde daha düşük bir faiz uygulanmaktadır¹³².

Bankalarda mevduat bulundurma zorunluluğu verimsiz bir fiyatlama yöntemi olarak eleştirilmektedir. Bunun nedeni, kredi alan firma açısından borçlanma maliyetlerini arttırmasıdır. Bankalarda ise elde edilen ek mevduatlar atıl kalmakta ve yapısı itibarıyla bankanın dönen varlıkları arasında yer alamamaktadır. Bu nedenlerle kredilendirme sonucunda elde edilmesi gereken maksimum faydayı azalttığı düşünülerek, mevduat bulundurma zorunluluğuna kredi anlaşmalarında fazla yer verilmemekte; onun yerini komisyonlar ve yüksek kredi faizleri almaktadır¹³³.

4.3.3.4 Kredi Riski

Kredi riski, bankanın kullandığı kredinin faiz ve anaparasının hiç veya vaktinde ödenmemesi riskidir. Bu risk, aktif kalitesi ile ters orantılıdır. Kaliteli aktif, bankanın bulduğu fonlarla sağlıklı yatırım yaptığıının, paranın geri döneceğinin ve karlılığının göstergesidir.

Türkiye’de yükümlülükler nedeniyle zaten yüksek olan fon maliyeti, kredi fiyatını yükseltmektedir. Yüksek faizle satılan kredinin geri dönüşünde de problem yaşanmasıyla, bankacılar daha tedbirli davranarak kredi fiyatını belirlerken bu riskin neden olduğu ek maliyet için kaynak maliyetine bir de kredi riski marjı eklemektedirler. Aktif kalitesini önemli ölçüde etkileyen batık kredilerin varlığı ek maliyet olduğu için, mevduata verilen faiz oranı ile krediden alınan faiz oranı arasındaki makas açılmaktadır. Böylece sağlıksız kredilerin yükü, sağlıklı kredilere yüklenmiş olmaktadır.

¹³² Aras, a.g.e., s.79-80

¹³³ Hempel, Simonson, a.g.e., s.230-231

4.3.3.5 Açık Pozisyon Riski

Bankaların aktif ve pasifleri içerisinde yabancı para kalemleri mevcuttur. Bankalar temin ettikleri TL ve döviz cinsinden fonlarını birebir TL ve döviz olarak kullanmak durumunda değildirler. Bilançoda durdukları sürece TL aktif ve pasiflerin değerlerinin değişmemesine karşın, döviz aktif ve pasiflerin değerleri her gün değişmektedir. Bir bankanın döviz borçları (pasif) döviz alacaklarından (aktif) fazla ise bankanın döviz bazında “Açık Pozisyonu” mevcut demektir.

Açık pozisyon bankaların kar-zarar yapıları üzerinde oldukça önemli sonuçlar doğurur. Yabancı para kaynakların TL bazında maliyeti mevcut TL faiz oranlarının altında ise TL, bankalar için daha değerli bir hale gelir. Bu durumda elindeki dövizleri TL’ye çevirerek değerlendirir. Ancak TL olarak kullanımdan sağlanan kazanç, fonların döviz olarak değerlendirilmesinde elde edilecek getiriden daha fazla olmalıdır.

Burada belirleyici olan kur riski oranıdır. Kur riski oranı döviz kullanımlarının döviz kaynaklarına bölünmesi ile bulunur. Açık pozisyon bankalar, dövizin TL karşısında değer kazanması durumunda zarar, tersi olduğu takdirde ise kâr ederler. Ancak bu noktada, bankaların devalüasyon beklentilerinde yanılgıları durumunda kâr beklentisi ile oluşturdukları açık pozisyon zarar etmeleri mümkündür. Bu nedenle bankalar döviz aktif ve pasiflerini oldukça dikkatli ve hassas bir dengeye oturtmak durumundadırlar. Bankalar döviz aktif ve pasifleri dengesini her döviz cinsi için ayrı ayrı oluşturmaktadır. Aksi halde bankaların kur değişimlerinden etkilenmesi kaçınılmaz bir durumdur.

Bunu bir örnekle açıklayacak olursak; bir bankanın aktifinde 20 DM ve pasifinde 10 USD’lik döviz mevduatı varsa o günkü kurlarla $1 \text{ DM} = 70.000 \text{ TL}$ ve $1 \text{ USD} = 140.000 \text{ TL}$ ise bu bankanın döviz cinsinden aktif ve pasif toplamı birbirine eşit ve 1.400.000 TL’dir. Ancak bir sonraki gün $1 \text{ DM} = 72.000 \text{ TL}$ ve aktif toplamı 1.440.000 TL, 1 USD’in 150.000 TL’na çıkmasıyla pasif toplamı 1.500.000 TL’na çıkmış, bankanın TL aktif-pasif dengesi bozulmuş, diğer bir deyişle bankanın 1.500.000 TL borcu, 1.440.000 TL alacağı olmuştur. Yani banka döviz kurlarının değişmesi nedeniyle aradaki fark kadar (60.000 TL) zarara uğramış olur.

Bankalar, döviz aktif ve pasif dengesizliği nedeniyle bir gecede milyarlarca lira zarara uğrayabilirler. Bu nedenle bankalar yasal düzenlemeler çerçevesinde açık pozisyon oluşturabilirler. Ancak pozisyon oluşturmada belirleyici olan kur riski oranı mevcut yasal düzenlemelere göre % 80 ile % 110 arasında değişebilir. Diğer bir deyişle bankalar döviz

kaynaklarının % 10 fazlasına ya da % 20 eksigine kadar açık pozisyon alabilirler. Bu sınırlama, kanun koyucu tarafından açık pozisyon riskini azaltmak amacıyla getirilmiştir.

Devalüasyonun düşük olması durumunda, bankalar açık pozisyon vererek kar elde edebilirler. Ancak diğer taraftan kurlarda faizlere göre çok yüksek artışlar gerçekleşirse bu kez bankalar açık pozisyonlarından ciddi zararlara uğrayabileceklerdir. Bu oldukça önemli ve taşınması tehlikeli bir risk olacaktır¹³⁴.

4.3.4 Kredinin Vadesinin Fiyatlamaya Etkileri

İşletmeler genellikle uzun süreli kredileri tercih etmektedirler. Bunun nedeni kredi süresinin kısa olmasının işletme üzerindeki olumsuz etkileridir. Kısa süreli kredi kullanımında kredi isteklisine bir finansman bağlantısı sağlamak, kredi kurumu için önemli bir sorumluluk getirmemektedir.

Özellikle borçlunun kredi değerliliğinin yetersiz olduğu ya da bankaların kredi kapasitelerinin çok sınırlı olduğu dönemlerde kısa süreli kredilerin ödenmesinde ek kaynak derlenememesi tehlikesi doğmaktadır. Kredi süresini uzatma ya da bir başka kurumdan yeni kredi alma olanağı bulunsa bile, bu durum diğer koşullar sabitken işletme gelirini azaltan ek harcamalara neden olmaktadır. Öte yandan işletmeler açısından uzun süreli bağlantının önemli sakıncası, gerçekte borçlunun hareket esnekliğini sınırlandırmasıdır. Diğer bir ifadeyle, kredi gereksinmesi azaldığında, kredi hacmi arzu edilen ölçüde azaltılamamakta, öyleki bir aşırı likidite ortaya çıkabilmektedir. İşletmenin alternatif yatırım alanlarına, sözgelimi taşınır değerlere yönelme zorunluluğu kârını azaltabilmektedir.

Kredi kurumlarının genellikle kısa kredi sürelerini tercih etmelerinin nedeni, sürenin artmasına paralel olarak kredinin geri ödeme riskinin büyümesi ile açıklanmaktadır. Bundan başka kredi kullanıcısının ödeme yükümlülüklerini yerine getirememesi durumunda, gelecekteki faiz ve taksit ödemelerinin süresi uzadıkça belirsizlik artmaktadır. Bu bakımdan kredi uzmanları kredilendirmede işletmenin aşamayacakları sınırlar koyarak, bankayı güvenceye almayı uygun görürler¹³⁵.

Uygulanacak faiz oranının sabit mi dalgalı mı olacağı da kredinin vadesine bağlı olarak değişmektedir. Genellikle uzun süreli kredilerde dalgalı faiz oranı, kısa dönemli olanlarda

¹³⁴ Kandıralı, a.g.e., s.108-112

¹³⁵ Berk, a.g.e., s.140-141

sabit faizli oran uygulandığı görülmektedir. Uygulanan faiz oranının sabit ya da dalgalı olması kredi süresinin yanında, aynı zamanda kredi talebinin kuvvetine de bağlıdır¹³⁶.

4.3.5 Geri Ödeme Koşullarının Fiyatlamaya Etkileri

Kredi fiyatının belirlenmesi banka ve işletme için aynı zamanda ödeme şekillerine de bağlıdır. Kredi süresi sonunda ödemenin bir kerede yapıldığı spot kredilerde, borçlu tüm dış kaynağı ödeme anına kadar talep edebilmektedir. Ancak geri ödeme süresince anapara taksitlerinin ödenmemesi, riski arttırmaktadır.

Boçlunun vadeden önce geri ödeme hakkı bulunduğunda kredi süresince kendisine daha uygun koşullarda ve düşük faizle ödünç veren bir başka kredi kurumunun olanaklarından yararlanması beklenir. İşletme açısından düşük faizin üstünlükleri, daha yüksek bir kredi tutarına olanak sağlaması ya da teminatlarda kolaylık sağlanmasıdır.

Özellikle yüksek ve sabit bir faiz oranının kararlaştırıldığı ya da uzun süreli dış kaynağa azalan gereksinimin kredi süresince engellenmediği zamanlarda işletme, gerektiğinde borcun şeklini değiştirerek ya da tutarını azaltarak, maliyetlerden tasarruf edebilir. Böylece diğer koşullar değişmedikçe işletmenin kendisini kredi kurumundan bağımsız kılması, iyileştirilmesine olanak sağlar.

Tersine sözleşme ile kararlaştırılan vadenin sona ermesinden önce verilen kredi tutarını geri isteme hakkı bankaya da verilebilir. Böyle bir koşulun yer almasının düşünülebilecek nedenleri; sabit faiz oranının artan bir pazar faiz oranına uyumu ya da işletmenin hizmetine sunulan kredi kaynağının azalmasıdır. İşletmenin kredi değerliliğinin kötüye gitmesi, uzun süreli olarak sunulan kredinin vaktinden önce geri istenmesine yol açmaktadır. Böyle bir sözleşme iptal hakkının, her kredi sözleşmesinin tamamlayıcı unsuru olduğu da belirtilmelidir¹³⁷.

4.4 KREDİ FİYATLAMA YÖNTEMLERİ

Kredi fiyatlandırması yapılırken, bankaların önceden belirlenen kriterleri vardır. Bunlar;

- i. Bankanın genel amaçları,
- ii. Hükümetin veya mali kesimle ilgili diğer resmi otoritelerin tepkileri veya uygulamaları

¹³⁶ Aras, a.g.e., s.82

¹³⁷ Berk, a.g.e., s. 141-142

- iii. Bankanın kısa vadeli pazar hedefi, özellikle kredi hacmi ve kâr hedefi,
- iv. Kredi müşterilerinin olumlu veya olumsuz tepkileri
- v. Kredi piyasasındaki rakip bankaların karşı tedbirleri ve kredi piyasasındaki genel rekabet atmosferidir¹³⁸.

Bankalar müşterinin durumu, bankanın kredi politikası, pazar payı, rakiplerin durumu ve diğer ekonomik gelişmelerin ışığında çeşitli fiyatlandırma metodları uygularlar. Ancak banka fiyatlama stratejisini belirlerken 3 temel unsuru öncelikle gözönünde bulundurmalıdır.

- i. **Talep:** Talep düzeyi, sektörün büyüklüğü ve fiyat elastikiyetinin bir fonksiyonudur. Firmaların oluşturduğu piyasa, bireylerin oluşturduğu piyasaya göre fiyat değişimlerine daha duyarlıdır. Değişik müşteri kitleleri de her zaman, belli bir grup müşteriye göre fiyat değişimlerinden daha çok etkilenir. Tüketicilerin kredi kullanma motivasyonlarını ortaya çıkarmak, fiyatlara karşı duyarlılığı azaltacaktır.
- ii. **Rakip Fiyatlar:** Kredi fiyatının belirlenmesinde, maliyetler bir fiyat tabanının belirlenmesine katkı yaparken; talep bir fiyat tavanı belirleyebilir. Ancak rakiplerin kredi fiyatları da, bu kredi için uygulanacak fiyat limitlerini etkileyecektir. Rakiplerin ürün kalitesi ve fiyatları, fiyat analizlerinde dikkate alınmalıdır.
- iii. **Maliyet Durumu:** Kredi maliyeti, stratejik nedenlerle zararına kredi kullandırımı yapılmadığı durumlarda, fiyat için taban oluşturur.

Bankalar bu üç temel kriter ışığında hareket ederek, çeşitli kredi fiyatlama yöntemlerini kullanmaktadırlar.

4.4.1 Maliyet Artı Kâr Fiyatlaması

Maliyet artı kâr fiyatlaması yönteminde, kredinin maliyetine standart bir kâr marjı eklenerek kredi fiyatının belirlenmesi sözkonusu olmaktadır. Ticarete oldukça yaygın olmasına karşın bu yöntem, birçok bankacılık hizmetinde maliyet unsurlarının hesaplanmasının zorluğu nedeniyle, bankalarda fazla kullanılmamaktadır. Ancak şubelerde, şubelerin birebir ticarete olan benzerliği ve şubeler arası oluşan rekabet nedeniyle, bu yöntem daha çok rastlanmaktadır. Bununla birlikte müşterilerin fiyat duyarlılığını ve rakiplerin fiyatlarını

¹³⁸ Bektaş, a.g.e., s.78-80

dikkate almayan bir yöntem, banka açısından en stratejik fiyatı belirlemeye yeterli olmayacaktır¹³⁹.

Maliyet artı kâr fiyatlama yönteminde banka tarafından kullanılan formül şöyledir;

$$\text{Hedef Getiri} = \text{Kredi Geliri} - \text{Elde Edilen Fonların Maliyeti}$$

Buradan formüldeki değerler kredi tutarına bölünür;

$$\frac{\text{Hedef Getiri}}{\text{Kredi Tutarı}} = \frac{\text{Kredi Geliri}}{\text{Kredi Tutarı}} - \frac{\text{Elde Edilen Fonların Maliyeti}}{\text{Kredi Tutarı}}$$

Formülde;

$$\frac{\text{Hedef Getiri}}{\text{Kredi Tutarı}} = \text{Kredi Kârlılık Oranı ya da Hedef Market-Up}$$

$$\frac{\text{Kredi Geliri}}{\text{Kredi Tutarı}} = \text{Kredi Faiz Oranı}$$

$$\frac{\text{Elde Edilen Fonlama Maliyeti}}{\text{Kredi Tutarı}} = \text{Elde edilen fonların marjinal maliyeti ya da maliyet oranı}$$

olarak ifade edilmektedir. Bunlardan kredi faiz oranını hesaplamak istersek bu durumda şu sonuç elde edilecektir;

$$\frac{\text{Hedef Getiri}}{\text{Kredi Tutarı}} = \frac{\text{Hedef Getiri}}{\text{Kredi Tutarı}} - \frac{\text{Elde Edilen Fonların Maliyeti}}{\text{Kredi Tutarı}}$$

$$\text{Kredi Faiz Oranı} = \text{Mark-up (Marj)} + \text{Fon Maliyeti}^{140}$$

Bu yöntemin uygulanabilmesi için gözönüne alınması gereken pek çok unsur vardır. Öncelikle maliyet verilerinin cari ve tahmini maliyet düzeylerini doğru olarak yansıtması gerekir. Ayrıca kredinin arzıyla ilgili bütün maliyet unsurları fiyata dahil edilmelidir¹⁴¹.

¹³⁹ Channon, a.g.e., s.151

¹⁴⁰ Aras, a.g.e., s.97-98

¹⁴¹ Tunay ve Diğerleri, a.g.e., s.73-74

Maliyet artı kâr fiyatlamasının en önemli avantajı, maliyet yapısının dikkate alınması ve bunun fiyatlama sürecini kolaylaştırmasıdır. İkinci olarak, tüm bankaların bu yöntemi kullanması durumunda bankalararası fiyat rekabetini azaltıcı etki yapmaktadır. Son olarak da bankaların bu yöntemde, fiyat değişimlerinden kaynaklanan talep çeşitlerine çok fazla önem vermeleri gerekmez. Piyasaya yeni bankaların ve diğer finans kuruluşlarının girmesi, piyasadaki toplam maliyetleri düşürücü etki yapmakta; ancak yüksek maliyetle çalışan bankaların, piyasa fiyatını dikkate alarak fiyat belirlemeleri gerekmektedir¹⁴².

4.4.2 Marjinal Fiyatlama

Marjinal fiyatlandırmada Bölüm 3.4'te anlatılmış olan direkt maliyetleme kavramı kullanılır. Bu fiyatlama yönteminde, kredi maliyetinin değişken maliyetlerden oluştuğu kabul edilir. Sabit veya dönem maliyetleri tüm faaliyetlerinin maliyeti olarak düşünülür. Maliyet artı kâr fiyatlaması yönteminde tam bir maliyet rakamına ulaşabilmek için sabit maliyeti birimlendirmede, belirli bir faaliyet hacmini gerçekleştirecek varsaymak gerekir. Faaliyet hacmindeki veya ürün karışımındaki varsayımlardan farklılaşan gerçekleşmede maliyet rakamını yeniden hesaplamak zorunluluğu doğar¹⁴³.

Marjinal maliyetleme veya marjinal fiyatlandırma yaklaşımında ise sabit maliyetler ayrı bir havuzda toplanır ve üretim birimlerine dağıtılmaz. Belirli hizmetlere uygulanabilir sabit maliyetler için ayrı havuzlar oluşturulabilir. Bu tür maliyetler yapıları gereği genel olup, belirli bir hizmet türüyle ilgilendirilemezler. Vadesiz mevduatların kayıtlara geçirildiği departmanın genel maliyetleri, sözü edilen özel havuza örnek oluşturur. Belirli bir hizmetten çok tüm bankayı tutundurmaya yönelik gayretler, kurumsal reklamlar ve bankanın genel yönetim maliyetleri, genel havuza atılacak maliyet örnekleridir.

Böyle bir yöntem, fiyatlandırma sürecini oldukça basite indirger. Miktar ve fiyatın değişik birleşimlerinin sonucu olan katkı payları (gelir - değişken maliyetler) hesaplanabilir. Böylece her durumda sabit maliyetlerin özel ve genel havuzları belirlenebilecektir¹⁴⁴.

Bu tür kredi fiyatlama sistemi, bankanın daha çok kısa süreli ve değerlendirilemeyen boş kapasitelerinin değerlendirilmesi durumları için uygulanmalıdır. Zira, bankanın portföyüne

¹⁴² Channon, a.g.e., s.151

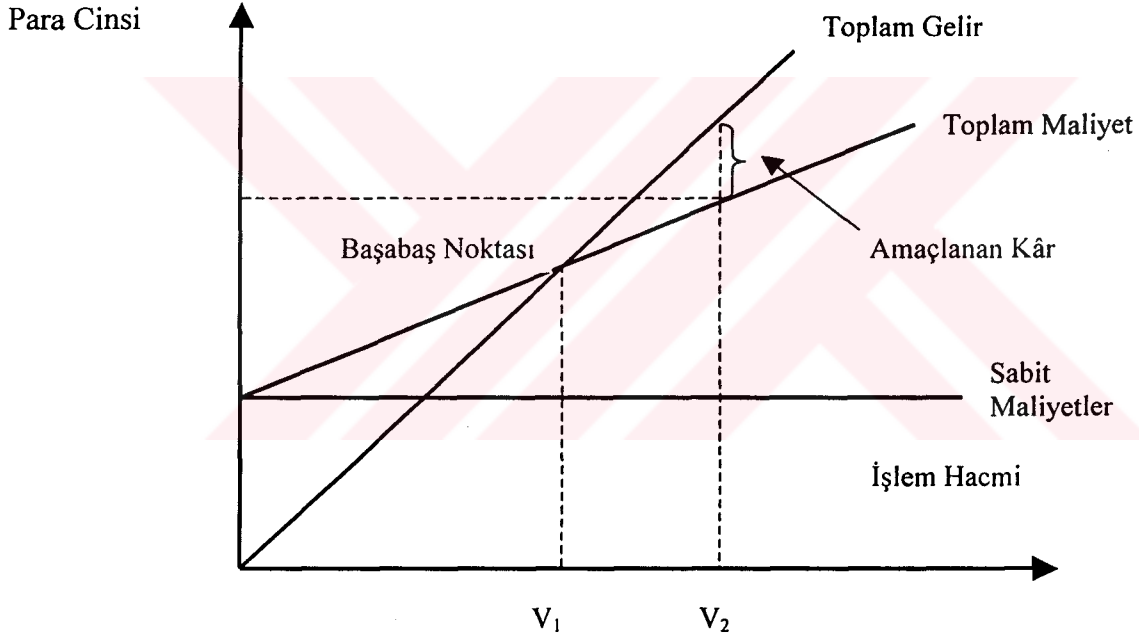
¹⁴³ Walker, a.g.e., s.133

¹⁴⁴ Tunay ve Diğerleri, a.g.e., s.75

dahil etmek istediği yeni kredilerin maliyeti, marjinal maliyeti oluşturmakta ve kısa süreli alternatif kullanım alanı bulunmayan banka fonlarının kredi olarak tahsis edilmesinde bu yöntemin kullanılması yararlı olmaktadır. Diğer taraftan, her zaman marjinal fiyatlama yönteminin uygulanması, diğer yöntemlere göre belirlenen fiyatlamaya göre düşük olmayabilir. Bilindiği gibi bu durum tamamen kredi maliyetlerinin sabit ya da değişken olmasıyla ilgilidir¹⁴⁵.

4.4.3 Başabaş ve Kâr Etkisi Amaçlı Fiyatlandırma

Bu fiyatlama yönteminde banka, belli bir hizmet için, belli bir düzeyde kâr elde etmesini sağlayacak fiyatı belirlemeye çalışmaktadır. Bu yöntemi anlayabilmek amacıyla Şekil 4.1'de yer alan başabaş analizi grafiği incelenmelidir.

Şekil 4.1 : Başabaş ve Kâr Etkisi Amaçlı Fiyatlandırma

Kaynak: Channon, Derek F. Bank Strategic Management and Marketing. Great Britain: John Wiley and Sons, 1986. s.152

Başabaş grafiği hizmetlerin çeşitli işlem hacimlerindeki toplam maliyetlerini ve toplam gelirlerini göstermektedir. Öncelikle hizmetlerle ilgili sabit maliyetlerin toplam tutarı belirlenir ve bu maliyetlerin her bir işlem için sabit olduğu varsayılır. Sabit maliyetler üzerine direkt değişken maliyetler eklenerek işlem hacmi arttıkça, artan bir seyir izleyen toplam

¹⁴⁵ Aras, a.g.e., s.99

maliyet doğrusu belirlenmiş olur. Toplam gelir doğrusu ise, sıfır noktasından başlayan ve artan işlem hacminin artmasıyla doğrusal olarak artan bir yapıya sahiptir. Her iki doğrunun V_1 işlem hacminde kesiştiği nokta başabaş noktası olup, kâr beklentisini karşılayacak olan işlem hacmi ise V_2 olacaktır.

Başabaş noktasını ve kâr amaçlı fiyatı belirlerken, böyle bir stratejinin uygulanması sonucunda bankanın piyasadaki payının nasıl etkileneceği önemli bir konudur. Bir banka için pazardaki payını kaybetmeden, hedeflediği kârı elde etmek büyük bir başarı olacaktır. Gelişen bir piyasada banka, mevcut veya piyasaya giren yeni rakipleri karşısında pazar payını koruyabilmek amacıyla; yüksek işlem hacimlerinde, piyasaya göre daha düşük bir fiyat belirleyerek, daha az kâr etmeye razı olabilir¹⁴⁶. Böylece toplam maliyetler aynı kalırken, toplam gelirlerde bir düşüş yaşanacak, başabaş noktasının yeri değişecektir. Bu nedenle rakiplerin fiyatlarına duyarlı olan stratejiler incelenerek, düşük fiyat belirleyerek ortaya çıkacak kâr kaybının, elde edilecek getiriden büyük olmamasına dikkat edilmelidir.

Daha çok aktif-pasif yönetimlerinde kullanılan bu yöntemde, öncelikle toplam giderler hesaplanır. Gelir tablosundan; faiz giderleri ile faiz dışı giderlerden, faiz dışı gelirlerin çıkarılması sonucu bulunan toplam giderler, getirili aktiflere oranlanır.

$$\text{Başabaş Noktası} = \frac{(\text{Faiz Giderleri} + \text{Faiz Dışı Giderler}) - \text{Faiz Dışı Gelirler}}{\text{Toplam Getirili Aktifler}}$$

Bu yöntemle giderleri karşılamak için getirili aktiflerin ne kadar kazanılması gerektiği bulunmaktadır¹⁴⁷.

4.4.4 Cari Değer Üzerinden Fiyatlandırma

Bu tür fiyatlandırmada ürünün fiyatını; o ürünün müşteriye sağladığı kârlılık belirler. Bankanın müşterisi herhangi bir krediden ne kadar çok yararlanıyorsa, bankanın da o ürün için belirleyeceği fiyat yüksek olur. Bu tür fiyatlandırmada müşterinin bankayla olan tüm ilişkileri dikkate alınır¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Channon, a.g.e., s.151-152

¹⁴⁷ Sadi Uzunoğlu, *Kredi Fiyatlama Yöntemleri*, Akbank T.A.Ş. Seminer Notları, İstanbul, 09-10.02.2000, s.8

¹⁴⁸ Bektaş, a.g.e., s.81

Bu fiyatlandırma yöntemi, belli kalitedeki bir kredinin, belli bir fiyattan ne kadar talep edileceğinin tahmin edilmesine dayanır. Rakiplere karşı üstünlük sağlamak amacıyla banka, kredinin yapısını geliştirerek ve avantajlı hale getirerek, belli güçteki iyi müşterilerine pazarlamayı hedefler. Avantajlı ve yüksek kaliteli bu kredi için müşterilerin, ödemeye razı olacakları değeri doğru belirlemek gerekmektedir. Kredi, bu değeri, piyasada kendiliğinden ortaya çıkan ortalama rekabet fiyatına ekleyerek fiyatlandırılır. Böylece banka, kaliteli bir ürünü alabilecek müşterilerine, piyasadaki ortalama fiyatın üzerindeki bir fiyattan satmaktadır.

Bu fiyatlandırma yöntemi bankanın hem kendi maliyet yapısını, hem de rakiplerinin maliyet yapısını doğru bir şekilde analiz etmesini gerektirmektedir. Böyle bir analiz yapılmadan, kredinin yapısının rakiplere göre farklılaştırılması ve farklılaşan bu kredinin fiyatlandırılması mümkün olmayacaktır¹⁴⁹. Ayrıca alternatif fiyatlandırmanın müşteri talebi üzerindeki etkisini takip edebilmek amacıyla, belirli dönemlerde piyasa araştırmaları yapılması gerekmektedir.

4.4.5 Piyasa Oranına Göre Fiyatlandırma

Piyasadaki payı fazla büyük olmayan bankaların, lider bankaların belirlediği fiyatları baz alarak yaptığı fiyatlamadır. Lider bankaların izlenmesi politikasının küçük bankalarca benimsenmesinin sebebi; ya bu şekilde daha fazla kâr elde etmelerinden, ya da rekabet nedeniyle onları izlemek zorunda olmalarından kaynaklanmaktadır.

Ancak her bankanın maliyetlerinin farklılık göstereceği gözden kaçırılmamalıdır. Küçük bankaların faaliyet maliyetlerinin düşük olmasından kaynaklanan avantajı gözönünde bulunduran büyük bankalar; küçük bankaların, piyasadaki lider bankaların fiyat politikalarını izleyeceğini bildiklerinden, fiyatı pazar paylarını koruyacak şekilde belirlemekte ve bu da küçük bankaların aleyhine olabilmektedir .

Bu yöntem kredi maliyetlerini gözardı etmesi nedeniyle, bankacılık sektörünün bazı belirsizliklerle karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir. Fiyatı belirleyecek kadar güçlü bankaların; piyasaya yeni girecek güçlü bankaların veya dağıtım kanallarındaki kapasite artışlarının neden olabileceği ani fiyat değişimlerine uyum göstermede zorluklarla karşılaşmalarına neden olabilmektedir¹⁵⁰.

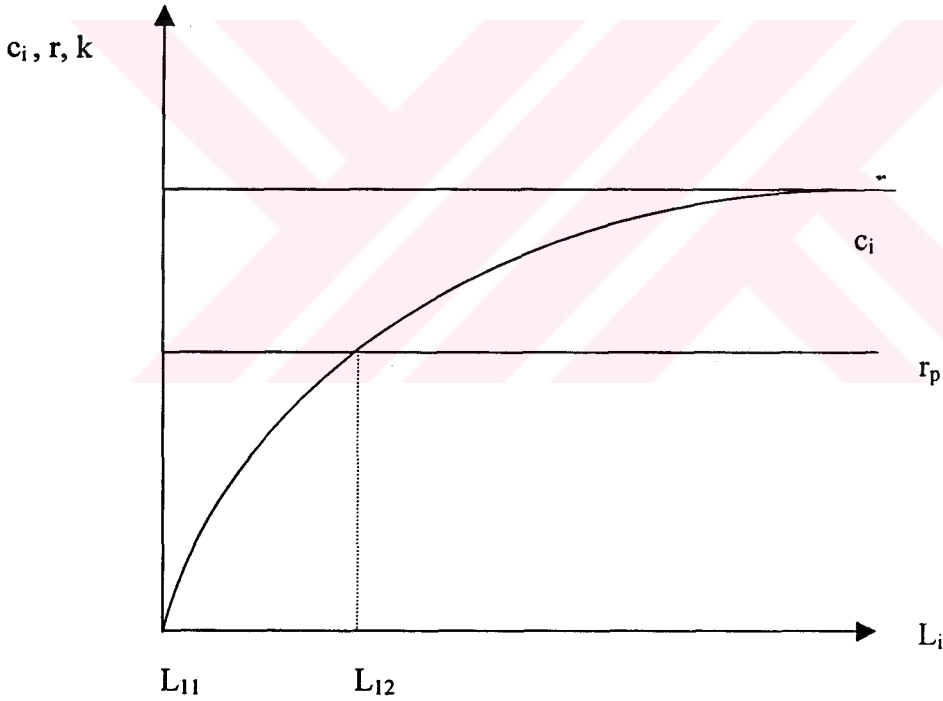
¹⁴⁹ Channon, a.g.e., s.152-153

¹⁵⁰ Channon, a.g.e.,s.153

4.4.6 Müşteri İle Olan İlişkilere Göre Fiyatlandırma

Banka ve müşteri ilişkileri fiyatlandırma açısından da büyük öneme sahiptir. Müşteri bankacılık hizmetlerini sıkça kullanıyor, düzenli olarak kredi alıyor ve banka tarafından gelecekte kredi talepleri olması bekleniyorsa banka ile firma arasında kuvvetli bir ilişkiden söz edilir ve böyle bir müşteriye maliyete eklenecek küçük bir katkı marjı ile kredi kullanırılır. Banka ile ilişkili müşterilerde kazanç işlem bazında değil, müşteriye sunulan toplam bankacılık hizmetleri bazında düşünülür.

Kredi fiyatlamasında müşteriye özgü koşulların gözönünde bulundurulduğu oldukça sık görülmektedir. Örneğin kredi isteklisinin mevduat bakımından bankaya kazandıracağı gelir, kredi maliyetini değiştirebilmektedir. Bankada cari hesabı bulunan müşterinin değişik zamanlarda kullanacağı kredinin maliyetinin, bankadaki mevduat bakiyesine göre değişmesi aşağıdaki Şekil 4.2’de izlenebilir.

Şekil 4.2 : Müşteri İlişkileri Açısından Kredi Fiyatlaması

Kaynak: Aras, Güler. Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi. 2. Baskı. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No: 30, 1996. s.78

r: Bankada mevduatı bulunmayan kredi isteklisine uygulanacak faiz oranı,

d_i: i.inci müşterinin bankadaki mevduat düzeyi,

c_i: i.inci müşterinin istediği krediye uygulanacak öncelikli faiz oranı,

L_i: i.inci mevduat sahibi müşteriye sunulan w.nci kredinin düzeyi,

r_p : Alternatif yatırımın kârlılığı

Şekilde görüldüğü gibi müşteri açısından Kredi / Mevduat oranının arttığı dönemde faiz oranı da artmaktadır. Kredinin üst fiyat sınırı müşterinin mevduat yatırmadığı durumdaki faiz oranı; alt marjinal fiyat ise, sabit faizli taşınır değerlerin alternatif geliridir. Böylece kredi isteklisinin bankaya kârlı işler getirmesi durumunda banka, kredi maliyetine risk primini eklemeyi gerekli görmemektedir.

Fiyatın belirlenmesine ilişkin incelemeler, büyük firmaların ve varlıklı müşteriler olan özel müşterilerin, fiyat dışı değişkenlere karşı daha duyarlı oldukları, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ise en çok fiyata önem verdiklerini göstermektedir. Ancak banka hizmetlerinden büyük ölçüde yararlanan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerle banka arasındaki ilişkiler yoğunlaştıkça, bu işletmeler açısından da fiyatın önemi azalmaktadır.

Bankalara benzer hizmetler sunan kuruluşların baskıları ve bankalararası rekabet sonucunda kredi kurumlarının kâr marjlarının daralması; bu kurumların maliyetlerini denetim altına almalarını gerektirmiştir. Öte yandan bankalar büyük müşterilerine bir hizmet paketi sunmakta ve müşteri bu paket içerisindeki çeşitli hizmetlerin maliyetleriyle ilgilenmeden hizmeti bir bütün olarak kabul etmektedir. Böylece müşteriler satın alacakları hizmetin kalitesi ile fiyatı açısından çalışacakları bankayı seçme hakkına sahiptirler. Bankalar fiyat belirlerken, hizmet sunan diğer bankaların uyguladıkları fiyatları; müşterilere karşı duyarlılık derecesi, yeniliklere karşı müşteri duyarlılığı, işlemin fiyat esnekliği gibi faktörleri gözönünde bulundurarak belirlemekte ve uzun süredeki rekabet yeteneğini arttırmayı hedeflemektedir.

Bankalar kredi isteklisi açısından, her koşulda pazarın şeffaflığını ve müşterinin pazarlık gücünü dikkate almak durumundadırlar. Özellikle faize karşı duyarlı müşterilerin alternatif kaynak arayışları, bankaların kredi fiyatını belirlemede daha özen göstermelerini gerektirir. Fiyat belirlemede pazar koşullarına göre fırsat maliyetlerine dayalı alt sınır belirlenebileceği gibi fon toplama maliyetleri de temel alınabilmektedir. Likidite alanında darboğazlar söz konusu değilse, taşınır değerlerin faiz oranı esas alınabilir. Ayrıca bazı durumlarda fon toplama maliyetleri fırsat maliyetlerinin üzerinde olabilir. Böyle durumlarda da banka bilançosunun pasifinde yer alan ortalama fon toplama maliyetlerinin temel alınması gereği vardır¹⁵¹.

¹⁵¹ Berk, a.g.e., s.137-140

4.4.7 Piyasaya Girmek Amacıyla Fiyatlandırma

Yeni bir ürünün piyasaya sürülmesi durumunda pazar payının artırılması amacıyla, ürünün fiyatının düşük belirlenmesidir. Bu yöntemin kullanılmasını gerektiren nedenler; ilgili pazarın ürün fiyatlarına karşı hassas olması ve belirli bir pazar payının kısa sürede ele geçirilmesinin gerekli olması olarak sayılabilir¹⁵².

Bu fiyatlandırma yöntemi bazı durumlarda; piyasaya yeni girişleri özendirmekte ve yüksek maliyetli ürünlerin, sırf piyasadaki payı arttırmak amacıyla düşük fiyattan satılması sonucunda zarara neden olmaktadır. Böyle bir strateji fiyat rekabeti oluşturarak, bazı bankaların maliyetlerini karşılayamayacak kadar fiyat düşürmesi nedeniyle piyasadaki çekilmek zorunda kalmaları sonucunu doğurabilmektedir¹⁵³.

4.4.8 Piyasanın Kaymağını Almak Amacıyla Fiyatlandırma

Bu tür fiyatlandırma, yeni ve rekabetten az etkilenen ürünlerin belirlenerek, bu ürünlerin müşterilerin ödemeye razı olacakları en yüksek fiyattan satılmasıdır. Bu tür fiyatlamayı yapmak, ürünün müşterinin gelişen ihtiyaçlarına cevap vermesine ve rakip bankaların ilgili ürün konusunda rekabet edecek durumda olup olmadıklarına bağlıdır¹⁵⁴.

Piyasanın kaymağını almak amacıyla yapılan prestij fiyatlamada bir banka, müşterilerinin ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayabilecek düzeyde geliştirdiği bir kredi ürününü, piyasa fiyatının üzerinde satmaya çabalamaktadır. Bu yöntemin başarılı olabilmesi için, yüksek fiyata adapte olabilecek kadar güçlü bir müşteri kitlesine ihtiyaç vardır ve bu kitleye yüksek kaliteli ve avantajlı ürünlerin sunulması gerekmektedir. Eğer bu özelliklere sahip müşteri ve ürünler mevcut olmadığı halde bu fiyatlama yöntemi kullanılırsa; düşük işlem hacmiyle çalışıldığında elde edilecek sınırlı getirinin, yüksek fiyat belirleyerek piyasada rakipler karşısında kaybedilen avantajdan daha düşük düzeyde olması nedeniyle, bankanın pazar payında ciddi düşüşler meydana gelebilecektir.

Bankacılık sektöründe uzun vadede bu tür bir fiyatlama yöntemi kullanılmamaktadır. Bunun nedeni, uzun dönemde belirsizliklerin olması ve piyasaya yeni bankaların girmesini engelleyecek düzeyde bir rekabet bariyerinin olmamasıdır¹⁵⁵.

¹⁵² Bektaş, a.g.e., s.80-81

¹⁵³ Channon, a.g.e., s.154

¹⁵⁴ Tunay ve Diğerleri, a.g.e., s.85

¹⁵⁵ Channon, a.g.e., s.155

4.4.9 Finansal “Future” ile Fiyatlama

Bu yöntemi kullanarak yapılan fiyatlama bankalar, sabit oranla kısa vadeli kredi kullandırıp, aynı anda finansal future’ları açığa satmaktadır (short selling). Bankalar future değerlerini bugünkü maliyetlere göre ayarlarken, müşterilerinin kredilerinden belirli bir kâr (spread) talep etmektedirler. Bu durumda future vadesiyle kredinin vadesi aynı olmalıdır. Kredi süresince faizler düşerse bankaların krediden ettikleri kâr artar. Aksi durumda ise faiz oranlarının kredi süresince yükselmesi durumunda, bankalar future anlaşmalarından gelir elde ederler.

Hem müşteri hem de banka için belirsizlikleri ortadan kaldırmak için batı uygulamasında kullanılan diğer bir yöntem de “gelecekteki beklenmeyen fiyat değişimlerinden korunma” (anticipatory hedge)dir. Bu yöntemde, ileri bir tarihte kredi kullanmayı planlayan firma, kredi kullanacağı tarihte faizlerin yükseleceğini tahmin ediyorsa, bankaya bir ücret ödeyerek ileri tarihte kullanacağı kredinin faizini bugünden sabit kılar. Banka da aldığı bu ücret ile ilerideki belirsizliklere karşı korunma (hedging) yoluna gitmektedir. Bu yöntem ile yine banka, finansal future işlemleri ile kendisini koruma yoluna gitmektedir.

Bankaların future piyasaları kullanarak geliştirdikleri başka yöntemler de olmakla birlikte, yakın zamana kadar bu tür işlemlerin çok sık yapılmadığı gözlenmektedir. Ancak ticari krediler için rekabetin arttığı günümüzde bankalar, sabit faizli kredi verebilmek için, future piyasalarını daha sık kullanma eğilimindedirler¹⁵⁶.

Bu fiyatlandırma yöntemlerinin yanısıra pazarın belli katmanlara ayrılarak, her katmanın özel şartlarına göre belli bir fiyat tespit edilmesi anlayışına dayanan Grup Fiyatlandırma ile; tanıtım amacıyla kullanılan ve gelecekte yapılacak bir fiyat yükselişini şimdiden haber vererek kredilerin artırılmasını sağlayan Taktik Fiyatlandırma gibi yöntemler de kullanılmaktadır¹⁵⁷.

4.5 KREDİ PORTFÖYÜNÜN FİYATLANDIRILMASI

Kredilerin fiyatlandırılması, yatırımların değerlemesine göre oldukça karışık bir yapıya sahiptir. Bunun nedeni birçok banka kredisinin organize olmuş, aktif bir piyasasının bulunmamasıdır. Bankalar kredi portföylerini, piyasa girdilerine dayanarak her gün

¹⁵⁶ Aras, a.g.e., s.101

¹⁵⁷ Tunay ve Diğerleri, a.g.e., s.86

fiyatlandıramazlar. Buna rağmen, bir bankanın kredi portföyü genellikle her bir başvuru tek tek dikkate alınarak fiyatlandırılmalıdır. Fiyatlandırma sürecinin büyük bir kısmı öznel ve uyuşmazlığa açıktır. Ancak bu durum son yıllarda aktif ikincil ipotek piyasası ve kredi teminatlandırmasıyla birlikte değişmektedir.

Kredinin kayıtlı değeri (book value); kredinin başlangıçtaki kullandırım miktarı ile, o güne kadar yapılan ödemeler sonucunda anaparadaki azalışın farkıdır. Bankaların kredi sistemlerinde oluşan bilgilerle, kredinin kayıtlı değerini belirlemek genellikle kolay olmaktadır.

Kredinin piyasa değeri; cari faiz oranları ve geri ödeme dönemleri dikkate alınarak, riskini yansıtan bir faiz oranıyla iskonto edilen, o krediye ait gelecekteki taksitlerin net bugünkü değeridir. Herhangi bir kredinin kayıtlı değerinin ve piyasa değerinin aynı olmamasının başlıca iki sebebi bulunmaktadır:

Bir krediye bugün uygulanacak cari faiz oranı, geçmişte kullanılan aynı türdeki bir krediye uygulanmış olan faiz oranından farklıdır.

Kredi faizleri henüz ödenmemişse ve teminat değeri ödenmemiş anapara taksitlerini ve faizleri karşılamıyorsa, bu durumda piyasa değeri kayıtlı değerden düşük olacaktır.

Taksitlerinin tahsilatında problem yaşanmayan krediler değerlendirilirken, gelecekteki taksitlerin bugünkü değerini bulmak için kullanılan faiz oranı; kredi için belirlenen oran değil, aynı türdeki bir krediye değerlendirme sırasında uygulanacak olan faiz oranıdır. Cari oranlar yatırımlarda olduğu gibi, gelir getiren bir kredi sözleşmesinin üzerinde yazılı oranı değil, o varlığın değerini belirlemektedir.

4.5.1 Ticari Krediler

Ticari krediler bankanın toplam kredileri içinde, yüksek tutarda ve karmaşık yapıda olduğundan, bankanın varlıklarının toplam değeri üzerinde oransız bir etki yaratabilecek durumda olup; çok iyi analiz edilmelidirler. Bu kredilerin değeri ödemelerin zamanlamasına, geri ödeme tahminlerine ve geçerli olan faiz oranlarına bağlıdır. Bu yaklaşım yatırım araçları için kullanılan yöntemle aynıdır, sadece ticari kredilerde nakit akışı düzensiz olabilir. Bu sebeple genellikle kredinin bugünkü değerini bulabilmek için, vade bitimine kadar kredinin gelecekteki nakit akışını tahmin etmek gerekmektedir.

Örneğin, 500.000 USD kayıtlı değeri olan, %10 faizli, bir yıl vadeli, 6 ay boyunca sadece faiz ödemeli, 6., 9., ve 12. aylarda toplu ödemeli bir ticari kredinin nakit akımı ve değerlemesi Tablo 4.1 gibi olacaktır:

Tablo 4.1 Ticari Kredilerin Fiyatlandırılması

Ay	Nakit Akışı (\$)	İskonto Faktörü (% 8.5)	Nakit Akışının Bugünkü Değeri
1	4.167	0.993	4.138
2	4.167	0.986	4.109
3	4.167	0.979	4.079
4	4.167	0.972	4.050
5	4.167	0.965	4.022
6	170.834	0.959	163.398
7	4.167	0.952	3.967
8	4.167	0.945	3.938
9	170.834	0.938	159.820
10	4.167	0.932	3.884
11	4.167	0.925	3.854
12	170.834	0.919	156.583
TOPLAM			515.842\$

Kaynak: Miller, William D. Commercial Bank Valuation. USA: John Wiley and Sons Inc., 1995. s.88

Krediye % 10 faiz oranının uygulandığı bir piyasada, bugünkü değeri bulmak için % 8.5 iskonto oranı kullanıldığında, piyasa değeri kayıtlı değerden yüksek olacaktır. Bu tür bir değerlendirme analizi, zaman tasarrufuyla birlikte, daha büyük ticari kredilere de uygulanabilir.

4.5.2 Tüketici Kredileri

Tüketici kredilerinin genellikle belirli bir dönem süresince sabit ödemeleri olduğundan, değerlemesi ticari kredilere göre nispeten daha kolaydır. Bazı geri ödeme riskleri bulunmakla birlikte; diğer kredilere, özellikle ipotekli kredilere kıyasla daha az problemleri vardır. Aynı kalan vadeye ve faiz oranına sahip, sabit ödemeli bir tüketici kredisi portföyünün değerini hesaplamak için aşağıdaki formül kullanılabilir:

$$\frac{(1 / \text{İskonto Oranı})}{(1 / \text{Faiz Oranı})} \times \frac{(1 - 1 / (1 + \text{İskonto Oranı})^n)}{(1 - 1 / (1 + \text{Faiz Oranı})^n)} \times \text{Kredi Tutarı}$$

İskonto oranı; her ödeme devresinde bugünkü değeri bulmak için kullanılan faiz oranıdır. “n” ise kalan ödeme periyodu sayısını göstermektedir.

Örneğin; bir bankanın kayıtlı değeri 20 trilyon TL olan taşıt kredisi portföyünü ele alacak olursak ve bunların tümünün % 13 oranla (aylık % 1.083) dört yıl vadeli kullandırıldığını ve 48 aylık ödeme periodundan geriye 27 ay kaldığını düşünelim. Yıllık iskonto oranının % 12 olarak kullanıldığını kabul ettiğimizde; her ödeme periyoduna % 1 oranının düştüğü görülebilecektir:

$$= \frac{(1 / 0.01) \times (1 - 1 / (1 + 0.01)^{27})}{(1 / 0.01083) \times (1 - 1 / (1 + 0.01083)^{27})} \times 20.000.000.000.000 \text{ TL}$$

$$= \frac{23.56}{23.30} \times 20.000.000.000.000 \text{ TL}$$

$$= 20.223.176.000.000 \text{ TL}$$

Bu kredi portföyü 20.22 trilyon TL değere sahiptir. Önceden ödeme potansiyel riskini hesaplayabilmek için kalan period olan n’in farklı kabul edilmesi gerekir. Örneğin; eğer kalan periyod 27 yerine 20 olarak kabul edilirse (bu durum, erken ödeme ile periyodun sayısı azalmış ise oluşur) portföyün değeri 20.17 trilyon TL’ye düşecektir¹⁵⁸.

4.5.3 Diğer Kredi Türlerinde Fiyatlandırma ve Alınan Teminatların Değeri

Bankaların kredilendirme politikaları varlığa dayalı ve kurumsal krediler olarak iki bölümde incelenebilir. Bu krediler de, kendi içlerinde güvenli ve güvensiz kredilendirme olarak ayrılabilirler. Fiyatlandırmanın direk olarak ve sıkça kullanıldığı bölüm güvenli kredilendirme alanındadır. Güvenli kredilendirmenin altında yatan düşünce, verilen kredi için alınan teminatın fiyatlandırmasının doğru yapılması ve değerinin krediden daha fazla olmasıdır. Varlık değerinin krediyi aşan kısmı, varlık kapsamının sınırlarını veya kredinin değerine olan oranını belirler. Kredi sağlayıcı tarafından, borçlunun hangi durumlarda borcunu ödeme güçlüğü çekeceğinin bilinmesi ve gerektiğinde varlığın satışıyla borcun kapatılması gerekmektedir. Güvensiz kredilendirmede ise fiyatlandırma daha çok, dolaylı yollardan kullanılır.

Fiyatlandırmanın kullanılma prensiplerinden biri de, günümüzde birçok kredilendirme sürecinde kullanılan, kurumsal nakit akışı projeksiyonları için değer biçmektir. Burada

¹⁵⁸ William D. Miller, *Commercial Bank Valuation*, USA: John Wiley and Sons Inc., 1995

fiyatlandırma değeri ve firmanın likiditesi eşit önem taşırlar. Fiyatlandırma baz alınarak komisyon direk olarak banka tarafından alınabilir veya borçlu tarafından sonradan karşılanabilir.

Değerlemeye gerek duyulan diğer alanlar ise; net varlık değerinin hesaplanması, ikinci bir kredinin onaylanması, borçlunun iyi niyetinin teyidi, borçlunun ödemeyi yapmadığı durumlarda yapılması gerekenlere karar vermek olarak sayılabilir.

Yeni bir kredi onaylanırken banka yetkililerinin ihtiyacı olan unsur; hızlı fakat aşağı yukarı belirleyici bir değerin belirlenmesi ve teminatın kredinin güvenliğine uygunluğu açısından iyi bir şekilde değerlendirilmesidir. Bu, daha önceki bir dönemde pazarlığı yapılmış kredinin yeniden yapılandırılmasında büyük rol oynar. İdeal teminat fiyatlandırma raporunda şu unsurlar yer almalıdır;

- Teminatın türü ve yapısı

Fiyatlandırma tarihi ve yöntemi

Fiyatlandırma raporu teminatın tüm olumlu ve olumsuz karakteristiklerini ortaya çıkartarak bir “değer biçme” ya da “karakter analizi” sağlamış olmaktadır. Bu analiz sadece fiyatlandırma değerini değil, teminat ile ilgili pazar dinamikleri hakkında da tüm bilgilerin elde edilmesini sağlar ve bankacıların kredi dönemi süresince mümkün olabilecek riskleri kolaylıkla görmelerini sağlar¹⁵⁹.

¹⁵⁹ Richard Lovell and Nick French, “Estimated Realization Price: What Do The Banks Want and What Can Realistically Be Provided”, *Journal of Property Finance*, Volume: 6, Issue: 4 (1995)

BEŞİNCİ BÖLÜM

X BANKASI A.Ş. KREDİ MALİYETİ HESAPLAMA VE KREDİ FİYATLANDIRMA ÖRNEK MODELİ

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle ticari bir bankada kredi maliyetinin en önemli unsuru olan fon maliyetlerinin hesaplanması ve bankanın maliyet yapısının belirlenmesi konularında örnek bir model geliştirilecektir. Bankanın en önemli fon kaynağını oluşturan mevduat maliyeti hesaplamaları yapılacak, daha sonra diğer yabancı kaynak maliyetleri ve özkaynak maliyeti dikkate alınacaktır. Ticari bankalarda fon maliyetlerinin yanısıra diğer maliyet unsurlarının da gözönünde bulundurulması gerektiğinden, banka genel maliyetleri de gözönünde bulundurularak, genel maliyet analizi yapılacaktır.

Bankanın kredi maliyetlerinin analizinden sonra, aynı sektörde faaliyet gösteren iki firmanın mali durumu ve risk derecesi incelenerek, belirli bir fiyatlama stratejisi doğrultusunda sözkonusu firmalar için en uygun kredi fiyatı belirlenecektir.

Ek I'de sözkonusu bankanın 31.12.2000 tarihli Özet Bilançosu, Ek II'de ise 01.01.2000/31.12.2000 dönemine ait Gelir Tablosu yer almaktadır. Hesaplamalar 31.12.2000 tarihli bilanço bakiyeleri ve o gün geçerli olan yükümlülük ve faiz oranları üzerinden yapılmıştır. Yabancı para bilanço kalemlerinin TL'na çevrilmesinde 31.12.2000 tarihli TCMB döviz alış kuru kullanılmıştır. Buna göre 31.12.2000 tarihinde;

1 US \$ = 671,765 TL,

DEM = 316,265 TL'dir.

Ek III/A - III/B - III/C'de kredi talebinde bulunan A ve B Firmalarının özet bilanço ve gelir tabloları yer almaktadır.

5.1 X BANKASI KAYNAK MALİYETLERİ

Modelde öncelikle X Bankası A.Ş.'nin değişik kaynaklardan topladığı fonların maliyeti teker teker hesaplanacak, daha sonra tüm kaynak maliyetleri konsolide edilerek tek bir kaynak maliyeti bulunacaktır.

Daha önce de değinildiği gibi ticari bankalar, yasalar gereğince topladıkları mevduatın tümünü plasmanlara ayıramazlar. TCMB tarafından TL ve YP mevduata getirilen yükümlülükler farklı oranlarda olduğundan, TL ve YP mevduat maliyeti ayrı ayrı ele alınacaktır.

Tablo 6.1’de görülen oranlar 31.12.2000 tarihi itibarıyla, mevduat yükümlülük oranlarını göstermekte olup, X Bankası A.Ş.’nin kaynak maliyeti hesaplamalarında kullanılan oranlardır.

Tablo 5.1 Mevduat Yükümlülükleri Tablosu

	TL Mevduat	YP Mevduat
Umumi Disponibilite *	% 8	% 3
Mevduat Munzam Karşılıkları **	% 4	% 11
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu***	% 0.25	% 0.25
Kasa Oranı ****	% 3	% 1.5
TOPLAM	% 15.25	% 15.75

* 22.07.1996 tarih ve 22704 Mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 96/1 sıra nolu Umumi Disponibilite Hakkında Tebliğ’de, 28.11.2000 tarih 24244 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2000/4 sıra nolu tebliğ ile değişiklikler yapılmıştır. Tebliğ’in 3. maddesine göre, bankalar taahhütleri karşılığında yukarıda gösterilen oranlarda disponibl değer bulundurmakla yükümlüdürler.

** 22.07.1996 tarih ve 22704 Mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 96/1 sıra nolu Mevduat Munzam Karşılıkları Hakkında Tebliğ’de, son olarak 25.11.2000 tarih 24241 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2000/1 sıra nolu tebliğ ile değişiklikler yapılmıştır. Bu Tebliğ 26.12.2000 tarihli cetvelden başlamak üzere yayım tarihi olan 25.11.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

*** X Bankası A.Ş., 4.389 sayılı Bankalar Kanunu’nun 13. Maddesi uyarınca yürürlüğe konan standart oranların tamamını tutturmuş, bu nedenle 31.12.2000 tarihinde % 0.25 oranında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ayırmıştır.

**** Günlük nakit gereksinimini karşılamak amacıyla TL mevduatın % 3’ünün, YP mevduatın ise % 1.5’inin kasada tutulduğu varsayılmıştır.

5.1.1 TL Mevduat Maliyeti

Mevduat maliyeti hesaplanırken, mevduatın vade yapısı ve toplam mevduat içinde belli vadelerdeki yoğunlaşmalar dikkate alınmıştır. X Bankası A.Ş.’nin 31.12.2000 tarihi itibarıyla TL Mevduat maliyeti hesaplanırken bankanın 1.732.516 milyar TL tutarındaki toplam mevduatının, Tablo 5.2’de görülen vadelere göre dağılımı dikkate alınmıştır.

Tablo 5.2 TL Mevduat Maliyeti Hesaplaması

VADE YAPISI	TL MEVDUAT (milyar TL)	BİNDİR GEME DÖNEMİ	BASİT FAİZ ORANI (%)	BİLEŞİK FAİZ ORANI (%)	MEVDUAT MUNZAM KARŞILIK ORANI (%)	DİSPO. ORANI (%)	KASA ORANI (%)	TMSF (%)	BASİT MALİYET (%)	BİLEŞİK MALİYET (%)	BASİT MALİYET (Milyar TL)	BİLEŞİK MALİYET (Milyar TL)
Vadesiz	381.647	1	3,04	3,04	4	8	3	0,25	3,81	3,81	14.534	14.534
1 Ay Vadeli	849.851	12	69,57	96,65	4	8	3	0,25	80,81	112,16	686.806	953.217
3 Ay Vadeli	129.758	4	64,00	81,06	4	8	3	0,25	74,37	94,12	96.504	122.134
6 Ay Vadeli	41.155	2	44,00	48,84	4	8	3	0,25	51,22	56,82	21.080	23.386
1 Yıl Vadeli	167.978	1	39,21	39,21	4	8	3	0,25	45,68	45,68	76.727	76.727
TOPLAM	1.570.389								57,0	75,8	895.651	1.189.998
Disponibilite Getirisi									4,7	5,4	74.009	84.763
AĞIRLIKLIL Pazarlanabilir FAİZ MALİYETİ									52,3	70,4	821.642	1.105.234

Söz konusu tarih itibarıyla vadelerine göre mevduata uygulanan basit faiz oranları bilinmekte olup, bu oranlardan bileşik faiz oranları hesaplanmıştır. Hesaplamada bindirgeme dönemi olarak adlandırılan ve yıl içerisinde mevduatın belirli bir vadede, kaç kez yatırılabilirliğini gösteren dönem sayısı kullanılmıştır. Vadesiz mevduatta, mevduatın yıl içerisinde kaç kez yatırılacağı bilinmediğinden, en az bir kere yatırılacağı düşünülerek, bindirgeme dönemi 1 olarak alınmıştır. Bileşik faiz hesaplamasında,

$$\text{Bileşik Faiz} = (1 + i)^m - 1$$

formülü kullanılmıştır. Burada,

i: Aylık nominal faiz oranını,

m: Bindirgeme dönemini ifade etmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi bankaların topladıkları mevduatın maliyeti, sadece mevduat için ödedikleri faizlerden kaynaklanmayıp, aynı zamanda ayırmak zorunda oldukları kanuni karşılıklardan da oluşmaktadır. Toplanan mevduattan söz konusu karşılıkların ayrılmasıyla elde edilecek olan pazarlanabilir mevduat dikkate alınarak mevduat maliyeti hesaplanmıştır.

$$\text{Pazarlanabilir (Kullanılabilir) Mevduat} = \frac{\text{Gider}}{\text{Faiz Gideri} + \text{TMSF}} = \frac{\text{Gider}}{100 - \text{MMK} - \text{Disponibilite Oranı} - \text{Kasa Oranı}}$$

Pazarlanabilir mevduat hesaplanırken zorunlu karşılıkların iki hafta, disponibilitenin ise bir ay sonra TCMB nezdindeki bloke bir hesaba yatırıldığı dikkate alınmalıdır. 1.570.389 milyar TL olan toplam mevduatın kasa oranının ayrıldığı ve yükümlülüklerinin söz konusu sürelerde

yerine getirildiği gözönünde bulundurulursa, maliyeti azaltıcı ve pazarlanabilir mevduatı artırıcı etki ortaya çıkacaktır. Pazarlanabilir mevduat oranının hesaplaması Tablo 5.3'teki şekilde yapılmıştır;

Tablo 5.3 Pazarlanabilir Mevduat Oranının Hesaplanması

Mevduat (milyar TL)	Yükümlülük Oranı (%)	Kalan Mevduat (milyar TL)	Mevduatın Kullanıldığı Hafta Sayısı	Pazarlanabilir Mevduat
1.570.389	3	1.523.277	2	3.046.555
1.523.277	4	1.462.346	2	2.924.692
1.462.346	8	1.345.358	48	64.577.199
				70.548.446
$((70.548.446/1.570.389)/52)*100 = 86,39$				

1 Ocak 2001'de bankanın mevduat hesapta bulunan 1.570.389 milyar TL tutarındaki toplam mevduata ilişkin yükümlülükler, 47.112 milyar TL'si hemen kasa karşılığı olarak ayrılmakta, senenin ilk iki haftası için pazarlanabilir mevduat 1.523.277 milyar TL kalmaktadır. İki hafta sonra Mevduat Munzam Karşılığı olarak 60.931 milyar TL daha yatırıldığında, disponibilibite yatırılana kadar olan iki hafta boyunca 1.462.346 milyar TL'ye düşer. Birinci ay sonunda disponibilibite yatırıldığında ise bu tutar 1.345.358 milyar TL'ye düşer. Böylece pazarlanabilir mevduat tutarı ancak 4 hafta sonra 1.345.358 milyar TL'ye düşer ve yıl sonuna kadar 1 Ocak'ta hesapta bulunan mevduat için tüm yasal yükümlülükler yerine getirilmiş olur. Bu durumda pazarlanabilir maliyet % 86.39 olarak hesaplanmış olmaktadır.

Tablo 6.2'de basit ve bileşik faiz oranları TMSF ile ayrı ayrı toplanarak gider payları bulunmuş ve bu pay, pazarlanabilir mevduat oranına bölünmüştür. Bulunan basit ve bileşik faiz oranları vadelerine göre mevduat bakiyeleriyle çarpılarak ağırlıklı basit ve bileşik maliyet hesaplanmıştır.

Disponibilite getirisinin hesaplanmasında, basit disponibl kağıt getiri oranı olan % 58.91 ve bileşik getiri oranı olan % 67.47 kabul edilmiş*; disponibilite oranı, getiri oranları ile çarpılmıştır. Toplam maliyetten, disponibilite olarak ayrılan fonların ya da alınan Devlet İç Borçlanma Senetlerinin getirisi düşülerek Ağırlıklı Pazarlanabilir Faiz Maliyetine ulaşılmıştır. Böylelikle TL mevduatta ağırlıklı pazarlanabilir basit faiz maliyeti % 52.3 , bileşik faiz maliyeti ise % 70.4 olarak hesaplanmıştır.

* 05.01.2001 tarihi itibarıyla TCMB tarafından ihale yöntemiyle satılan 6 ay vadeli Hazine Bonosu ve Devlet Tahvili yıllık basit faiz oranı % 58.91, bileşik faizi ise % 67.47'dir¹⁶⁰.

5.1.2 YP Mevduat Maliyeti

Yabancı para mevduat maliyeti de TL mevduat maliyetine benzer bir şekilde hesaplanmaktadır. X Bankası A.Ş.'nin 31.12.2000 tarihi itibarıyla 2.805.506 milyar TL olan yabancı para mevduat tutarının vadelere göre dağılımı Tablo 5.4'te gösterilmiştir. Bankanın topladığı YP mevduata uygulamış olduğu basit faiz oranları kullanılarak, bileşik faiz oranları hesaplanmıştır. Yükümlülük öncesi toplam maliyet her bir vade için geçerli olan bileşik faiz ile bakiyenin çarpılarak, toplam bakiyeye oranlanmasıyla bulunmuştur.

Tablo 5.4 YP Mevduat Maliyeti Hesaplaması

	(1) MEVDUAT YAPISI (milyar TL)	BASİT FAİZ ORANI (%)	(2) BİLEŞİK FAİZ ORANI (%)	(3) MEVDUAT MUNZAM KARŞILIK ORANI (%)	(4) DİSPO. ORANI (%)	KASA ORANI (%)	TMSF (%)	YÜK. ÖNC. TOPLAM MALİYET (%)	(5) YÜKÜMLÜLÜK SONRASI EFEKTİF MALİYETİ (%)	(1)*(5) BİLEŞİK FAİZ MALİYETİ (%)	BİLEŞİK FAİZ MALİYETİ (Milyar TL)
Vadesiz	354.545	0,00	0,00	11	3	1,5	0,250	0,00	1,48	0,19	663
1 Ay Vadeli	1.065.923	9,40	9,82	11	3	1,5	0,250	3,73	13,10	4,98	53.035
3 Ay Vadeli	992.558	9,12	9,43	11	3	1,5	0,250	3,34	12,64	4,47	44.402
6 Ay Vadeli	144.802	7,86	8,02	11	3	1,5	0,250	0,41	10,97	0,57	820
1 Yıl Vadeli	247.678	7,94	7,94	11	3	1,5	0,250	0,70	10,88	0,96	2.379
TOPLAM	2.805.506								Mevduat Maliyeti	3,6	101.299
									Disponibilite Getirisi	1,3	37.857
									TOPLAM MALİYET	2,3	63.441

Yükümlülük sonrası efektif maliyet ise; yabancı para cinsinden toplanan mevduatlar için, disponibilitenin TL tutulması halinde ortaya çıkacak maliyet gözönünde bulundurularak hesaplanmıştır. Bunun nedeni, 1 Ocak 2001'de YP mevduat üzerinden TL olarak yatırılan disponibilite tutarının, 1 Ocak 2002'de devalüasyon oranında değer kaybedeceğidir.

¹⁶⁰ www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/dibs/ istihl.dat, 12.06.2001.

YP olarak toplanan mevduatı, TL disponibilite olarak tutma yükümlülüğünün yarattığı maliyet;

$$\text{Disponibilite Oranı} = \frac{\text{Disponibilite Oranı}}{1 + \text{Beklenen Devalüasyon}}$$

formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Söz konusu tarihte beklenen devalüasyon oranının yaklaşık % 50 oranında olduğu kabul edilmiştir. Yükümlülüklü Efektif Maliyet ise;

$$\text{Faiz Gideri} + \text{TMSF} + \left(\text{Disponibilite Oranı} - \frac{\text{Disponibilite Oranı}}{1 + \text{Beklenen Devalüasyon}} \right)$$

$$100 - \text{Zorunlu Karşılıklar} - \text{Disponibilite Oranı} - \text{Kasa Oranı}$$

formülü yardımıyla hesaplanmıştır.

Her bir vade aralığındaki yabancı para mevduat tutarı ile yükümlülük sonrası efektif maliyetler çarpılarak bileşik faiz maliyet oranları bulunmuş; bu oranlar yardımıyla, yıllık bileşik faiz maliyetleri vadelerine göre tutar bazında hesaplanmıştır.

Ağırlıklı bileşik faiz maliyetinden, aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanan disponibilite getirisi çıkarılmış ve böylece YP mevduatın bileşik maliyetine oran ve miktar bazında ulaşılmıştır.

$$\text{Dispo getirisi} = \frac{\text{Disponible Kağıtların Getiri Oranı}}{1 + (\text{Devalüasyon Oranı})} \times \text{Dispo Oranı}$$

Örnek modelde YP mevduat maliyeti sadece ABD doları için hesaplanmıştır. Diğer tüm döviz cinsleri için aynı yöntem kullanılabilir.

5.1.3 Yurtiçi Bankalardan Alınan Krediler

Eximbank da dahil olmak üzere yurtiçi bankalardan alınan krediler, umumi disponibilite ve zorunlu karşılıklar gibi hiçbir kanuni zorunluluğa tabi olmadıklarından, faiz maliyeti dışında bankaya hiçbir maliyetleri bulunmamaktadır.

X Bankası A.Ş.'nin 2000 yılı bilançosundan da görülebileceği gibi (Ek: I), yurtiçi bankalardan toplam 26.694 milyar TL tutarında kredi kullanılmıştır. Bu kredilerin büyük bölümünü bankanın,

- Eximbank'tan % 60 faiz oranından aldığı 7.130 milyar TL kredi,
- Ayrıca yine Eximbank'tan % 12.5 faiz oranından 180 gün vadeli olarak aldığı, 14 milyon \$ tutarındaki kredi oluşturmaktadır.

5.1.4 Yurtdışı Bankalardan Alınan Krediler

Banka, yurtdışı bankalardan % 11.5 faiz oranından 1.358.383 \$ ve % 9.5 faiz oranından 1.857.309 DM borçlanmıştır. Yurtdışı bankalardan kullanılan kredilerin maliyeti, yabancı para mevduat maliyeti hesaplamasına benzemektedir. Yurtdışı kredilerden ayrılması gereken tek kanuni karşılık disponibilite olduğundan, öncelikle disponibilitiyi TL tutma maliyeti hesaplanmalıdır. 31.12.2000 tarihi itibarıyla 2001 yılı için % 50 oranında devalüasyon beklentisi olduğu varsayılarak, disponibilitiyi TL tutma maliyeti aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmıştır.

$$\text{Disponibilitiyi TL Tutma Maliyeti} = \text{Disponibilite Oranı} - \frac{\text{Disponibilite Oranı}}{1 + \text{Beklenen Devalüasyon}}$$

Tablo 5.5 Yurtdışı Bankalardan Alınan Krediler

DÖVİZ CİNSİ	MİKTAR	TL KARŞILIĞI (Milyon TL)	FAİZ GİDERİ (%)	DİSPO. ORANI (%)	DİSPO. TL TUTMA MALİYETİ (%)	DİSPO. GETİRİSİ (%)	YÜKÜMLÜLÜKLÜ TOPLAM MALİYET (%)	YÜKÜMLÜLÜKLÜ TOPLAM MALİYET (Milyar TL)
\$	1.358.383	912.514	11,5	3	1,00	0,45	12,38	112.999
DM	1.857.309	587.402	9,5	3	1,00	0,45	10,33	60.667
TOPLAM		1.499.916					11,6	173.666
AĞIRLIKLİ GETİRİ ORANI		10,72						

Tabloda yer alan disponibilite getirisi, YP mevduat maliyetinde de gösterildiği gibi aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır.

$$\text{Dispo getirisi} = \frac{\text{Disponible Kağıtların Getiri Oranı}}{1 + (\text{Devalüasyon Oranı})} \times \text{Dispo Oranı}$$

$$\text{Yükümlülükli Toplam Maliyet} = \frac{\text{Faiz Gideri} + \text{Dispo.TL Tutma Maliyeti} - \text{Disponibilite Getirisi}}{\text{Kullanılabilir Kredi Tutarı}}$$

Kullanılabilir kredi tutarı hesaplanırken, dispoñibilite yükümlülüğünün 1 ay sonra yatırıldığı gözönünde bulundurulduğundan maliyeti azaltıcı etkisi dikkate alınmış, kullanılabilir kredi oranı % 97 olarak değil, % 97.31 olarak alınmıştır.

Yukarıdaki formül yardımıyla hem ABD Doları olarak, hem de Alman Markı olarak kullanılan krediler için Yükümlüklü Toplam Maliyet hesaplanmıştır.

5.1.5 Özkaynaklar ve Diğer Kaynaklar

Daha önce de değinildiği gibi sermaye, yedek akçeler, değer artış fonları ve dönem kârı bankanın özkaynaklarını oluşturmaktadır. Özkaynak maliyeti hesaplaması borsaya kote bankalarda daha kolay olmaktadır.

Borsaya kote olmayan bir bankanın özkaynak maliyeti, sermayenin fırsat maliyetidir. Yani banka sahiplerinin sermaye olarak koydukları fonları, başka bir kaynağa yönlendirselelde elde edecekleri minimum getiri oranı, özsermayenin maliyetidir. Sözkonusu tarihte Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu portföyünün basit getirisi % 58.91, bileşik getirisi % 67.47 olarak alındığında¹⁶¹, X Bankası A.Ş. sahipleri 500 trilyon TL olan sermayeyi bankaya koyarak yıllık minimum 337 trilyon TL minimum getiriden yoksun kalmaktadırlar.

Sermaye için belli bir maliyete katlanıldığı ve hissedarlara kâr payı ödemesi yapıldığı düşünülüğünde sermaye maliyet unsuru olarak alınabilmektedir. Ancak kredi fiyatlamasında sermaye maliyetinin ne kadar dikkate alınacağı tartışmalıdır. Bunun nedeni bankaların genellikle kredi kullandırımalarını özsermayelerinden karşılamamalarıdır.

Bankanın mevduat, diğer bankalardan alınan krediler ve özkaynaklar dışında kalan diğer kaynakları da, hem TL hem de YP dispoñibiliteye tabidir. Ancak bu kaynaklar, pasif içerisinde çok büyük paya sahip olmamaları nedeniyle kaynak maliyeti hesaplamalarında gözardı edilmiştir.

Tek bir fon maliyeti rakamına ulaşmak amacıyla çeşitli kaynaklardan toplanan fonların maliyetlerini bir araya toplayacak olursak, Tablo 5.6 ortaya çıkacaktır.

¹⁶¹ www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/dibs/istihl.dat, 12.06.2001

Tablo 5.6 TL Kaynak Maliyeti

	BAKİYE (Milyar TL)	BASİT MALİYET (%)	BİLEŞİK MALİYET (%)
TL MEVDUAT	1.570.389	52,3	66,8
EXİMBANKTAN ALINAN KREDİLER *	7.130	60,0	79,6
ÖZKAYNAKLAR	1.024.625	58,9	67,5
TL FAİZ MALİYETİ	2.602.144	54,92	67,13

YP kaynak maliyeti hesaplanırken ABD doları için kullanılan yöntem, tüm döviz cinsleri için aynı şekilde kullanılabilir.

Tablo 5.7 YP Kaynak Maliyeti

	BAKİYE (Milyar TL)	BASİT MALİYET (%)	BİLEŞİK MALİYET (%)
US \$ MEVDUAT	2.805.506	2,01	2,03
EXİMBANKTAN ALINAN KREDİLER*	9.405	12,50	13,24
Y.DIŞI BANKALARDAN ALINAN KRD.*	1.499.916	11,60	12,24
US \$ MALİYETİ	4.314.827	5,37	5,60

* Sadece basit maliyeti bilinen kalemlerde, bileşik maliyet hesaplanırken vade 1 ay olarak kabul edilmiştir.

Toplam basit ve bileşik maliyet hesaplanırken bakiyeler de dikkate alınarak, ağırlıklı ortalama maliyet yöntemine göre hesaplama yapılmıştır.

5.2 DİĞER MALİYETLER

X Bankası A.Ş.'nin fon kaynak maliyetleri hesaplandıktan sonra, bankacılık faaliyetlerini sürdürülebilmesi için gerekli olan diğer unsurların maliyetlerinin de hesaplanması gerekmektedir. Bunlar personel ücretleri, teçhizat maliyetleri, departman genel giderleri ile hizmet departmanlarından ve banka genel maliyetlerinden alınan paylar gibi maliyetlerden oluşmaktadır. Ancak X Bankası A.Ş.'de bu unsurların maliyetleri tek tek hesaplanmamış olup, sadece personel giderleri ile ilgili bilgiler elde edilebilmiştir.

01.01.2000-31.12.2000 döneminde X Bankası A.Ş.'de, toplam 8.244 personel çalışmış ve 83.333 milyar TL personel gideri yapılmış olduğundan; 2000 yılı personel başına gider payı % 9.89 oranında gerçekleşmiştir.

Türk Bankacılık Sektörü incelendiğinde ise, aynı dönemde toplam 170.401 personelin çalıştığı sektörde, toplam personel giderleri 2.087.741 milyar TL olarak gerçekleşmiş; personel başına gider payı % 8.16 düzeyinde olmuştur. Bu durumda 2000 yılında X Bankası A.Ş.'nin personel gider payı, sektör ortalamasının % 0.084 üzerinde bir oranda gerçekleşmiştir.

5.3 KREDİNİN FİYATLANDIRILMASI

Bankalarda kredi faiz oranlarının belirlenmesi maliyet unsurlarına bağlı olduğu kadar kredi kullanmayı isteyen firmaların mali durumları, sektördeki payları gibi birçok etkenden de etkilenmektedir. Banka fon yönetimi tarafından maliyet ve kâr marjları dikkate alınarak belirlenen baz faiz oranı, kredi departmanları tarafından kredi isteyen firmaların durumlarına göre belli bir orana kadar değiştirilebilmektedir.

Çalışmanın bu aşamasında aynı sektörde faaliyet gösteren ve X Bankası'ndan kredi talep eden iki farklı firmanın mali durumları ve risk dereceleri değerlendirilerek, verilecek kredinin fiyatı belirlenmiştir.

Firmaların genel faaliyet konuları hakkında özet bilgi aşağıda verilmiş olup, X Bankası tarafından düzenlenen özet Bilanço ve Gelir Tabloları Ek: III / A-B-C'de, Fon Akım Tablosu ise Ek: IV'te yer almaktadır.

A Firması: Firma, İstanbul'daki tesislerinde selobant ve ambalaj bantları üretiminin yanı sıra ambalaj kağıdı üretimi de yapmaktadır. Temel girdileri kauçuk, PVC ve selüloz olup, bu maddeler ağırlıklı olarak yurtdışından temin edilmektedir.

Yurtiçinden kullanılan kredilerin teminatına grup kuruluşların ve ortakların şahsi kefaletlerinin yanı sıra müşterilerden alınan çekler de verilmektedir. Yurtdışından alınan krediler ise yurtiçi bankalardan alınan harici garantiler karşılığı kullanılmaktadır.

Firma 4 yıldır X Bankası'nın kredili müşterisi olup, banka nezdinde yüksek hacimli mevduat hesapları bulunmakta ve ayrıca personelinin maaş ödemelerini X Bankası aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Banka daha önce firmaya kullandığı kredilerde, hiçbir geri ödeme problemiyle karşılaşmamıştır.

B Firması: Firma, İzmir'deki tesislerinde 1.hamur kağıt, bilgisayar formu ve defter üretimi faaliyetiyle uğraşmaktadır. Firma'nın temel girdisi olan selüloz, ağırlıklı olarak yurtdışından ithal edilmektedir. Firma'da üretilen ürünlerin tamamına yakını ise yurtiçinde satılmakta olup, satışlar kendisi tarafından bayileri aracılığıyla yapılmaktadır.

Yurtiçinden kullanılan kredilerin teminatına ortakların şahsi kefaletleri verilmektedir. Yurtdışından kredi kullanılmamaktadır.

Firma'nın üretim faaliyetini sürdürdüğü İzmir'deki fabrika binası üzerinde, başka bir banka lehine ipotek bulunmaktadır.

Firma X Bankası'ndan ilk kez kredi talep etmektedir.

5.3.1 Firmaların Karşılaştırmalı Analizi ve Risk Derecelerinin Belirlenmesi

X Bankası, her iki firmanın 1999 ve 2000 yıllarına ait mali tablolarını dikkate alarak mali analizini yapmış; özellikle firmaların likidite ve borçluluğunu gözönünde bulundurarak faiz oranını buna göre belirlemiştir. Her iki firmanın durumunun fiyatlama açısından anlamlılığını sağlamak amacıyla, firmaların bilanço ve gelir tabloları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve analizi yapılmıştır. Ayrıca değerlendirme yapılırken firmaların üretim, satış, ithalat gibi faaliyetleriyle ilgili diğer faktörler de dikkate alınmıştır.

X Bankası fiyatlama stratejisi olarak maliyet artı kâr fiyatlaması yöntemini benimsemiştir. Kullandıracağı kredinin önce maliyetini hesaplamış; firmaların yapısını da dikkate alarak, bu maliyet üzerine günün piyasa koşullarına göre elde edebileceği en yüksek kâr marjını ilave ederek fiyatlandırma yapmıştır.

X Bankası'nın kredi analizinde kullanılan başlıca oranlar, her iki firma için de hesaplanmış olup, tablo 5.8 yardımıyla takip edilebilir.

Tablo 5.8 2000 Yılı Oran Analizi

FİNANSAL ORANLAR	A FİRMASI	B FİRMASI
Net İşletme Sermayesi (Milyon TL)	1.829.208	76.069
Cari Oran (%)	353	102
Likidite Oranı (%)	222	51
Toplam Borçlar / Özsermaye (%)	71	523
Maddi Duran Var. / Özsermaye (%)	20	212
ETKİNLİK ORANLARI		
Aktif Devir Süresi (Gün)	189	177
Alacak Tahsil Süresi (Gün)	61	58
Borç Ödeme Süresi (Gün)	17	38
Stok Devir Süresi (Gün)	33	54
KÂRLILIK ORANLARI		
(Bil.Kârı+Amort.Gid.+Kıdem Tazm) / Net Satışlar	15	-
Faiz Karşılama Oranı (%)	245	-
Brüt Kâr Marjı (%)	13	(6)
Faaliyet Kâr Marjı (%)	13	(5)
Net Kâr Marjı (%)	8.4	(6.2)

Firmaların mali tabloları ve oranları incelenerek, faaliyetleriyle ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında sonuçlar Tablo 5.9'da ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5.9 A Firması ile B Firmasının Karşılaştırmalı Analizi

	A Firması	B Firması
Aktif Yapısı	Aktifleri içinde alacakları yüksek paya (% 29) sahip olan firmanın, alacaklarının çoğunun senetli olması bu olumsuz etkiyi azaltmaktadır.	Senetli Alacaklar ve Stoklar kalemi yüksek olan firma, satış problemi yaşıyor olabilir. Duran varlıklarının dönen varlıklarından yüksek olması, nakit sıkıntısına neden olabilir.
Pasif Yapısı	2000 yılında kısa vadeli banka borcu bulunmayan firmanın, uzun vadeli banka borçları pasifinin % 22'si oranında olup, yüksek bir seviyededir.	Firmanın toplam borçları pasifinin %84'ü gibi yüksek bir oranda olup, bunun %40'ı banka borçlarından oluşmaktadır.
Net İşletme Sermayesi	Firma likidite problemi yaşamamakta ve faaliyetlerini sürdürebilmek için gerekli olan sermayeye sahip bulunmaktadır.	Net işletme sermayesi yetersizdir.
Cari Oran	Firma kısa süreli borçlarını ödeme gücüne sahiptir.	Cari aktiflerinin tamamını kısa süreli borçlarla finanse etmektedir.
Likidite Oranı	Firma kısa vadeli borçlarını likiditeye çevrilebilir varlıklarıyla karşılama olanağına sahiptir.	Likiditesi oldukça düşük düzeydedir.
Toplam Borçlar / Özsermaye	Borçluluğu kabul edilebilir düzeydedir.	Borçluluğu çok yüksektir. Banka borçları özsermayesinin çok üzerindedir.
Alacak Tahsil ve Borç Ödeme Süreleri	Borçlarını kısa sürede öderken, alacaklarını uzun vadede tahsil etmektedir.	Borçlarını kısa sürede öderken, alacaklarını uzun vadede tahsil etmektedir.
Kârlılık Durumu	Firma ana faaliyet konusundan kâr etmektedir. Kârlılığı kabul edilebilir düzeydedir.	Faaliyetlerinden zarar etmektedir.
Fon Yaratma Gücü	Nakit çıkışı gerektirmeyen giderler dikkate alındığında, firmanın fon yaratma gücüne sahip olduğu görülmektedir.	Bilanço Kârı olmadığından hesaplanamamış olup, fon yaratma gücü yoktur.
Faiz Karşılama Oranı	Karlılığı yeterli düzeyde olan firma, finansman giderlerini karşılayabilmektedir.	Zarar eden firmanın bu oranı hesaplanamamıştır.
Alış - Satışlar	Firma, hammaddesini ağırlıklı olarak yurtdışından temin ettiği, buna karşılık satışlarının tamamına yakını yurtiçinde gerçekleştirdiği için kur riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.	Hammadde ihtiyacı bakımından tamamen dışa bağımlı olan Firma, hammaddesi olan selülozun fiyatının yükselmesi nedeniyle stoklu çalışmaktadır.
Teminat Durumu	Kredilere güçlü teminat verebilmektedir.	Teminat durumu yetersizdir.
Banka İle İlişkiler	Banka ile uzun zamandır çalışmakta olup, hiçbir problem yaşanmamıştır.	Banka ile ilk defa çalışmak istemektedir.
Gayrimenkuller	Gayrimenkulleri üzerinde ipotek veya haciz yoktur.	Firmanın İzmir'deki tesisleri üzerinde ipotek bulunmaktadır.

Firmaların Ek 4'te verilmiş olan 2000 yılına ait Fon Akım Tabloları incelendiğinde, A firmasının dönen varlıklarının finansmanını çoğunlukla özsermayesinde gerçekleşen artışlarla karşıladığı görülmektedir. Ayrıca uzun vadeli yabancı kaynakları artmasına rağmen, kısa vadeli yabancı kaynaklarındaki azalış bu orandan daha yüksek düzeyde olduğundan, firmanın borçlarını uzun vadeye yaydığı anlaşılmaktadır.

B firmasının fon kaynak ve kullanımları incelendiğinde ise; firmanın dönen ve duran varlıklarındaki artışları, kısa vadeli yabancı kaynaklarla karşıladığı görülmektedir. Firmanın uzun vadeli borçlarındaki azalma ve kısa vadeye yönelmesi, bankalardan uzun vadeli kredi bulmakta zorlandığını düşündürmektedir.

Çalışmanın Müşteri Kârlılık Analizi ve Kredinin Risk Derecesi isimli (Bölüm 4.3.3.3.1) bölümündeki bilgiler ışığında ve her iki firmaya ait elde edilen bilgiler dikkate alındığında; firmaların risk dereceleri birbirinden oldukça farklı olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre;

A Firması; likiditeye sahip olması, borçluluğunun kabul edilebilir seviyede olması, borçların likit aktifleriyle karşılayabiliyor olması, ana faaliyet konusundan kâr etmesi ve teminatlarının az risk taşıması gibi nedenlerle 1 Sınıf Risk Grubu'na girebilecekken; uzun vadeli banka borçlarının yüksekliği, borç ödeme ve alacak tahsil sürelerinin uyumsuzluğu ve ithalattan kaynaklanan kur riskine maruz kaldığı için, 2. Sınıf Risk Grubu firmalara dahil edilmiştir.

B Firması ise; Likiditesinin düşük, borçluluk oranlarının yüksek, net işletme sermayesinin düşük, borç ödeme ve alacak tahsil sürelerinin uyumsuz olması, faaliyetlerinden zarar etmesi, teminatlarının yeterli emniyet marjı taşınamaması gibi nedenlerle en riskli firmaların bulunduğu 4. Sınıf Risk Grubu'na dahil edilmiştir.

5.3.2 Kredi Fiyatının Hesaplanması

2.Sınıf Risk Grubuna giren A firması, X Bankası'ndan 1 yıl vadeli 500.000.000.000 TL tutarında kredi talep etmektedir. Bankanın tüm maliyet verileri de dahil olmak üzere ilgili veriler, milyon TL kısaltmayla Tablo 5.10'da verilmiştir.

Tablo 5.10 A Firması İçin Belirlenen Fiyat Unsurları

Kredi Tutarı:	500.000 milyon TL
Bankanın TL Fon Maliyeti*	% 54.92
Personel Maliyetleri**	% 9.89
Risk Sınıfı***	% 2.5
Bankanın Kârlılık Oranı****	% 4.5

* Bankanın TL Fon Maliyeti, yapılan maliyet hesaplamaları sonucunda hazırlanan TL Kaynak Maliyeti Tablosu'ndan (Tablo:5.6), alınmıştır.

** Personel Maliyetleri, Diğer Maliyetler (Bölüm 5.2) konusunda da anlatıldığı gibi, X Bankası'nın personel sayısı ile personel giderlerinin oranlanmasıyla bulunmuştur.

*** Müşteri Kârlılık Analizi ve Kredinin Risk Derecesi (Bölüm 4.3.3.1) bölümünde de anlatıldığı gibi 2 Sınıf Risk Grubu bulunmaktadır. % olarak değerlendirildiğinde; 2. Sınıf Risk Grubuna giren firmaların % 2.5 oranında risk taşıdığı varsayılmıştır.

**** Bankanın kârlılık oranı, bankanın o yıl için kredilerden sağlamayı hedeflediği getiri ile kullandığı toplam kredinin oranlanmasıyla bulunur. Ancak X Bankası, iyi durumdaki sürekli müşterilerini kaybetmemek amacıyla kârlılık oranında % 10'a kadar bir düşürme yapabilmektedir.

Fon Maliyeti, bankanın kullanılabileceği fon miktarının, bankanın fon maliyet oranı ile çarpılmasıyla bulunur.

Fon Maliyeti	$500.000 \times \% 54.92 = 274.600$ milyon TL
Risk Faktörü Maliyeti	$500.000 \times \% 2.5 = 12.500$ milyon TL
Kredi Departman Maliyetleri	$500.000 \times \% 9.89 = 49.450$ milyon TL
Toplam Giderler	$274.600 + 12.500 + 49.450 = 336.550$ milyon TL
Brüt Kar Hedefi	$500.000 \times \% 4.5 = 22.500$ milyon TL
Elde Edilmesi Gereken Minimum Gelir	$336.550 + 22.500 = 359.050$ milyon TL
Krediye Uygulanacak Faiz Oranı	% 71.81

Diğer veriler aynı kalmak koşuluyla 4. Sınıf Risk Grubuna sahip B Firma'sının aynı koşullarda kredi talep ettiği düşünülürse; bu krediye uygulanması gereken faiz oranı şu şekilde hesaplanacaktır.

Tablo 5.11 B Firması İçin Belirlenen Fiyat Unsurları

Kredi Tutarı:	500.000.000.000 TL
Bankanın TL Fon Maliyeti:	% 54.92
Personel Maliyetleri:	% 9.89
Risk Sınıfı*	% 7.5
Bankanın Kârlılık Oranı **	% 5

* Müşteri Kârlılık Analizi ve Kredinin Risk Derecesi (Bölüm 4.3.3.3.1) bölümünde de anlatıldığı gibi 4 Sınıf Risk grubu bulunmaktadır. % olarak değerlendirildiğinde; 4.Sınıf Risk Grubuna giren firmaların % 7.5 oranında risk taşıdığı varsayılmıştır.

** Firmanın durumu iyi olmadığından, Banka kârlılık hedefi olan % 5'ten herhangi bir indirim yapmamıştır.

Fon Maliyeti	$500.000 \times \% 58.92 = 274.600$ milyon TL
Risk Faktörü Maliyeti	$500.000 \times \% 7.5 = 37.500$ milyon TL
Kredi Departman Maliyetleri	$500.000 \times \% 9.89 = 49.450$ milyon TL
Toplam Giderler	$274.600 + 37.500 + 49.450 = 361.550$ milyon TL
Brüt Kar Hedefi	$500.000 \times \% 5 = 25.000$ milyon TL
Elde Edilmesi Gereken Minimum Gelir	$361.550 + 25.000 = 386.550$ milyon TL
Krediye Uygulanacak Faiz Oranı:	% 77.31

Görüldüğü gibi diğer bütün maliyet ve faktörler sabit kalmak koşuluyla, iki ayrı risk derecesine sahip firma incelendiğinde; talep edilen 1 yıl vadeli 500 milyar TL tutarındaki kredi için belirlenecek faiz oranları farklı olmaktadır. Anlaşılacağı üzere, kredi maliyetlerini karşılayabilecek düzeyde bir faiz oranı belirlendikten sonra, kredinin fiyatını etkileyen en önemli unsur, krediyi talep eden firmanın durumu olmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde toplumun ihtiyaçları ve izlenen finansal politikalar doğrultusunda belirlenen ve ticari bankaların en temel faaliyetlerinden biri olan krediler, bankaların kârlılığını ve sektördeki konumunu belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Mali sektörde artan rekabet sonucunda bankalar, firmaların ihtiyaçlarını karşılayabilecek yapıda yeni ürünler geliştirerek ürünlerini çeşitlendirme çalışmaları yapmaktadırlar.

Çeşitlilik gösteren banka kredilerinin sağlayacakları getirinin maksimum olması, her kredinin sunulan müşteriye ve kredinin yapısına uygun olarak fiyatının belirlenmesi ile mümkün olmaktadır. Kredilendirme faaliyetlerinin yerine getirilebilmeleri için katlanılan maliyetlerin, o krediden sağlanacak getiriden daha yüksek olması durumunda banka, başka bir fayda da sağlayamıyorsa, bu krediden vazgeçmeyi tercih edecektir.

Çalışmada da belirtildiği gibi kredi maliyetleri belirlenirken, iki temel unsur dikkate alınmıştır; bunlardan birincisi, kredinin kullanılabilmesi için gerekli olan faaliyet maliyetleridir. Şubelerde ya da krediler departmanlarında, kredilendirme faaliyetiyle ilgili tüm maliyetleri (personel, makine teçhizat maliyetleri v.b.) kapsayan faaliyet maliyetleri, fazla değişken nitelik göstermemektedirler.

Kredi maliyetlerinin diğer unsuru ise, kredi kullandırımı amacıyla ayrılan özsermayenin, toplanan fonların, vazgeçilen likiditenin ve kredinin geri ödenmemesinden kaynaklanan riskin maliyetidir. Bu tür maliyet unsurları ekonomik koşullardan, mali sektörün yapısından, rekabet ortamından ve firmanın mali yapısından etkilenerek oldukça değişken bir yapıya sahip olabilmektedirler.

Kredi maliyetlerinin belirlenmesinde iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki, fon kaynaklarını elde etmek amacıyla, mevduat sahiplerine ödenen toplam faizlerin ortalama fon kaynak bakiyesine bölünmesiyle bulunan, geçmiş dönem ortalama maliyetleridir. İkinci

yöntem ise marjinal maliyet olup, finansal yapıya yeni eklenen fonun maliyetinden oluşmaktadır.

Bankalarca kâr maksimizasyonu, ürün kalitesinde liderlik ve kapasite sürekliliği gibi amaçlarla yapılan kredi fiyatlaması; bankanın hedefleri, fon maliyetleri, müşterinin durumu, kredinin vadesi ve geri ödeme koşullarından etkilenmektedir. Ancak her kredi fiyatlama yönteminin kendi içinde bazı dezavantajları olduğu gözardı edilmemelidir. Örneğin marjinal fiyatlamada, kredi ürünlerinin maliyetlerinin değişken olduğu varsayımıyla, sabit maliyetler ayrı bir havuzda toplanmakta ve ürün maliyetine eklenmemektedir. Diğer bir fiyatlama yöntemi olan başabaş ve kâr etkisi amaçlı fiyatlamada ise, banka belli bir hizmet için belli bir kâr düzeyi belirler. Bu kâr düzeyine ulaşabilmek amacıyla fiyat belirlemeyi amaçlamaktadır. Ancak sürekli bu yöntemin kullanılması sonucunda banka, rakipleri karşısında pazar payını kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Bütün kredi fiyatlama yöntemlerinin diğerlerine göre üstün ve eksik yanları bulunmaktadır. Bankalar fiyatlama stratejilerini belirlerken yöntemleri iyi analiz etmeli, kendi yapısına en uygun olanı seçmelidir. Buna ek olarak belli kredilerin fiyatlandırılmasında bir yöntemi kullanırken, diğer kredilerde farklı bir yöntem uygulayabilir. Böylece bankanın, çeşitli risklerini dağıtması mümkün olmaktadır.

Çalışmanın kredi maliyetlerinin hesaplanması ve kredi fiyatlamasının yapılması ile ilgili olarak hazırlanan uygulama bölümünde; sektörde faaliyet gösteren büyük ölçekli bir bankanın bilgileri ele alınmış olup; bu çalışma ile sektörde faaliyet gösteren bankaların, kredilendirme sürecinde karşılaştığı temel maliyet unsurları, bu maliyetlerin nasıl hesaplandığı anlatılmaya çalışılmıştır. Kredi maliyeti hesaplamalarında özellikle fon maliyetleri üzerinde durulmuş ve fon maliyetleri diğer maliyet unsurlarının hesaplanmasında temel oluşturmuştur.

Maliyet unsurlarının belirlenmesi sonucunda elde edilen fon maliyeti oranının, tüm firmalara kullanılacak kredilerin faiz oranlarının belirlenmesinde aynı oranda rol oynamayacağı açıktır. Bu nedenle mali yapısı birbirinden farklı iki firma ele alınmış, her ikisi için de

“Maliyet Artı Kâr Fiyatlama Yöntemi” kullanılarak kredi fiyatı belirlenmiş, firmaların genel durumlarının ve mali yapılarının kredi fiyatını nasıl etkilediği ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

Ada, Zeynep. *Faiz Politikası ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: 429, 1992.

Akbank T.A.Ş. *Krediler Ders Kitabı*. İstanbul: Akbank T.A.Ş. Eğitim Müdürlüğü, 2000.

Akdil, Betül. *Ticari Bankalarda Verimlilik ve Etkinlik Analizi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 1993.

Akgüç, Öztin. *Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi*. 5. Baskı, 1996.

Aras, Güler. *Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi*. 2. Baskı. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No: 30, 1996.

Baybar Şaziye, Bayoğlu Ahmet. *Bankacılıkta Kaynak Maliyeti*. 1. Baskı. Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları No:8, 1997.

Bektaş, Erol. *Ticari Bankalarda Fon Kaynak Kullanım Etkinliği ve Ticari Kredilerin Fiyatlandırılmasına İlişkin Bir İnceleme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 1991.

Berk, Niyazi. *Bankalarda Pazara Yönelik Kredi Yönetimi*. 2. Baskı. İstanbul: Esbank Eskişehir Bankası T.A.Ş., 1999.

Channon, Derek F. *Bank Strategic Management and Marketing*. Great Britain: John Wiley and Sons, 1986.

Crosse Howard D., George H. Hempel. *Management Policies For Commercial Banks*. 2nd Edition. New Jersey: Prentice Hall Inc., 1973.

Darling George K. "Finding A New Loan Pricing Index Easier Said Than Done", *American Banker*. Volume: 165, Issue: 149 (Nisan 2000).

Hempel George H., Donald G. Simonson. *Bank Financial Management*. USA: John Wiley and Sons, 1991.

Kamerschen, David R. *Money and Banking*. 8th Edition. Georgia: South Western Publishing Co., 1984.

Kandırallı Meltem Yaşar. *Bankacılıkta Kaynak Maliyeti Hesaplama Yöntemleri*. 1.Baskı. Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları No:9, 1998.

Koch Timothy W. *Bank Management*. 3rd Edition. The Dryden Press, 1995.

Kohn, Meir. *Money Banking and Financial Markets*. 2nd Edition. The Dryden Press, 1993.

Kölemezli, Mustafa. *Banka Kredileri*. İzmir: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1982.

Lovell Richard, Nick French. "Estimated Realization Price: What Do The Banks Want and What Can Realistically Be Provided", *Journal of Property Finance*. Volume: 6, Issue: 4 (1995).

Miller, William D. *Commercial Bank Valuation*. USA: John Wiley and Sons Inc., 1995.

Mishkin, Frederic S. *The Economics of Money-Banking and Financial Markets*. 5th Edition. USA: Addison Wesley Longman Inc., 1998.

Öçal Tezer, Ömer Faruk Çolak, Selahattin Togay, Kadir Eser. *Para Banka*. Ankara: Gazi Kitabevi, 1997.

Reed, Edward W., Edward K. Gill. *Commercial Banking*. 4th Edition. Prentice Hall Inc., 1989.

Seval, Belkıs. *Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 59, 1990.

Tunay K. Batu, Uzuner Mustafa T., Yiğit Adnan. *Ticari Bankalarda Optimal Kaynak Yönetimi*. 1.Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Yayın No: 783, 1998.

Türkiye Bankalar Birliği. *40.Yılında TBB ve Türk Bankacılık Sistemi*. 1998.

Türkiye Bankalar Birliği. *Bankalarımız 2000*. İstanbul: 2001.

Uzunoğlu, Sadi. "Bankalarda Kaynak Maliyeti ve Kredi Fiyatlaması", *Finans Dünyası Dergisi*. Temmuz 1997

Ünay, Vecdi. *Bankalarca İç Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri*. İstanbul, 1985.

Walker, John R. *Bankaların Karar İşlemlerinde Maliyetler*. Çeviren Feryal Orhon. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi No:1, 1970.

www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/eylul2000/grup/default.asp, 21.02.2001

www.tbb.org.tr/turkce/kanunlar/mevduat.htm, 22.05.2001

www.tbb.org.tr/turkce/kanunlar/tasarruf_mevduati.htm, 11.06.2001

www.tbb.org.tr/turkce/kanunlar/umumi.htm, 22.05.2001

www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/dibs/istihl.dat, 12.06.2001

EKLER

EK 1 X BANKASI A.Ş. 31.12.2000 ÖZET BİLANÇO

(Milyar TL)

AKTİF	31.12.2000	PASİF	31.12.2000
Kasa	63.186	TL Mevduat	1.732.516
Bankalar	2.333.322	YP Mevduat	2.643.379
Bankalararası Para Piyasası	293.370	Mevduat	4.375.895
Menkul Değerler Cüzdanı (Net)	645.187		
Diğer Likit Aktifler	35.501	Bankalararası Para Piyasası	27.577
Likit Değerler	3.370.566		
		Eximbank'tan Alınan Krediler	26.694
Kısa Vadeli	1.495.922	Yurtdışı Banka ve Kuruluşlardan Al.Krd.	1.499.916
Orta ve Uzun Vadeli	1.134.168	Alınan Krediler	1.526.610
Takipteki Alacaklar (Net)	5.957		
Krediler	2.636.047	Ödenmiş Sermaye	500.000
		Kanuni Yedek Akçeler	57.486
Faiz ve Gelir Tahak. ve Reeskontları	291.436	İhtiyari Yedek Akçeler	132.045
Mevduat Munzam Karşılıkları	325.413	Yeniden Değerleme Fonları	48.974
Muhtelif Alacaklar	145.180	Dönem Karı	343.606
İştirakler (Net)	29.577	Özkaynaklar	1.082.111
Bağlı Ortaklıklar (Net)	11.184		
Bağlı Menkul Kıymetler (Net)	395.656	Faiz ve Gider Reeskontları	155.848
Sabit Kıymetler (Net)	137.644	Diğer Pasifler	189.937
Diğer Aktifler	15.275	Diğer Pasifler Toplam	345.785
Diğer Aktifler Toplam	1.351.365		
TOPLAM AKTİFLER	7.357.978	TOPLAM PASİFLER	7.357.978

EK 2 X BANKASI A.Ş. 01.01.2000-31.12.2000 TARİHLİ ÖZET GELİR TABLOSU

(Milyar TL)

	31.12.2000
Kredilerden Alınan Faizler	508.967
Bankalardan Alınan Faizler	589.884
Bankalararası Para Piyasası İşl. Alınan Faizler	18.600
Menkul Değerler Cüzdanından Alınan Faizler	295.588
Diğer Faiz Gelirleri	741
Faiz Gelirleri	1.413.780
Mevduata Verilen Faizler	381.457
Bankalararası Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	9.642
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	77.446
Diğer Faiz Giderleri	252
Faiz Giderleri	468.797
Net Faiz Gelir / Gideri	944.983
Nakdi Kredilerden	14.640
Gayri Nakdi Kredilerden	5.421
Sermaye Piyasası İşlem Karları	70.396
Kambiyo Karları	1.947.537
İştirakler ve Bağlı Ort. Alınan Kar Payları	7.494
Diğer Faiz Dışı Gelirler	96.720
Faiz Dışı Gelirler	2.142.208
Verilen Ücret ve Komsiyonlar	48.713
Sermaye Piyasası İşlem Zararları	37.107
Kambiyo Zararları	2.168.064
Personel Giderleri	83.333
Kira Giderleri	3.823
Amortisman Giderleri	18.989
Vergi ve Harçlar	15.826
Diğer Provizyonlar	22.745
Diğer Faiz Dışı Giderler	150.582
Takipteki Alacaklar Provizyonu	24.729
Faiz Dışı Giderler	2.573.911
Net Faiz Dışı Gelir / Gider	-431.703
Vergi Öncesi Kar / Zarar	513.280
Vergi Provizyonu	169.674
Net Kar / Zarar	343.606

EK 3 /A A ve B FİRMALARINA AİT 2000 YILI ÖZET BİLANÇOLAR

(Milyon TL)

AKTİF	A FİRMASI		B FİRMASI	
	1999	2000	1999	2000
DÖNEN VARLIKLAR				
Kasa,Banka	5.385	126.652	8.582	14.094
Alicilar	165.102	123.599	128.247	116.262
Alinan Çekler	1.282.264	1.353.384	1.549.351	1.964.247
Ortaklardan Alacaklar	0	0	32.312	109.807
Diğer Alacaklar	3.630	149	501	4.691
Likit Varlıklar Toplamı	1.456.381	1.603.784	1.718.993	2.209.101
İlk Madde ve Malzeme	289.835	431.535	842.999	454.774
Yarı Mamüller	742	741	0	2.985
Mamuller	330.781	503.804	1.055.926	1.588.529
Verilen Sipariş Avansları	20.865	7.612	150.278	4.602
Stoklar Toplamı	642.223	943.692	2.049.203	2.050.890
Diğer Dönen Varlıklar	2.593	3.509	18.388	149.184
Toplam	2.101.197	2.550.985	3.786.584	4.409.175
DURAN VARLIKLAR				
Verilen Depozito ve Teminatlar	0	0	494	494
İştirakler ve Bağlı Ortaklıklar	1.521.918	1.521.918	0	0
Diğer	0	4.326	0	0
Finansal Duran Varlıklar Toplamı	1.521.918	1.526.244	494	494
Arsa ve Binalar	174.971	540.717	446.951	696.294
Makina ve Tesisler	256.307	324.298	2.825.652	4.407.063
Demirbaş ve Taşıt Araçları	102.481	142.119	282.872	357.045
Yapılmakta Olan Yatırımlar	274.443	0	4.287	4.961
Toplam	808.202	1.007.134	3.559.762	5.465.363
Birikmiş Amortismanlar (-)	331.466	473.393	1.798.190	3.186.017
Maddi Duran Varlıklar (Net)	476.736	533.741	1.761.572	2.279.346
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	470	396	8.896	19.229
Toplam	1.999.124	2.060.381	1.770.962	2.299.069
AKTİF TOPLAMI	4.100.321	4.611.366	5.557.546	6.708.244

EK 3 / B A ve B FİRMALARINA AİT 2000 YILI ÖZET BİLANÇOLAR

Milyon TL

PASİF	A FİRMASI		B FİRMASI	
	1999	2000	1999	2000
KISA VADELİ BORÇLAR				
Banka Kredileri	832.662	0	28.768	1.665.388
Uzun Vadeli Kredi Taksitleri	0	0	0	671.765
Satıcılar	94.197	171.722	96.943	155.029
Ortaklara Borçlar	0	20.875	0	156.675
Yurtdışına Borçlar	0	0	2.378.212	979.937
Grup Kuruluşlara Borçlar	40.737	111.268	209.025	315.832
Temettü	79.001	54.000	0	0
Ödenecek Vergiler	45.949	174.798	0	0
Alınan Sipariş Avansları	96.857	26.138	340.229	250.298
Diğer	79.238	162.976	42.797	138.182
Toplam	1.268.641	721.777	3.095.974	4.333.106
UZUN VADELİ BORÇLAR				
Banka Kredileri	810.147	1.007.647	1.350.245	1.007.648
Kıdem Tazminatı Karşılıkları	116.947	207.719	148.153	291.037
Diğer	34	34	0	0
Toplam	927.128	1.215.400	1.498.398	1.298.685
BORÇLAR TOPLAMI	2.195.769	1.937.177	4.594.372	5.631.791
ÖZSERMAYE				
Sermaye	500.000	500.000	1.338.000	1.338.000
Sermaye Taahhütleri(-)	0	0	0	0
Ödenmiş Sermaye	500.000	500.000	1.338.000	1.338.000
Kâr Yedekleri	608.390	659.314	196.757	196.757
Sermaye Yedekleri	796.162	885.571	1.371.355	2.332.556
Dağıtılmamış Dönem Kârı	0	629.304	0	0
Geçmiş Yıllar Zararları	0	0	(1.469.383)	(1.942.938)
Dönem Net Zararı	0	0	(473.555)	(847.922)
Toplam	1.904.552	2.674.189	963.174	1.076.453
PASİF TOPLAMI	4.100.321	4.611.366	5.557.546	6.708.244

EK 3 / C A ve B FİRMALARINA AİT ÖZET GELİR TABLOLARI

(Milyon TL)	1999	2000	1999	2000
BRÜT SATIŞLAR				
Yurtiçi Satışlar	5.429.882	8.870.197	6.529.315	13.620.268
Yurtdışı Satışlar	18.564	62.454	183.964	60.425
Diğer Satışlar	5.908	22.453	0	0
Toplam	5.454.354	8.955.104	6.713.279	13.680.693
SATIŞLARDAN İNDİRİMLER	81.752	187.932	49.509	20.066
NET SATIŞLAR	5.372.602	8.767.172	6.663.770	13.660.627
SATIŞLARIN MALİYETİ				
Satılan Mamul Maliyeti	3.602.613	6.367.924	5.225.398	12.295.905
Genel Üretim Giderleri	923.703	187.309	718.584	1.169.032
Amortismanlar	16.965	15.546	260.926	414.510
Toplam	4.543.281	6.570.779	6.204.908	13.879.447
BRÜT SATIŞ KARI/ZARARI	829.321	2.196.393	458.862	(218.820)
FAALİYET GİDERLERİ				
Finansman Giderleri	0	504.984	592.667	0
Pazarlama, Satış ve Dağıtım Gideri	68.926	104.684	0	0
Genel Yönetim Giderleri	329.793	459.018	332.678	491.884
Amortismanlar	15.530	30.945	11.063	36.790
Toplam	414.249	1.099.631	936.408	528.674
FAALİYET KARI/ZARARI	415.072	1.096.762	(477.546)	(747.494)
DİĞER GELİRLER				
Faiz Geliri	14.290	63.303	0	0
Reeskont Gelirleri	0	0	0	0
Kira Gelirleri	68.100	114.476	0	0
Kambiyo Gelirleri	0	0	58.465	47.763
Diğer	24.235	35.440	18.666	53.586
Toplam	106.625	213.219	77.131	101.349
FAALİYET KARI ve DİĞER GELİRLER	521.697	1.309.981	(400.415)	(646.145)
DİĞER GİDERLER				
Kıdem Tazminatları	59.433	128.127	73.102	171.548
Diğer	0	1.657	38	30.229
Toplam	59.433	129.784	73.140	201.777
BİLANÇO KÂRI / ZARARI	462.264	1.180.197	(473.555)	(847.922)
ÖDENECEK VERGİLER (-)	177.701	445.969	0	0
NET KAR / ZARAR	284.563	734.228	(473.555)	(847.922)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMAN TAYIN MERKEZİ

EK 4 A ve B FİRMALARINA AİT FON AKIM TABLOSU

(Milyon TL)	A FİRMASI	B FİRMASI
FON KAYNAKLARI		
Faaliyetlerden Sağlanan Kaynaklar	-	-
Olağandışı Faaliyetlerden Sağlanan Kaynaklar	-	-
Dönen Varlıklar Tutarındaki Azalışlar	-	-
Duran Varlıklar Tutarındaki Azalışlar	-	-
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklarda Artışlar	-	1.237.132
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklarda Artışlar	288.272	-
Özsermayedeki Artışlar	769.637	113.279
KAYNAK TOPLAMI	1.057.909	1.350.411
FON KULLANIMLARI		
Faaliyetlerle ilgili kullanımlar	-	-
Olağandışı Faaliyetlerle İlgili Kullanımlar	-	-
Ödenen Vergi ve Benzerleri	-	-
Ödenen Temettüleri	-	-
Dönen Varlıklar Tutarındaki Artışlar	449.788	622.591
Duran Varlıklar Tutarındaki Artışlar	61.257	528.107
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklarda Azalışlar	546.864	-
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklarda Azalışlar	-	199.713
Özsermayedeki Azalışlar	-	-
KULLANIM YERLERİ TOPLAMI	1.057.909	1.350.411

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi 04.01.1977

Doğum Yeri İstanbul

Lise 1991-1994 Kadir Has Lisesi

Lisans 1994-1998 Marmara Üniveristesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

Yüksek Lisans 1998- Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Yönetimi Yüksek Lisans

Çalıştığı Kurumlar 1999- Akbank T.A.Ş.
Kredi Mevzuat Mali Tahlil Müdürlüğü